

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Utopia

283

2 0 03

Վ Ա Ր Դ Ո Ւ Յ Ի

Ե Ղ Ե Ի Ն Ա Բ Ե Ր Դ Ե Ա Ն

Սերկիք
283

ՎԱՐԳՈՒՅԻ

պ

ԵՂԵՒՆԱԲԵՐԴԵԱՆ

Կ Ա Մ

ԴԻԻՅԱԶՆԱԿԱՆ

Հ Ա Յ Ր Ա Ս Ի Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բ • ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վ Ի Է Ն Ն Ա

ՊԱՃՏՊԱՆ Ս • ԱՍՏՈՒԱԺԱԺՆԻ ՎԱՆՔԸ

1861 ՌՅԺ.

782

4056

3761 / 41 / 9

283-2003

ЛФ 282

Վ Ա Ր Դ Ո Ւ Հ Ի

Ե Ղ Ե Ի Ն Ա Ր Ե Ր Գ Ե Ա Ն

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

Վարդանանի կրթութիւնը:

Սուարիայի հարաւային սահմանները՝
ան նկարագեղ կողմերը, որոնք լինեն ծաղկալից ծաղկաւէտ դաշտերով, անտառուտ լեռներով, որոնց մէջէն աչք շլացընող փառաւորութեամբ մը Հելուեաիայի ձիւնապատ լեռներն իրենց սպիտակափառ կատարը կը բարձրացընեն, շատ ատեն յառաջ բարձր մշտականաչ եղեւիններով պատած սուր ժայռի մը վրայ Եղեւնաբերդի նշանաւոր դղեակը կը շողար: Աւերակ ըլլալէն ետեւ ալ այս գեղեցիկ շէնքին փլած աշտարակները, մամուլից պատերը, մանաւանդ արեգական վերջի ճառագայթներէն շառագունած ու լուսնոյ արծաթագոյն լուսով փայլած ասէնը, անցնող դարձողին սրտին վրայ մեծ ազդեցութիւն կ'ընէին: Ա'օրհնէր ճանապարհորդն իր սրտէն ան բարերար ու ազնուասիրտ մարդիկը, որոնք երբեմն հոս բնակած ու բոլոր իրենց շրջակայ տեղուանքն ալ իրենց հետ մէկտեղ երջանիկ բրած էին. եւ երկրաւոր իրերուն

անցականութեան տխուր զգածմունքովը լեցուած՝ ճամբան յառաջ կը տանէր :

Ատեն մը աս դղեկին մէջ Էդելբերդ ասպետն ու իր Աննա կողակիցն երջանիկ ու խաղաղ կեանք մը կ'անցընէին : Էդելբերդ արտաքոյ կարգի քաջ ասպետ մըն էր : Որչափ որ իր թուր ու նիզակ կրելու կոչումը խիստ ու դժուարին էր, այնչափ ալ ինք հեզ ու քաղցր հոգւոյ մը տէր էր : Երկաթի զրահին տակէն մարդասէր սիրտ մը կը թնդար : Իր աստուածպաշտութիւնը չափ ու սահման չունէր : Եւ ստուգիւ իր հպատակելոցը հայր ըսուելու արժանի էր : Սուարխայի դուքսը զինքն իբրեւ բարեկամ կը մեծարէր, եւ նոյն իսկ կայսերն ալ բոլոր ուրիշ ասպետներէն վեր կը դասէր : Աննա Էդելբերդին կողակիցն՝ իր խելացութեան, աստուածպաշտութեան, առաքիւնութեանց ու մանաւանդ աղքատաց ըրած առատ ողորմութեանցը համար՝ իբրեւ ան կողմանց ամենէն սքանչելի տիկինը ճանչցուած էր : Ասոր համար ալ ամէնքը զինքը իբրեւ հասարակաց մայր կը սիրէին ու կը մեծարէին :

Էդելբերդ ասպետը, ան պատերազմալից ժամանակները, խիստ քիչ իր բերդին մէջ կը գտնուէր : Գրսին ամէն պատերազմներուն մէջ ինքն էր առաջնորդ ու զօրապետ, անոր համար ալ շատ անգամ տմիսներով բանակը կ'ըլլար : Անոր հեռաւորութեան ատեն՝ Աննային միակ մսիթա-

բութիւնն էր իր Աարդուհի աղջիկը. եւ
աս յուսալից օրիորդն աղէկ կրթելը՝ իրեն
ամենէն հաճելի զբաղմունքն էր ըրեր: Ան-
նան պարզ ու սքանչելի կերպով մը իր
դաստիարակութիւնը սկսաւ. սրովհետեւ
ինք սրտանց բարեպաշտ ու բարեսէր էր,
անոր համար ամենեւին դժուարութիւն մը
չկար իր աղջիկն ալ բարի ու աստուածա-
պաշտ մեծցընելու:

Բարեպաշտ մայրն ամէն բանէն յառաջ
սկսաւ իր աղջկան զԱստուած սիրել սոր-
վեցընել. բոլոր ջանքն ան էր որ անոր փա-
փուկ սրտին մէջ որդիական սէր մը հաս-
տատէ առ Հայրն երկնաւոր: Սքանչելի
տիկինը կը տեսնէր ու կը զգար աշխարհքիս
մէջ Աստուծոյ ըրած ամէն գործքերը, մեծ
եռանդեամբ անոնց վրայ կը մտածէր ու
սրտանց կ'ուրախանար: Իրենց հասարակօ-
րէն բնական խցին կամարածեւ պատուհա-
նը, որուն առջեւը գրեթէ օրուան մեծ մա-
սը կ'անցընէին, սքանչելի տեսք մ'ունէր:
Աս բարձր տեղէն նայողին՝ երկինք ու եր-
կիր անպատմելի սրտաշարժ տեսարան մը կը
բանային, որն որ քիչ առիթ չէր տար բարի
մօր իր աղջիկը մտադրութեան շարժելու
որ Աստուծոյ ամէն ըրած գործքերն՝ Անոր
խմաստութիւնը, բարութիւնն ու ամենա-
կարողութիւնը բարձրաձայն կը քարոզէն:

Առտու մը՝ երբ որ օդը ջինջ ու պայ-
ծառ էր, Աննան կանուխկեկ արթընցուց
աղջիկը. Երկուր, Աարդուհի, ըսաւ, տես

արեւն ինչպէս գեղեցիկ կը ծագի: Տես, ք-
 սաւ, պատուհանը բանալով, նայէ ինչպէս
 հիմակ արեգակը պիտի ծագի: Տես ան
 թեթեւ վարդագոյն ամպերն՝ որ երկնից
 կամարին վրայ կը շողան: տես հեռուէն
 ձեան լեռներն որ դալարագեղ անտառաց
 մէջէն գլուխը բարձրացուցած՝ արծաթի
 լեռներու պէս կը փայլին: Նայէ. հիմակ
 արեգակը ծագելու սկսաւ. Աստուած է,
 որ ստեղծեց այս գեղեցիկ լուսաւորն եւ ան
 ամէն բաները՝ որոնց վրայ արեւն իր ճա-
 ւագայթները կ'արձակէ: Տես սա եկեղե-
 ցւոյն աշտարակը. կարծես թէ բոլոր ոսկւով
 օծուած է: Գեղացիները նոր զօրութիւն
 մը զգեցած՝ ուրախ զուարթ իրենց գործ-
 քին, կ'երթան. անդէորդը դաշտին մէջ
 իր բառաչող եղերը կ'արածէ. հոն լերան
 վրայ ոչխարներն իրենց խնամոտ հովուին
 քով խայտալով կը ճարակին. հնձողները
 սա ծաղկալից դաշտին մէջ իրենց շողուն
 մանգաղներովը կը հնձեն. ցորենի դաշտերն
 արդէն լիացած, ատոբացած՝ հնձուելու մօտ
 են: Մեր աչքը ո՛ւր որ դարձնենք, ամէն
 տեղ Աստուծոյ ամենառատ օրհնութիւնը
 կը տեսնենք: Ո՛հ. ինչ բարեգութ հայր է
 Աստուած, որ թէ պալատներու թէ հիւ-
 ղերուն բնակչաց իր սիրալիր աչուրներովը կը
 նայի. առ երկիրն՝ որ իր բնծաներովը լեցուն
 է, իրենց բնակութեան պարգեւեց, ու կը
 բաղձայ ալ որ անգամ մը զանոնք ամէնքը
 երկինք իր քովն ունենայ: Ո՛վ կրնայ չու-

րախանալ ասանկ իբարերար հայր մ'ուներ-
նալէն ետեւ :

Այսպիսի խօսքերն՝ որ սրտէ կը բխէին
սլաքի պէս Աարդուհւոյն փափուկ սիրտը
կը թափանցէին : Ուստի եւ ձեռուըները
քովէքով բերելով՝ կ'ըսէր . Ո՛վ ամենաբա-
րի ու սիրելի Աստուած, ինչպէս Քեզի
շնորհակալ ըլլամ, որ ամէն բան այսպէս
սքանչելի ու գեղեցիկ գործած ես :

Ասանկ պարզ կերպով կը սորվեցընէր
Աննա իր պզտիկ աղջկան թէ ամէն բան,
ինչ որ երկնից ու երկրիս վրայ կը տեսնուի՝
արեւէն մինչեւ ցօղի մը ամենափոքր մասը՝
մեզի Աստուծոյ բարերարութիւնն ու մար-
դասիրութիւնը բարձրաձայն կը հռչակեն :
Եղանակներու փոփոխութիւնն իրենց զա-
նազան գեղեցիկութեամբն ու առատ պար-
գեւներովն իրեն աղէկ նիւթ կ'ըլլային աս
բաներուս վրայ խօսելու : Աարդուհին աղէկ
կը սորվէր արարածներու միջնորդութեամբ
ինք զինքն Արարչին վերացընել . գեղեցիկ
ծաղիկ մը կամ պտուղ մը տեսնելուն պէս՝
չուտով մը իր տղայական անմեղ սիրտն
Արարչին կը վերացընէր, որդիական սիրով
շնորհակալ կ'ըլլար Անոր ամէն ըրած բա-
րերարութեանցը :

Բարեպաշտ մայրը Ս . Գրոց պատմու-
թիւնն աղէկ գիտնալով կար կարած կամ
բանած աստեն՝ ժամերով իր մտադիր աղ-
ջրկան՝ անոր տղայական հատակին յարմար
դէպքեր կը պատմէր : Աարդուհին երբեմն

ինք զինքը դրախաին մէջ կը կարծէր, երբեմն նահապետաց խրճիթներուն մէջ, երբեմն Իսրայելացւոց անապատին, երբեմն ան երկրին մէջ՝ որ մեղը ու կաթ կը բխէ, եւ անապատմելի ուրախութեամբ կը լեցուէր: Աս պատմութիւններէն իմացաւ որ ինչպէս Աստուած բարիքը կը սիրէ ու չարիքը կ'ատէ եւ կ'ուզէ որ ամէն մարդ բարի ու սուրբ ըլլայ: Այս ամենայն չար մարդիկներէն՝ զորոնք սուրբ Գիւրքն իր առջեւը կը դնէր, սոսկալով կը տեսնէր թէ ինչպէս չար ու գարշելի բան են մոլութիւնները. բարիներէն ալ կը դիտէր ամենայն առաքինութեանց պատուականութիւնը:

Բայց երբ որ խօսքը Քրիստոսի վրայ կու գար, ալ անկից հաճելի բան չէր կրնար ըլլալ Աարդուհւոյն: Իբրեւ թէ աստուածային մանկան մարոյն քով կեցած՝ հսկուաց ու հրեշտակաց հետ կ'ուրախանար. ինքն ալ երէք մոգերուն հետ կը մատուցանէր նորածին մանկան՝ իր մանկական երկրպագութիւնն ու շնորհակալութիւնը, որ ոսկիէ ու զմուսէ աւելի պատուական են. Նազարեթի հիւղին մէջ կը դիտէր ան երկնային մանուկը թէ ինչպէս սուրբ մօրն ու իր բարեպաշտ սնուցչին կը հնազանդէր եւ հասակաւ ու շնորհօք կ'աճէր: Ինքն ալ սաստիկ եռանդեամբ իր որտէն առաջադրութիւն կը դնէր որ այնպէս իր ծնողացը հնազանդի եւ օր ըստ օրէ ամէն առաքինութեանց մէջ աճի ու զարգանայ:

Մտօք միշտ Քրիստոսի կ'ընկերանար Աւե-
տեաց երկրին մէջ ըրած ճամբորդութեանց
ատեն. երբեմն հոգւով՝ Քրիստոսի ունկըն-
դիրներուն հետ լերան վրայ կ'ելլէր, երբեմն
ծովեզը կ'իջնար, երբեմն տաճար կը մտնէր՝
Անոր աստուածային վարդապետութիւն-
ները մտիկ ընելու. մերն ալ կը խոստանար
որ այնպիսի գեղեցիկ ու սքանչելի վարդա-
պետութեանց սիրով ու հաւատարմու-
թեամբ հետեւի: Բայց ան ատեն սիրան
անպատմելի ու բախտութեամբ լեցուեցաւ երբ
որ իմացաւ թէ ինչպէս Քրիստոս տղաքը
կը սիրէր, ինչ սիրով պզտիկ տղաքն իրեն
կը կանչէր ու կ'օրհնէր զիրենք. ինչպէս
տղաղակեց ան մեռած աղջկան տրամած
մօրը թէ Մանուկը մեռած չէ, այլ կը
քնանայ, եւ զինքը յարոյց. ինչպէս մեռած
երիտասարդին՝ որ արդէն դադաղի մէջ էր,
աղաղակեց՝ Ո՛տք ելիւր, եւ դառն արտա-
սուաց մէջ ընկղմած մօրը՝ սրգին կեն-
դանի պարգեւեց: Աարդուհին ասոնք լտե-
լով՝ միտքը կը դնէր որ ձեռքէն եկածն ընէ,
որպէս զի բարի դաւակ մ'ըլլալով՝ Քրիս-
տոսի օրհնութեան արժանի ըլլայ:

Ինչպէս որ մայրն իր աղջկան փափուկ
օրաին մէջ Աստուծոյ ճշմարիտ սէրը հաս-
տատելու կը ջանար, նոյնպէս կ'ուզէր
որ մարդասիրութեան հոգին ալ խորունկ
արմատ արձակէ, բայց մանաւանդ ծնողա-
սիրութիւնը: Արդէն իր մայրական սիրովն
ըստ ինքեան իր աղջկան սիրտը վաստրկած

էր : Նոյնպէս Հայրն ալ որդիական սիրով մը կը սիրէր Աւարդուհին , որովհետեւ մայրը՝ հօրը վրայ խօսած ատեն՝ մեծ յարգով մը կը խօսէր : Երբ որ մայրը կ'ըսէր . Ամէն գործքդ այնպէս ըրէ , որ սիրելի Հայրդ եկած ատեն՝ ուրիշ բան կարող չըլլամ պատմել իրեն , բայց եթէ քու ըրած բարի գործքերդ , Աւարդուհւոյն մեծ քաջալերութիւն մը կ'ըլլար բարեաց մէջ յառաջանալու : Հայրը տունն որ գար , Աւարդուհին մօրը խօսքերուն ու օրինակին հետեւելով կ'աշխատէր որ զինքը միշտ ուրախացընէ ու զուարթացընէ :

Աննա աղքատներուն միշտ ստրկով կամ ուրիշ զանազան կերպով օգնութիւն կ'ընէր . Աս բարեգործութիւնները շատ անգամ Աւարդուհւոյն ձեռքովը կը կատարէր , որպէս զի ան ալ բարերարութիւն ընելու սովորութիւն ստանայ : Ա'ուղէր որ Աւարդուհւոյն սէրն ու գութն ուրիշներուն նեղութեան ատեն յուզին , եւ այնպէս ըլլայ որ բոլոր իր երջանկութիւնն ուրիշի բարիք ընելու վրայ գնէ : Անգամ մը Հայրը Աւարդուհւոյն անուան օրը իրեն ոսկի մը պարգեւ տուաւ : Հայրը ոսկին տալու ատեն իրեն ըսած էր որ անով ինչ որ կ'ուզէ գնէ : Ազդիկն ամէն օր հազարումէկ հարցումներ կ'ընէր մօրը՝ որ արդեօք աս ոսկեով ինչ կրնայ գնել : Մայրն իրեն զանազան բաներ կ'ըսէր . բայց Աւարդուհին չէր կրնար բան մ'որոշել :

Նոյն ատենները լսուեցաւ որ մօտ տեղուանքներէն որբեւարի կնոջ մը կովը մեռեր է: Տիկինը խեղճը կանչել տուաւ եւ Վարդուհւոյն առջեւն ըսաւ. Ստուգիւ ափկա քեզի համար մեծ կորուստ է. ստոյգ է շատ անգամ քեզի պէս դժբախտներուն ստրկով օգնութեան հասայ, բայց հիմայ չէմ կարծեր որ կարող ըլլամ քեզի կով մը գնելու չափ ստակ տալ. ի վերայ այսր ամենայնի կ'աշխատիմ ձեռքես եկածին չափ, օրըստօրեայ ծախքերէս կտրելով՝ քեզի օգնութիւն մը կ'ընեմ: Աս ըսաւ ու անմիջապէս քսակը հանելով՝ մէջի ստակը սեղանին վրայ համրեց, եւ ետքը վրան աւելցուց. Ափսոս որ ասկից աւելի չեմ կրնար տալ. դուցէ քեզմէ ալ քիչ մը բան վրան աւելցընես կրնաս կով մը հոգալ: Վարդուհին աս լսելուն պէս՝ վազեց իր ոսկին բերաւ, եւ համրուած ստակներուն մէջ խառնելով՝ ըսաւ. Ես ամէն բան առատութեամբ ունիմ. խեղճ կինը կովի մը աւելի հարկաւորութիւն ունի՝ քան թէ ես ուրիշ բանի: Աղքատ կնիկն ուրախութենէ լայով՝ Վարդուհւոյն ձեռուրները կ'ուզէր պագնել: Աինն որ գնաց, Աննան իր աղջիկը գրկելով՝ ըսաւ. Սիրելի Վարդուհիս, աս քու բարեսրտութիւնդ հաղար ոսկիէ եւ բոլոր աշխարհքիս զարդերէն ու փառաւորութենէն աւելի կ'արժէ:

Իմաստուն մայրը Վարդուհւոյն՝ ան փափուկ հասակէն զուարթութեամբ հնազան-

գիւ սորվեցընելու կը ջանար, որովհետեւ աղէկ գիտէր թէ կամապաշտութիւնը՝ ամէն բարեաց գէժ՝ մեծ արգելք մըն է: Իմացած էր որ տղայ մը նախ իր կամքը ծնողաց կամացը հետ համաձայնել պիտի սորվի, որպէս զի կարենայ Աստուծոյ կամաց հետ ալ միաբանիլ: Որովհետեւ երբ որ աղայ մը չիհնազանդիր իր ծնողաց՝ զորոնք կը տեսնէ, ինչպէս պիտի հնազանդի Աստուծոյ՝ զորն որ չիտեսներ: Տղու մը սրտին արտաքոյ կարգի միտութիւնները պէտք է չափաւորել, տատասկներն ու փշերը արմատաքի խլել, որպէս զի ազնիւ զգածմանց ու գեղեցիկ առաքիներութեանց ծաղիկներն առանց արգելքի շուտ մը ծլին ու բացուին:

Աս սկզբանց հետեւելով՝ երբ որ աղջիկն անպատշաճ բան մը կը խնդրէր, անմիջապէս կը զընար եւ երբեք հրաման չէր տար: Իսկզբան՝ ինչպէս որ բոլոր աղոց սովորութիւնն է, նոյնպէս Աարդուհին ալ բաղձացածը կ'ուզէր աղաչանքով, լալով պոռալով փրցընել: Բայց շուտով իմանալով որ մօրը մէկ Չէն՝ հազար խօսքէ աւելի կ'աժէ եւ թէ բոլոր աղաչանք, լալ, պոռալ փուճ է, աս անպիտան սովորութիւնը մէկ գի գրաւ: Մայրն ամէն օր պրզտիկ պզտիկ առիթներ կը փնտռէր որ աղջիկը հնազանդութեան մէջ կըթուի, իր միտութիւններն ու կիրքերը սանձէ եւ անձին տէր ըլլայ: Բան մը հրամայուելուն

պէս պէտք էր որ կատարուէր, պէտք էր որ ամէն զբաղմունք, ամէն խաղ անմիջապէս մէկդի գրուէին: Բայց ամենեւին չէր ախորժեր սաստիկ հրամաններն ու արգելքները: Ա՛տտէր միշտ ան չափազանց խիստ վարպետները՝ որոնք դահճի պէս տղոց գլխէն պակաս չեն ըլլար: Պատուէրներն ու կանոնները քիչ պէտք են ըլլալ, կ'ըսէր, միայն թէ ճիշդ կատարուին:

Եղեւնաբերդեանց տիկինն ամենեւին պարագ կենալ չսիրելով՝ կ'ուղէր ու ջանք կ'ընէր որ իր աղջիկն ալ միշտ գործելու բան մ'ունենայ: Ուստի երբ որ ինք իր գործքին հետ կ'ըլլար, Աարդուհիւսն ալ զբաղում մը կու տար: Իր աղջկան գործունէութիւնը տեսած ատեն՝ անպայման ուրախութիւն մը կը զգար ու մտքին մէջէն կ'ըսէր. Ստոյգ է որ աղջկանս գործելը՝ տան օգուտ մը չունի, բայց իրեն անծին շատ մեծ օգուտներ կրնայ բերել: Չանձրութենէն ու զանազան վտանգաւոր միտումներէ կը պահէ զինքը, պղտիկուց աշխուժութեան ու գործունէութեան կը վարժեցնէ: Ասով Աարդուհին իր պղտիկ հասակին մէջ՝ իր ասեղը ճարտարութեամբ կը գործածէր, բաւական գեղեցիկ բաներ կը բանէր:

Աննա՛ ան ատենուան տիկնանց սովորութեան համաձայն՝ խոհանոցը հասարակօրէն անձամբ կը հոգար, եւ չկրցած ատեն՝ սպասաւորաց վրայ կը հսկէր: Ասկից ալ

նաեւ Արդուհւոյն ան պզտիկ հասակին մէջ մաս մը կը հանէր :

Գարձեալ մօրն ամենէն հաճոյական զբաղումն իր գեղեցիկ պարտեզին մէջն էր . մանաւանդ որ ան առողջարար ու զովօգն իր առողջութեան ալ շատ օգուտ կ'ընէր : Արդուհին ալ շուտ մը սէր ստացաւ նոյն զբաղման : Մայրն աս յօժարութիւնը տեսնելով՝ իրեն քանի մ'աժու յանձնեց . ու իրեն համար պարտեզի պզտիկ սանտր մը, գեղեցիկ ցնցղիկ մը եւ ուրիշ քանի մը պարտեզի գործեակներ շինել տուաւ : Գարնան առջի օրերէն մինչեւ աշնան վերջերը Արդուհւոյն համար պարտեզը միշտ գործք կար : Արտաքոյ կարգի փութով հունտ կը ցանէր, տնկեր կը տնկէր, բանջարեղէնները կը ջրէր, անպիտան խոտերը կը մաքրէր, ընդեղէններու արմատները հողող կը ծածկէր : Երբ որ Արդուհւոյն հասցուցած բանջարեղէններն առաջին անգամ եփած սեղան եկան՝ ուրախութենէն չէր կրնար կենալ, եւ այնպէս կը կարծէր որ կենացը մէջ անանկ համով կերակուր կերած չէ : Ասոնք աշխատութեան քաղցր պտուղն են, ըսաւ մայրը : Այսպէս թէ՛ մեծ թէ՛ փոքր բաներու մէջ Աստուած աշխատութիւնը կը վարձատրէ : Գործունէութիւնն ու աշխատութիւնը՝ բոլոր մեր շրջակայ տեղուանքը չոր անապատէ՛ գեղեցիկ պարտեզի դարձուցին :

Թէպէտ, ինչպէս ըսինք, մայրը միշտ հոգ

կը տանէր որ Աւարդուհին ամենեւին պարապ
չկենայ, բայց միօրինակութեամբ ալ չձան-
ձրացընելու համար՝ երբեմն երբեմն հան-
գիտն ու զուարճութիւնն ալ պակաս չէր
ըներ: Այնպէս կարգադրած էր որ ամէն
շաբաթ երկու երեք անգամ Աւարդուհւոյն
քանի մը հասակակից աղքատ՝ բայց բարե-
կիրթ օրիորդներ այցելութեան կու գային:
Աւարդուհին ամէն անգամ իր հիւրերուն
մրգեղէն, խմորեղէն, շաքարեղէն կը հա-
նէր: Մէկտեղ ուտելէն ետեւ՝ ամէնքն ալ
քիչ մը ատեն բանելու հետ կ'ըլային. եւ
անկէ ետքը տան կամ պարտիզի մէջ կը
խաղային: Մայրը միշտ իրենց ամէն խօսա-
կցութեանց միտ կը դնէր ու զիրենք ամե-
նեւին աչքէ չէր հեռացըներ, թէպէտ եւ
անոնք զինքը չէին տեսներ: Ինքն էր խա-
ղերն որոշողը. բայց նոյն իսկ խաղերէն ալ
իրենց օգուտ կը հանէր: Այսպէսով անանկ
ըրաւ՝ որ Աւարդուհին միշտ ուրախ զուարթ
էր, որն որ ինք աղէկ դաստիարակութեան
էական մասերէն մէկը կը համարէր:

Ասոր ալ միտ կը դնէր մայրն որ չըլ-
լայ թէ ընդունայնութիւնն ու զարգասի-
րութիւնն աղջկան սրտին մէջ արմատ ձգէ:
Աւարդուհին քիչ մը մեծնալէն ետեւ՝ ան-
գամ մը դուքսն Էդելբերգ ասպետին այ-
ցելութեան եկաւ: Աս պատճառաւ շատ
մեծամեծ ասպետներ ու տիկիներ շրջակայ
տեղերէն հրաւիրուած էին: Աւարդուհին
այսպիսի գէպքի մէջ պէտք էր որ իր

աստիճանին համաձայն զարդերով երեւար :
 Ուստի ազնիւ կերպասներէ զգեստներ հա-
 գած ու զանազան ծանրագին քարերով
 զարդարուած էր : Օտարական ասպետներն
 ու տիկնայք օրիորդին վայելչութիւնն ու
 զարդերն արտաքոյ կարգի գովեցին ու զա-
 նազան շողոքօրդական խօսքեր խօսեցան ,
 որոնք Վարդուհին մեծ հաճութեամբ կը
 լսէր : Երբ որ հիւրերը գացին , մայրը Վար-
 դուհւոյն ըսաւ . Ան ասպետաց ու տիկ-
 նանց քեզի տուած գովասանքները զիս շատ
 տրամեցուցին : Իրենց գովութիւնները՝ քու
 վրայ ժողովուած փայլուն քարի ու մետա-
 ղի կտորուանքներուն էին , որոնք հիմայ
 նորէն կը հանես , եւ անոնք բոլոր կերպա-
 սագործին ու աւսամանդները շարողին կ'եր-
 թան եւ ոչ քեզի : Իսկ քու կերպարանքդ՝
 որ գովեցին , ան ալ շուտով կ'ապականի
 եւ օր մը հող կը դառնայ : Ո՛հ , թէ որ
 վրայ ուրիշ գովուելու բան մը չունենայ-
 իր , ոտուզիւ դժբախտ ու ապերժանիկ մայր
 մը կ'ըլայի : Սիրելի Վարդուհիս , ջանա
 վրայ այնպիսի զարդեր ունենալ , որ քեզի
 ճշմարիտ պատիւ ու փառք բերեն : Ի՛նչ
 են ամենէն գեղեցիկ ու պատուական զար-
 դերն՝ ազնիւ սրտի մը քով . այս ամենայն
 զմեզ չեն կրնար երջանկութեան հասցընել ,
 եւ զմեզ գերեզման տանելու ատենը ա-
 սոնք մեզի հետ չեն գար : Ճշմարիտ պա-
 տուական քարերը՝ բարի գործքերն են , որ
 անդիի աշխարհք ալ արժողութիւն ունին :

Թէպէտ Աննա այսպէս ամէն դէպքերէն առիթ կ'առնէր աղջկան հետ բարոյական նիւթերու վրայ խօսելու . բայց իր օրինակը՝ բոլոր իր խօսքերէն աւելի կ'աղդէր Աարդուհւոյն վրայ : Աննային բոլոր կեանքը՝ ջինջ ու պայծառ հայլի մըն էր իր աղջրկան առջեւը , որմէ ամէն օր կը դիտէր կ'իմանար Թէ ինչպէս պիտի վարուի : Մայրն այնպէս պարկեշտ, այնպէս քաղցր, այնպէս քաղաքավար էր, որ իր բոլոր կեանքը պարկեշտութեան, քաղցրութեան ու քաղաքավարութեան ծածուկ գովասանք էր : Ամենեւին իր գովեստին դառնալու բան մը չէր խօսեր : Իր քաղցր ու բարեկամական կերպարանքն երբեք բարկութենէ չէր այլայլէր : Ուրիշի վրայ ամենեւին չար չէր խօսեր . բերնէն՝ ուրիշը վշտացընող խօսք ելած չունէր : Իր աս գեղեցիկ օրինակներն աստուածապաշտութիւնն ու մարդասիրութիւնը՝ աղջկան սրտին վրայ այնպէս տպաւորութիւն մ'ըրին՝ որ բոլոր կենաց մէջ սրտէն ամենեւին չեղան :

Այսպիսի դաստիարակութիւն մը չէր կրնար առատ պտուղ չբերել : Աարդուհւոյն՝ օրիորդի մը պատշաճ եղող ամէն առաքինութեանց ճշմարիտ օրինակը կրնար սեպուիլ : Աստուծոյ, իր ծնողացն ու բոլոր մարդիկներուն մէծ սէր մ'ունէր : Իր պարկեշտութիւնը, քաղաքավարութիւնը, քաղցրութիւնը, իր աստուածապաշտ ու մաքուր սիրտն ամէն տեսնողները կը զարմացընէին :

Իր բարեպաշտ մօրմէն լսած խրատներուն եւ մանաւանդ անկէ տեսած օրինակին հետեւելով՝ չէ թէ միայն չափէ դուրս զարդարանքն ու պաճուճանքը չէր սիրեր, հաստատաբար միշտ ամենապարզ զգեստներ կը հագնէր, որոնք ինք անձամբ բանած ու շինած էր: Նոյն պարզ բայց ձեան պէս ճերմակ ու մաքուր զգեստին վրայ քանի մը ծաղիկ կամ վարդի կոկոն մը՝ ամենէն սիրելի զարդն էր: Ասոր վրայ ամէնքը կը զարմանային ու շինութիւն կ'առնէին, եւ զինքը բոլոր Սուաբիայի օրիորդաց առջեւը նմանելու օրինակ կը դնէին:

Գ Լ ՈՒ Խ Բ .

Վարդուհին մայրը եւ Խրեհոյնը:

Վարդուհին ար Վարդուհին չկրցաւ այսպիսի սքանչելի մայր մ'ունենալու երջանկութիւնն երկայն ատեն վայելել: Հազիւ թէ ինք տասնուչորս տարւան հասած էր, մէյ մ'ալ օր մը իր սիրելի մայրը յանկարծակի ծանր հիւանդ ինկաւ: Տիկինն անմիջապէս իմացաւ վտանգին ծանրութիւնը եւ չուզեց իր աղջկէն ծածկել: Նոյն ատեն Էդելբերգ ասպետը պատերազմի մէջ էր: Խեղճ տիկինն իր աղջկան դառնալով՝ Սիրելի Վարդուհիս, ըսաւ, շուտով ձիաւոր մը խաւրէ հօրդ, որպէս զի աս կեանքիս

մէջ կարող ըլլամ զինքն անգամ մ'ալ տեսնել : Նոյնպէս կանչել տուր բարեպաշտ 'Նորբէրդ արբան. անիկա զիս մկրտեց ու բոլոր կենացս մէջ իմ՝ խղճմտանքիս առաջնորդն ու խորհրդատուս էր : Ար բաղձամ որ իմ՝ աս կեանքէս ելլելու ատենս ալ իր ներկայութենէն ու հոգեւոր օգնութենէն զիս չզրկէ :

Աստուածապաշտ Աբբան՝ որ յարգելի ծերունի մըն էր, քիչ մը վերջն եկաւ : Տիկինը շուտ մը խոստովանանքն եղաւ ու մեծ ջերմեռանդութեամբ սուրբ հաղորդութիւնն ու վերջին օծումն ընդունեցաւ : Իր արտաքոյ կարգի ջերմեռանդութեան բուցերը՝ Աարդուհւոյն սրտին ալ հաղորդուեցան, որով անոր անպատմելի ցաւը քիչ մը թեթեւցաւ : Յարգելի ծերունին հիւանդին անկողնոյն քովը միշտ կ'աղօթէր. այնպիսի զօրութեամբ, այնպիսի համոզմամբ յաւիտենական կենաց վրայ կը խօսէր, որ օրիորդը սրտանց կը բաղձար որ իր մօրը հետ ինքն ալ անմիջապէս մեռնի :

Աարդուհւոյն՝ անպատմելի ցաւով ու սաստիկ սիրով՝ մօրն անկողնոյն քով կեցած՝ ամէն ծառայութիւնը կ'ուղէր անձամբ ընել : Էդելքէրդ ասպետն երեք օր վերջը գիշերատեն հասաւ : Աղջիկն անմիջապէս դիմացը գնաց ու սանդղին վրայ իրեն հանդիպելով՝ արտասուաց հեղեղով մը բարեւեց : Ասպետը խոր տրամութեամբ հիւանդին քով գնաց : Ի՛նչպէս ատշեցաւ մնաց՝ երբ

283-2003
 287
 3761/41

որ սիրական կողակիցն այնպէս դեղընցած
ու բոլորովին փոխուած դտաւ : Իր ապշումն
ու ցաւը վերջապէս արտասուաց փոխուե-
ցան : Իսկ Ալարդուհին լալով հառաչելով՝
անկողնոյն մէկալ կողմն անցաւ : Մահուան
դուռը հասած տիկինը մեծ սիրով եւ ա-
նոյշ ծիծաղով մը իր ձեռացը մէկն Եդելը-
բերդին, մէկալը Ալարդուհւոյն երկընցընե-
լով՝ Սիրելի ամուսինս, սիրելի՛ աղջիկս, ը-
սաւ տկար ձայնով մը, վերջին բոպէս հա-
սած է : Բայց կ'աղաչեմ մի լաք : Ես մեր եր-
կնային Հօրը տունը կ'երթամ : Չեր միտքն
այնպէս դրէք որ աս ընդարձակ բնակու-
թեան մէջ ուրիշ խուց մը կ'երթամ : Չե-
զի համար չեմ կորսուիր . շուտով մէկզմէկ
կը տեսնենք, ու մէյ մ'ալ չենք բաժնուիր :
Ասոնք ըսելէն ետեւ՝ լուց . սաստիկ տկա-
րութիւնը թող չէր տար որ աւելի երկայն
խօսի :

Քանի մը բոպէ վերջը դարձեալ սկսաւ
խօսիլ . Սիրելի՛ Եդելբերդ, ըսաւ, ահա մեր
աղջիկը : Քեզի իմ պատկերս չձգեցի . Ալար-
դուհին՝ իմ կենդանի պատկերս՝ քեզի իմ
յիշատակս ըլլայ : Քեզի կը յանձնեմ զինքն
աս վերջին բոպէս, իբրեւ Աստուծոյ առ-
ջին : Ես զինքը բարեպաշա ու աղէկ մեծ-
ցընելու ջանացի : Գուն կատարելագործե-
աս գործքս, եւ իմ ընել չկրցածիս տեղը
դուն լեցուր : Ինձի միշտ ցուցուցած սէրդ,
որուն համար հիմայ քեզի մեծապէս շնոր-
հակալ եմ, բոլոր իրեն դարձուր :

Դուն ալ, սիրելի՛ Ղարդուհի, բոլոր կենացս մէջ ինծի մեծ ուրախութիւն էիր. ամենեւին տրամուծիւն մը չպատճառեցիր ինծի: Պէտք է որ հիմակ աս վերջին թագէս իմ գոհութիւնս յայտնեմ քեզի: Ո՛հ. միշտ ասանկ բարեպաշտ, անմեղ ու բարի եղիր, սիրելի՛ գուտար, բոլոր սրտանց սիրէ զԱստուած, միշտ մեր աստուածեղէն Փրկչին հետ միացեալ կեցիր. գործէ ինչ որ Անիկա մեզի կը սորվեցընէ, հեռու կեցիր չարէն: Սիրելի հայրդ ալ միշտ յարգէ ու սիրէ: Ինք անդադար պատերազմներու վտանգի մէջ է: Թէ որ օր մը, Աստուած չընէ, զինքը պատերազմէն վերաւորուած բերելու ըլլան, իմ անդս դուն հոգա: Իր ծերութեան ատեն՝ զինքն աղէկ նայէ: Միշտ բարի աղջիկ եղիր իրեն: Մնա՛ք բարով:

Ետքը իր աստուածապաշտ աշուրներն երկինք դարձընելով՝ Տէր Աստուած իմ ըսաւ, պահէ զիրենք չարէ, զիրենք միշտ երջանիկ ու բարի պահէ: Լսէ աս իմ վերջին աղաչանքս ու մայրենի սրտիս ջերմ պաղատանքը. տուր որ երկինք նորէն տեսնուինք:

Հայր ու աղջիկ՝ խոր տրամուծեան ու դառն արտասուաց մէջ էին: Բարեպաշտ հոգեվարն իր երկան ու աղջկան ձեռուրներն իր պաղած ձեռացը մէջ առնելով՝ Մենք երեքը, ըսաւ, աս աշխարհքիս մէջ միշտ մի սիրտ, մի հոգի էինք. նոյնպէս Աս-

տուժոյ օգնութեամբ անդին ալ այսպէս կ'ըլլանք : Մահը մեր սիրոյն ամենեւին չիկրնար փնասել : Երկինք յաւիտեանս կ'ապրինք, յաւիտեանս մէկզմէկ կը սիրենք :

Հրեշտակական զուարթութեամբ մը աշուրները դարձեալ իր աղջկան ու ամուսնոյն դարձուց : Աերպարանացը վրայ արդէն իր մերձաւոր փառաւորութեան ճառագայթները շողալու սկսած էին : Աստուած, ըսաւ, աս վերջին բոպէս ինձի մեծ մխիթարութիւն պարգեւեց : Բոլոր սրտանց շնորհակալ եմ իրեն : Աս ըսելով՝ աշուրները ձեռքը բռնած Քրիստոսի խաչելութեան վրայ սեւեռած կեցաւ, ետքը ջերմեռանդութեամբ պագաւ եւ տկար ու գրեթէ անիմանալի ձայնով մը աս խօսքերն ըսաւ . Ինչպէս որ Դուն, սիրելի Փրկիչս, քու հոգիդ երկնաւոր Հօրդ ձեռքը յանձնեցիր, նոյնպէս ես ալ հիմակ իմ հոգիս քու ձեռքդ կը յանձնեմ :

Ասոնք իր վերջին խօսքերն եղան . բոլորովին դեղնցաւ, հոգին աւանդեց : — Աւարդուհին ցաւէն ու տրամութենէն բերանը չէր կրնար բանալ . Էդելքէրդ ողբալով կ'ըսէր . Սուրբի պէս ապրեցաւ, սուրբի պէս մեռաւ . հիմակ առաւ իր յաղթանակը : Երանի՛ թէ զմեզ ալ Աստուած ասանկ քաղցր մահուամբ իրեն կանչէր, ու անոր հետ դարձեալ զմեզ միացընէր :

Էդելքերդին ու Աւարդուհոյն տրամութիւնն ու ցաւը նկարել ջանալը՝ պարսպ

է : Բայց տրամոզներն ու ցաւողները՝ մինակ իրենք չէին : Բոլոր շրջակայ տեղուանք իրենց հետ խորին տրամուլթեան մէջ էին . ամէն տուն, ամէն խրճիթ կու լային կ'ողբային Աննան : Յարգելի ծերունին, որն որ հիւանդին . մինչեւ վերջին շունչը քովը կենայով՝ կրօնի խորհուրդներն իրեն մատակարարած ու աստուածային մխիթարութեամբ զօրացուցած էր, մարմինը հողոյ աւանդելէն ետեւ՝ ուզեց յուղարկաւորութեան եկող անթիւ անհամար բազմութեան մխիթարական խօսք մը խօսիլ : Բայց ողբն ու լացը շուտ մը այնչափի հասաւ՝ որ ալ իր ձայնը չէր լսուեր : Չեռուրներով նշան տալով որ հանդարտին, ուրիշ բան չկրցար բտել, բայց եթէ աս . Ուր որ կակիծը, ողբն ու լայը այսչափ սաստիկ են, ինծի ուրիշ բան չ'իյնար՝ բայց եթէ լուել : Ուրեմն այնպէս սուրբինք, այնպէս ըլլանք՝ որ մեր գերեզմանին վրայ ալ այսպէս շնորհակալութեան արցունքներ թափին : Յանենք առատութեամբ՝ Հանգուցելոյն պէս, որպէս զի օր մը մենք ալ առատութեամբ հնձենք :

Վարդուհին եր հայրը եւ ենթաց :

Երբեքերդ ասպետը նորէն պատերազմի դացած էր, մէյ մ'ալ աշնան մէջ օր մը աջ ձեռքը ծածր վէրք մ'առած՝ իր բերդը դարձաւ : Վարդուհոյն խելքը գլխէն գնաց իր սէրն ու գուժը հօրը վրայ սաստիկ յուզեցան : Անոր անկողնէն գրեթէ ամենեւին չէր բաժնուէր : Ինք անձամբ անոր կերակուրները կ'եփէր, կը բերէր վէրքը պատելու ատեն ալ՝ միշտ քովը կը կենար ու կ'օգնէր : Ասպետին վէրքը դուրաւ բժշկուելու բան չէր : Շատ անգամ տրտմած՝ վառարանին քով կը նստէր, եւ բոլոր ցաւն ու հոգն ան էր որ իր ասպետական պարտքերն աղէկ չիկրնար կատարել ու դքսին չիկրնար օգնել : Իսկ մի միայն ուրախութիւնն ու մխիթարութիւնը՝ Վարդուհին էր : Խելացի աղջիկը՝ հօրը տրտմութիւնը փարատելու համար՝ քովը նստած հանգուցեալ մօրը վրայ կը խօսէր եւ անոր իմաստուն խրատներն ու սրանչելի գործքերը կը պատմէր, որոնք հօրը դեռ անծանօթ մնացած էին : Հօրն ասպետական գործքերուն վրայ զանազան հարցումներ կ'ընէր : Խօսքն ան ոսկիէ բաժակին կը բերէր որն որ հայրն իր մօրը հօրմէն պարգեւ առած էր, ու կը յորդորէր որ անոր յիշատակին ու սիրոյն համար բաժակը մէյ մ'ալ լեցընէ : Այսպէսով ասպետն անզգա-

լաբար խօսքի բռնուելով՝ կը զուարթանար ու բոլոր տրամուլթիւնը կը մնանար: Այսպէսով ձմերուան տխուր գիշերները շուտով կը սահէին կ'անցնէին:

Գարնան սկիզբներն ազնուական ասպետ մը Էդելբերգին գալով՝ կ'ուզէր որ նորէն գ.քսին օգնելու ելէ: Էդելբերգ մեծ տրամուլթեամբ դեռ իր բազուկը թուր ու նիզակ կրելու անկարող կը տեսնէր: Բայց բոլոր հպատակներն իր բերդը կանչել տրւաւ, որ իր տեղը զիրենք գ.քսին օգնութեան խաւրէ: Երեք օր իր բերդին մէջ զիրենք աղէկ նայելէն ետեւ, չորրորդ առտուն՝ որ ճամբայ պիտի ելլէին, զամէնքն ասպետաց մեծ սրահին մէջ ժողվեց. ինքն ալ իր բոլոր ասպետական հագուստներովն ու ոսկիէ շղթայով զարդարուած, առանց զրահը հագնելու, որովհետեւ վիրաւոր թելը դեռ ան ահագին զրահին երկաթեղէն բազուկը տանելու զօրութիւն չունէր, ներս մտաւ. եւ իր հպատակներն օտարական ասպետին յանձնելով՝ զիրենք յորդորեց որ քաջ ու կիրթ զօրական ըլլան: Իր խօսակցութիւնը հետեւեալ բառերով լմնցուց. Թշնամեաց դէմ՝ կատաղի աւիւծ, բարեկամաց ու խաղաղասէր մարդիկներու հետ՝ հեղ ոչխար եղէք:

Անոնք երթալու ատեն՝ ասպետը բերդին պատուհանը կեցած՝ արտասուալից աչուրներն իրենցմէ չէր բաժներ, մինչեւ որ մերձաւոր անտառը մտնելով՝ աներեւոյթ եղան:

Փուչ տեղ բոլոր օրը քիչ մը զուարթանալու ջանաց՝ իր բերդն՝ իր քաջ հպատակներուն երթալէն ետեւ՝ անբնակ անապատ մը կ'երեւար իրեն։ Իրիկուն Իրիկուն կերակրէն ետեւ՝ արամնութեամբ վառարանին քովը նստած կը մտածէր։ Նոյն իրիկունը սաստիկ հով մը բերդին աշտարակներուն մէջէն սոսկալի եղանակաւ մը կը սուլէր. անձրեւին հատերը զարհուրելի խշրտոցով մը նստած սենեկին պատուհանները կը բախէին։ Ալարդուհին վառարանը միշտ փայտ կը դնէր, ու ոսկի բաժակով իր հօրը երեկոյեան խմելքը բերելով՝ քովը նստաւ, սկսաւ խօսիլ. Սիրելի՛ հայր, պատմեցէք ինձի մէյ մ'ալ ան ածխագործին պատմութիւնը, որն որ աս առտու ձեզի այցելութեան եկած էր։ Թէպէտ անոր պատմութիւնը գիտեմ, որովհետեւ երբեմն մեր բերդին մօտ էին եւ իր Ագնէս աղջիկն իմ տղայութեանս խաղու ընկերն էր. բայց շատ կը բաղձամ որ մէյ մ'ալ մանրամասն լսեմ։

Ի՛նչ, իմ քաջ Բուրգարտիս պատմութիւնը, ըսաւ հայրը. շատ սիրով։ Խեղճ մարդն աս առտու ալ անպատճառ եկած չէր. շատ աղէկ իմացեր է որ այսպէս հոս մնալս ինձի խիստ դժուար է. ասոր փորձն անձամբ առած է. ինքն ալ ատեն մը արտաքոյ կարգի քաջ պատերազմող էր ու շատ պատերազմներու մէջ ինձի ալ մեծ օգնութիւններ ըրաւ։

Բայց աս մարդուն պատմութիւնը պատ-

մելէն յառաջ՝ պէտք է որ քեզի քանի մը
 բան ալ Նոճեբերդեան թէոպալտ ասպե-
 տին վրայ պատմեմ: Նոճեբերդը քեզի ան-
 ծանօթ չէ. մեր բակին պատուհաննե-
 րէն նոյն բերդին աշտարակները՝ նոճի
 ծառոց տխուր անտառներու մէջէն բար-
 ձրացած կ'երեւան: Բայց նոյն ասպետը
 դեռ տեսած չունիս. որովհետեւ պղտիկուց
 վեր ինձի մեծ թշնամութիւն ունենալով՝
 բերդս ոտք կոխած չէ: Աս թշնամութիւնը
 շատնցուրնէ սկսած է: Մենք պղտիկուց
 իբրեւ ազնուական տղաք դ.քսին պալատն
 էինք: Թէոպալտ տղայութեան ատենէն՝
 սաստիկ անձնասէր, բարկացոտ ու փառա-
 սէր էր, անոր համար ալ դուքսը զանիկայ
 այնչափ չէր սիրեր: Աս ատենէն սկսաւ վրաս
 սաստիկ նախանձիլ եւ զիս ատել, որովհետեւ
 դ.քսին սիրելի եղած էի: Մեր չափահաս
 ըլլալէն ետեւ՝ դուքսն ուզեց որ նիզակա-
 խաղութեամբ մը՝ մեր թուր ու նիզակ կրե-
 լու յարմարութիւնը հրապարակաւ ցուցը-
 նենք: Առջի մրցանակն ես առի, որ էր սկի
 երախակալով սուր մը՝ զորն որ քու մայրդ,
 ան ատենուան դ.քսին պալատը գտնուող
 օրիորդներուն մէջ ամենէն պարկեշտագե-
 զը, բոլոր Սուաբիայի ասպետներուն առ-
 ջեւը ծիրանի բարձի մը վրայ ինձի մատոյց:
 Իսկ թէոպալտ երկրորդ մրցանակն առաւ,
 որ էր զոյգ մը արծրթէ բիտ: Ան ա-
 տենէն իր թշնամութիւնն աւելի աճեցաւ
 ու վրաս միշտ ծուռ աչօք կը նայէր: Բայց

իր թշնամու թիւնը վերջին աստիճանի հասաւ, երբ որ կայսրը, ինչպէս գիտես, մեծ պատերազմէ մը ետեւ՝ աս ոսկեղէն շքանշանով կուրծքս զարդարեց. իսկ թէոպալտ ասպետին՝ որուն անխոհեմութեամբը մազ մնաց թշնամեաց թրոյն տակ պիտ'որ ընկճէինք, մեծ յանդիմանութիւն մը տուաւ:

Քաջն Բուրգարտ՝ որ ինծի պատերազմակից էր, թէոպալտին անտառներուն մօտ իմ երկրիս մէջ փոքր ստացուած մ'ունէր: Բայց թէոպալտ ասպետն իմ քաջ Բուրգարտիս անյարմար դրացի մըն էր: Իր երկիրներուն մէջ ունեցած բոլոր վայրի կենդանիներն ու եղջերուները գունդագունդ սահմաններուս վրայ կը վազէին, ու խեղճին այգին կ'աւրէին կ'աւրըշտէին. վայրենի խոզերը՝ բոլոր իր գեղեցիկ մարգագետինները սաբկի մը կ'ընէին: Ես աս բանս լսելով՝ հրաման տուի որ առանց վախի՝ զամէնքն ալ զարնէ, ինծի բերէ. որովհետեւ իմ երկրիս մէջ զարնուած բոլոր անասուններն իրաւամբ իմն են: Իրիկուն մը՝ երբ որ արեգակն արդեն մտնելու մօտ՝ իր բոցանշոյլ ճառագայթները մայրիներուն մէջէն կ'արձակէր, ես իմ մարդիկներովս որսէն կը դառնայի. մէյ մ'ալ Մարիամ՝ Բուրգարտին կինը իր պզտիկ Ագնեսովը, լալով ողբով ոտքս ինկաւ: Աղջիկն ալ մօրը քով ծնկի վրայ եկած՝ դողալով ու լալով պզտիկ ձեռուրներն ինծի կ'երկրնցընէր: Ատեսարանը սիրտս կտոր կտոր ըրաւ. ան-

միջապէս ձիէս վար ցատքեցի եւ իրենց ցաւին ու լացքին պատճառք հարցուցի :

Պատմութիւնն աս էր : Խեղճ Բուրգարտ իր կնոջմովն ու աղջիկովը՝ իրիկուան կերակուրը տան դրան առջեւի ծառին տակ կերած՝ հանգիստ կը նստէին . մէյ մ'ալ մէկէն Թէոպալտ ասպետը՝ ձիաւոր ու ուտանաւոր զինեալ ծառաներով՝ ասոնց վրայ կ'իյնայ : Ծառաները խեղճ Բուրգարտը կը բռնեն, ձեռուրներն ետելը կը կապեն, սայլի մը վրայ կը դնեն կը տանին : Աս բռնութեան պատճառն ան էր՝ որ Բուրգարտ հրամանիս համաձայն՝ իմ երկրիս մէջ եղջերու մը սպանած՝ Եղեւնաբերդ խաւրած էր : Թէոպալտ երգում էր ըրած էր որ զինքը Նոճերբերդի խաւարին ու զարհուրելի բանտար նեակ, որ հոն թիւնաւոր գորտերու եւ իժերու մէջ առանց կերակրոյ, առանց ջրի մեռնի :

Պէտք է որ Բուրգարտս ազատի, ըսի Մարիամին . բոլոր Նոճերբերդի աւազակաց բոյնը տակն ու վրայ կ'ընեմ, Գուն հիմակուհիմայ աղջիկդ առ, բերդս գնա :

Անմիջապէս իմ մարդիկներովս ճամբայ ելայ, որպէս զի թշնամին իր բերդը չհասած՝ բռնեմ, աւարը ձեռքէն առնեմ : Աս մտօք ինձմէ յառաջ՝ քանի մը ծառայ թշնամւոյն վրայ տեղեկութիւն առնելու համար լրտես արձակեցի, տեղ մ'ալ որոշեցի որ հոն դարձեալ կարող ըլլանք իրարու հետ միանալ . եւ սկսանք ձիերը դէպ ի

Նոճերերդ քշել: Ծառաները քիչ մը ետ-
քը լուր բերին որ Թէոպալտ բոլոր մար-
դիկներովն իր անտառները ջաղացք մը
մտած, խմելու սկսած է, որովհետեւ հոն
աղէկ գարեջուր կայ եղեր. իսկ ողորմելի
Բուրգարտը սայլին մէջ դրան առջեւը կը
կենար: Ասիկա լսելով՝ մօտաւոր անտառին
մէջ յարմար տեղ մը կեցանք, ուսկից որ
Թէոպալտ մարդիկներովը պիտի անցնէր:
Մէյ մ'ալ ասոնք առանց կասկածի սկսան
գալ: Յանկարծակի շանթի պէս իրենց վրայ
ինկանք: Լիացած լուսինն՝ որ իր արծա-
թաճաճանչ լուսովն երկնից կամարին վրայ
ճօճալու սկսած էր, աս գործողութեան
ատեն մեծ օգնութիւն բրաւ մեզի: Թէո-
պալտ՝ որ աս յարձակման ինչ տեսակ բան
ըլլալը չէր իմացած, քիչ մը շատկեկ նե-
տած ըլլալով մեծ շփոթութեամբ կը պա-
տերազմէր. ու քիչ մը դէմ գնելէն ետեւ՝
իր մարդիկներովը փախչելու սկսաւ: Հոն
զինքը շատ դիւրաւ կրնայի բռնել. բայց
վրան գթալով՝ թող տուի որ երթայ: Փնաք
Աստուծոյ, աս կռուոյն մէջ ամենեւին
մարդու մը վնաս չեղաւ: Գետինը թշնա-
մւոյն զէնքերովը ծածկուած էր:

Խեղճ Բուրգարտին ձեռուրներն անմի-
ջապէս քակեցինք ու սայլէն վար առինք.
Յաղթուողներուն զէնքերը սայլին վրայ
բեռնաւորեցինք, եւ թշնամեաց կողմանէ
ան շփոթութեան մէջ թող տրուած մէկ
ծին իրեն տուինք ու սկսանք գէպ իմ

բերդս չուել : Չեմ կրնար պատմել թէ
ինչ մեծ ուրախութիւն ունեցան իր կինն
ու աղջիկը, երբ որ տեսան որ Բուրդարտ
մեզի հետ բերդ կը մտնէ : Իմ ուրախու-
թիւնս ալ անոնցմէ նուազ չէր : Ստուգիւ
մարդուս մեծ երջանկութիւն է ուրիշը նե-
ղութենէ ու վտանգէ ազատել :

Խեղճերուն մեր բերդին մէջ տեղ մը
տուի, որպէս զի Թէոպալտին վրէժխնդրու-
թենէն ապահով ըլլան : Անկէ ետեւ Բուր-
դարտ անգամ մը պատերազմի մէջ վիրաւ-
որուելով՝ ալ պատերազմի չէր կրնար եր-
թալ : Ի վերայ այսր ամենայնի ասով ու-
րիշ գործքերու յարմարութիւնը չկորսն-
ցուց. կը բաղձար որ իր հացն անձամբ
վաստըկի : Անտառներու մէջ անմարդաբնակ
տեղ մը գտաւ, ուր որ ուղեց քաշուիլ :
Հոն պզտիկ գեղեցիկ տուն մը շինել տուի.
քովի պզտիկ երկիրը մշակելու սկսաւ, որ
իրեն հաց կը բերէր. չորս կողմի դաշտն ալ
մարգագետին ըրաւ, որպէս զի կարող ըլ-
լայ քանի մը կով պահել, եւ իմ հաւա-
նութեամբս ածխագործութեան ալ ձեռք
զարկաւ : Իր բնակած տեղը գրեթէ ամե-
նեւին մարդ չերթալով եւ մուրն ու
ածխոյ փոշին իր վայելուչ կերպարանքը
գրեթէ անձանաչելի ըրած ըլլալով՝ Թէո-
պալտին դարաններէն բոլորովին ապահով
էր. եւ ստուգիւ անկէ ետեւ ամենեւին
անհանգստութիւն մը չունեցաւ :

Էդ ելլէրդ աս պատմութենէ վերջը Բուր-

դարտին հաւատարմութեան ու քաջութեան վրայ քանի մը բաներ ալ պատմեց, անանկ որ առ պատմութիւնները մինչեւ կէս գիշեր տեւեցին: Աւարդուհին այնպէս մտադրութեամբ, այնպէս զմայլած մտիկ կ'ընէր, որ հօրը բաժակը լեցրնէն ու կրակին փայտ նետելն ալ բոլորովին մոռցաւ:

Մէյ մ'ալ մէկէն բերդին մէջ սոսկալի աղաղակ ու վայնասուն մըն է փրթաւ. կամարակապ բակը զէնքերու զարհուրելի շառաչման արձագանգներ կու տար: Երթալով ձայներն իրենց նստած սենեակը կը մերձենային: Ասպետը մէկէն ցատքեց ոտք ելաւ, չորս կողմն իր զէնքերը կը փնտռէր. Աւարդուհին վազեց դռնափակներն ու նիգերը գոցեց: Բայց մէկէն դռներն ահագին շառաչմամբ մը խորտակուեցան ու զրահապատ մարդ մը հրացայտ աչքերով իր զինուորներովը ներս յարձակեցաւ, ու գոռալու ձայնով մը պոռաց. Հիմակ, Իգելբէրդ, վրէժխնդրութեան ատենը հասաւ: Ես եմ թէոպալտ՝ որուն գուն այնչափ հակառակ էիր, այնչափ կը նեղէիր. հիմայ հատուցման ատենն եկաւ: Եւ իր մարդիկներուն դառնալով սկսաւ պոռալ. Շուտով զինքը շղթայի զարկէք ու պահպանեցէք, մինչեւ որ դուրս ելլենք: Ասկէ ետեւ իր բնակութիւնը՝ Նոճերերդին զարհուրելի բանտերն են. ալ առ բերդն իմն է: Մէջի բաներէն ես ուղածներս առնելէն ետեւ՝ դուք ալ կրնաք ձեր քա-

ջութեան վարձուց համար բոլոր բերդը կապտել՝ մինչեւ որ ես հաստեղաց գինւովը քիչ մը զուարթանամ: Շուտով ըրէք երէք ժամէն ճամբայ պիտի ելլենք:

Վարդուհին անագորոյն ասպետին ուղքն ինկաւ ու հօրը վրայ անոր գութը շարժելու կ'աշխատէր. Բայց անգութ մարդն առանց մտիկ ընելու՝ գոռոզութեամբ մը դռնէն գուրս ելաւ գնաց: Էդելբերգ շրջթայի զարնուեցաւ ու երկու զինուոր դրանս առջեւը զինքը կը պահպանէին:

Թէոպալտ յարմար սեպած էր այնպիսի ատեն մը՝ որ Էդելբերգ իր աջ ձեռքը չէր կրնար գործածել, իր սրտին մէջ բորբոքած վրէժխնդրութիւնը յագեցընելու: Ասոր ալ սպասած էր որ անոր քաջ հպատակները դքսին հետ պատերազմի ելլեն, որպէս զի զինքն ամենեւին պաշտպանող մը չըլլայ: Էդելբերգին դղեակը պահպանողներէն մէկը՝ զորն որ ասպէտը ողորմութեան համար քովը կը պահէր, ստրկով կաշառած էր: Աս ծառան գիշերը՝ գաղտուկ դռնակ մը բացաւ, որն որ գետնափոր ճամբով մը բերդը կը տանէր: Մնացած քանի մը հաւատարիմ ծառաները բանը շատ ուշ իմացան, եւ քիչ մը դէմ դնելէն ետեւ՝ անձնատուր եղան: Այսպէսով կրցաւ Թէոպալտ մինչեւ Էդելբերգին սենեակը մտնել ու զինքը բռնել:

Վարդուհինն իր հօրենն իւ բախնուի :

Էդելբերգ իր ծանր շղթայովը՝ վաւարանին քով տրտում տխուր կը նստէր : Վարդուհինն գրեթէ ինք զինքը կորսնցուցած, գիսակները ցիրուցան, ձեռուրները տարածած՝ անոր քով կու լար կ'ողբար : Արտասուալից աչուրները հօրը վրայէն չէր կրնար դարձնել : Իրեն այնպէս կ'երեւար որ ան մարելու վրայ եղող բոցին կարմրութեամբը՝ հօրը պատկերը երազի մէջ կը տեսնէ : Բոլոր բերդը կը թնդար կապտողներուն վայրենի ազազակներէն : Իսկ իրենց կեցած խուցն այնպէս խաղաղ, այնպէս հանդարտ էր՝ որ մարդ գերեզմաննոց կը կարծէր :

Էդելբերգ քիչ մը ատեն խորին լուծեան մէջ կենալէն ետեւ՝ տրտմութենէն սթափելով՝ Սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ, ինք իրենդ եկուր, արցունքներդ սրբէ. աս վիշտը մեզի խաւրոզն Աստուած է. պագնենք ան ձեռքը՝ որ աս հարուածը մեզի տուաւ : Ինք չարիքը թոյլ կու տայ, որպէս զի անկից բարիք մը հանէ : Աս սոսկալի հարուածն ալ ստուգիւ մեր օգտին կը դարձնէ : Ամէնքս ալ Աստուծոյ ձեռքն ենք, իր կամացը դէմ՝ մեզի ամենեւին բան մը չի կրնար ըլլալ : Մեր թշնամիներն իսկ ուրիշ բան չեն կրնար ընել, բայց եթէ մեզի հետ մեր բարեացը համար աշխատիլ : Ուրեմն Աստուծոյ վստահանալով՝ ապահով կենանք :

Ստուգիւ ես հիմակ յառաջուրնէ աւելի
 ապահով եմ իմ երջանկութեանս վրայ :
 Յառաջ իմ վստահութիւնս կայսեր ու
 դքսին վրայ էր . բայց հիմակ անոնք բաւա-
 կան գործք ունին , հազիւ իրենց զօրաւոր
 թշնամիներուն դէմ կրնան իրենք զիրենք
 պաշտպանել : Մինչեւ հիմայ քարերու ,
 երկաթներու , պատերու եւ նիզերու կ'ա-
 պաւինէի . ալ ասկէ ետեւ միայն Աստու-
 ծոյ կ'ուզեմ ապաւինիլ : Ասկէ ետեւ Ինքն
 է իմ միակ պաշտպանս , Ինքն է իմ հաս-
 տատութեան պարիսպս :

Քանի մը բոպէ լուելէն ետքը հառաչե-
 լով մը՝ Սիրելի աղջիկս , պէտք է որ իրար-
 մէ բաժնուինք , ըսաւ՝ ձախ բազկաւն իրեն
 փաթթուելով , որովհետեւ աջ բազուկը
 ծանր շղթաներով կապուած ու վէրքը նո-
 րէն ցաւելու սկսած էր :

Ո՛հ , բաժնուելու խօսք մ'ընէք , սիրելի
 հայր , կանչեց Աւարդուհին՝ հօրը վիզն լինա-
 լով : Չիս ձեր բազուկներէն չեն կրնար
 յափշտակել , զիս չեն կրնար ձեզմէ բաժ-
 նել . բանտ , մահ , ուր որ երթաք՝ ես ալ
 պէտք է որ ձեզի հետ ըլլամ :

Չէ , սիրելի՛ Աւարդուհիս , չէ , կրկնեց
 հայրը հանդարտութեամբ . անկարելի է որ
 Թէոպալտ զքեզ քովս թողու : Աս մտի-
 թարութիւնը թող չիտար ինձի . Գարձեալ
 կ'ըսեմ , պէտք է որ բաժնուինք : Բայց հիմայ
 միտ դիր հօրդ վերջի հրաժարական խրատ-
 ներուն : Հիմայ քեզի միտ դնող չկայ . նայէ

որ ինք զինքդ մէյ մը բերդէն դուրս ձգես, թէ որ չես ուզեր բոլոր կեանքդ գերիի պէս խիստ ծառայութեան մէջ անցընել: Ար յուսամ որ ծառաներէս մէկը չէ՛ գեթ մէկալը քեզի աս բանիս մէջ կ'օգնէ:

Ալ աս բերդը՝ բոլոր մէջիններովը թէ ու պալտին ստացուածներն եղան: Գուն ալ հիմայ ասպետազարմ՝ օրիորդ չես. բոլոր իմ իշխանութեանս տակ եղած աղախիններուն ամենէն ալ խեղճն, ամենէն սղորմելին ես: Ձքեզ հայրենի բնակութենէդ բռնութեամբ պիտի հանեն, քու մայրենի ժառանգութիւնդ, քու մօրդ ծանրագին զարդերն ալ ձեռքէդ պիտի առնեն. բայց մի յուսահատիր: Ժամանակաւոր բարիքներն արժանի չեն որ իրենց կորստեան վրայ տրամփնք. Հիմակ աղէկ կ'իմանաս որ երկրաւոր բարիքները շուտով կ'անցնին, Բայց թէ որ բոլոր մեր կենաց մէջ զանոնք վայելելու ալ ըլլանք, ի վերայ այսր ամենայնի վերջապէս մահն ամէնը կը յափշտակէ: Այնպիսի դանձեր ունինք, սիրելի՛ դուստր, զորոնք ո՛չ դժբախտ դէպքերն, ո՛չ ալ մահը կրնան մեզմէ յափշտակել, եւ որոնց քով՝ ոսկին, մարգարիտն ու ազնուական բարերը բան մը չեն արժեր. այս ինքն՝ բարեպաշտութիւն, պարկեշտութիւն, հեղութիւն, փոյթ ու ջանք: Ասոնք եւ ասոնց նման ուրիշ շատ առաքինութիւններ քու մօրդ մեծ հարստութիւններն ու գեղեցիկ զարդերն էին: Թէ որ դուն ալ մօրդ

աս գանձերը ժառանգելու ըլլաս, ան ատեն
բաւական հարուստ կ'ըլլաս :

Աս բերդէն ելլելուդ պէս՝ մեր Բուրգարտ
ածխագործին զնա : Ինք ու իր կինը զքեզ
աղէկ կը հոգան : Հոն ամէն թշնամիներէդ
հեռու հանդիստ ու խաղաղ կրնաս ապրիլ ,
մինչեւ որ զքեզ իմ՝ բարեկամներէս մէ-
կուն բերդին մէջ ապահովցընեն : Բայց ե-
թէ այնպէս ալ ըլլայ որ տարիներով կամ
բոլոր կեանքդ իր ողորմելի խրճիթին մէջ
անցընելու ստիպուիս, հոն ալ միշտ մխիթա-
րեալ կեցիր : որովհետեւ շատ հեղ մարդ
հիւղի մէջ աւելի գոհ ու երջանիկ կը մեռ-
նի , քան թէ բերդի կամ պալատի մէջ :

Օտուայական գործքեր գործելու ամե-
նեւին մ'ամբշնար : Գործունեայ ձեռաց
վրայ մատնոցն աւելի յարգի ու պատուա-
կան է , քան թէ ազնիւ քարերն ու անգին
մարգարիտները՝ պարապ ու անգործ ձեռաց
վրայ : Ինչ աղէկ բան է քեզի հիմակ՝ որ
մայրդ զքեզ յառաջուց գործունէութեան
վարժեցուց եւ քեզի սորվեցուց որ երջան-
կութիւնդ ընդունայն զարդարանքներու եւ
զքօսանքներու վրայ չդնես :

Գործունէութեանդ հետ աղօթքդ ալ
միացուր : Մենք մարմին ու հոգի ենք : Մար-
մինը պէտք է աշխատեցընել , հոգին ալ ստէպ
ստեպ առ Աստուած վերացընել : Աշխա-
տութիւնը՝ մարմնոյ հաց կը ճարէ . իսկ
աղօթքը՝ հոգին կը սնուցանէ : Չեռքդ ման-
գաղ առնելու ալ եթէ պարտաւ որիս , զԱս-

տոււած սրտիդ մէջ ունենալով՝ ան դժուար աշխատութիւնը քեզի ծանր չիգար: Աստուծոյ յաճախ յիշատակութիւնը՝ կրնայ ամենէն անարգ գործքն ալ ազնուացընել:

Գլխաւորաբար նայէ որ անմեղութիւնդ աղէկ պահպանես: Փախիր անանկ մարդիկներէ՝ որոնք բերնէն երեսներդ կարմըրցընելու խօսքեր կը հանեն: Ես ասկէ ետեւ ալ չեմ կրնար զքեզ պահպանել. ուստի պէտք է որ դուն քու վրագ հսկես, ինք զինքդ աղէկ պահպանես: Մտածէ որ Աստուած զքեզ ամէն տեղ կը դիտէ, իր աչուքները սրտիդ ծածուկներն ալ կը տեսնեն: Չար՝ ամենեւին մի գործեր, եւ ոչ մտքէդ անցուր:

Ձիւ ամենեւին մի հոգար. ամէն բան Աստուծոյ յանձնէ, ինք կը հոգայ: Մտուգիւ դիտեմ՝ որ Աստուած զիս թող չիտար. քու եռանդնայից աղօթքդ ալ անպտուղ չիմնար: Ահիճակս ինչչափ խիստալըլայ՝ Աստուած կրնայ ինծի ոյժ տալ որ սիրով տանիմ: Երկաթի դռներն ու նիզերը զինքը չեն կրնար արդելել: Անօրինաց սրտէն զատ՝ Աստուած ամէն տեղ կը գրտնուի. նոյն իսկ բանտին մէջ ալ ինծի հետ կ'ըլլայ եւ զմեզ ամենեւին թող չիտար: Ար յուսամ՝ որ ինք դարձեալ զիս նոյն բանտէն կ'ազատէ: Բայց թէ որ աս վերջին անգամն է որ դուն, սիրելի՛ աղջիկս, քու հօրդ երեսը կը տեսնես, կամ՝ թէ որ

ես տարիներով մանաւանդ թէ բոլոր կեանքիս մէջ բանտը պիտի մնամ նէ, գոնէ աս միսիթարու-թիւնն ունենամ, որ խեղճութեանս մէջ կարող ըլլամ մտածել թէ իմ Աւարդուհիս իր հօրը խրատները չիմոռնար, իր բարեպաշտ մօրը շաւղացը կը հետեւի ու ծնողացն արժանի աղջիկ է: Եւ թէ որ ան միայնակ ու խիստ բանտին մէջ մահն ալ վրաս հասնելու ըլլայ եւ քովս մէկը չգտնուի՝ որ իմ վերջին հառաչանքներս լսէ, բարեկամ մը չըլլայ՝ որ աչուքներս գոցէ, ան վերջին րոպէս աս միսիթարու-թիւնը կ'ունենամ որ ինծմէ ետքը բարի աղջիկ մը թող կու տամ, կամ մանաւանդ թող չեմ տար, հապա ետեւէս երկինք պիտի գայ:

Հանգուցեալ մօրդ վերջին խօսքերը, որոնք իմն ալ վերջին խօսքերս կ'ըլլային՝ թէ որ մահուանս ներկայ ըլլայիր, հիմայ քեզի կը կրկնեմ: Բարեպաշտ եղիր, անմեղ ու բարի. զԱստուած սիրէ, ինք զինքդ մեր Փրկչին յանձնէ, չարիք ամենեւին մի գործեր: Եթէ լսես որ մահն իմ շղթաներս քակերէ, միտքդ բեր որ հօրդ քեզմէ բաժնուելու ատեն ըսած խօսքերը՝ մօրդ վերջին խօսքերուն հետ նոյն էին: Թէ որ աս խօսքերուն հետեւելու ըլլաս, Աստուած՝ որ իր անքնին ու իմաստուն գիտաւորութեամբը մայրդ այնպէս կանուխ իրեն կոչեց եւ հիմակ ալ զքեզ հօրմէդ կը բաժնէ, զմեզ երէքը դարձեալ երկինքը կը միացընէ:

Ահա ան ոսկի շղթայով շքադրամը՝ զորն որ երբեմն կայսեր ձեռքէն առի: Թշնամին սենեակս մտնելու առեն՝ զգեսախս տակ զգուշութեամբ պահեցի: Բայց ո՛հ, առանց ցաւի չեմ կրնար վրան նայիլ: Ի՛նչպէս անցաւ որ է երկրիս երջանկութիւնը: Քիչ մը յառաջ կայսրը զիս ան ոսկի շղթայով պատուեց. իսկ չիմայ, յանցաւորի պէս աս երկաթէ շղթան կրելու ստիպուած եմ:

Առ աս պատուանշանը քեզի յիշատակ: Ամենեւին մի ծախեր, թէեւ յետին չքաւորութեան մէջ ինչնաս: Որովհետեւ մեռնելէս ետքը՝ ասիկա քեզի շատ հարկաւոր կրնայ ըլլալ: Ասով կրնաս ամենուն ցուցնել որ դուն մեծ ցեղէ մը, Եղեւնաբերդի ազնուականներէն իջած ես:

Շքադրամին վրայի խորհրդաւոր պատկերն ու մտիթարական խօսքերն աւելի կ'աժեն, քան թէ ոսկին՝ որուն վրայ կոխուած է: Նայէ Աստուծոյ ճառագայթարձակ աչքն աս վերնագրով «Թէ որ Աստուած մեզի հետ է, ո՛վ է մեզի հակառակ», ասով յիշէ որ Աստուծոյ աչքն ամէն տեղ կը թափանցէ ու միշտ մեր վրայ կը հսկէ, եւ որոնք որ իրենց բոլոր գործքերն Աստուծոյ առջեւը կը գործեն ու բոլոր մեղքերէ ազատ են, ամենեւին վախնալու բան մը չունին: Մէկալ կողմի ճառագայթաւոր պսակով խաչն ու քովի խօսքերը թէ «Ասով յաղթէ», յիշեցրնէ միշտ քեզի Անոր սէրը՝ որն որ խաչին վրայ մեզի համար մե-

ուաւ : Մենք ամէնքս ալ աս աշխարհքիս մէջ պիտի կռուինք , պիտի նեղուինք : Բայց խաչեցելոյն հաւատալով , իր պատուիրանները պահելով , ամէն բան իր տուած օրինակին համաձայն՝ սիրով ու համբերութեամբ կրելով ու իր խոստմանցը յուսալով՝ կրնանք ամենայնի յաղթել եւ ամէն դժուարութիւն ու խստութիւն քաջասրբաւորութեամբ տանիլ :

Հիմայ ծուներ իջիր , սիրելի՛ աղջիկս , որ գքեզ օրհնեմ : Աւարդուհին լալով ծնկան վրայ եկաւ , ձեռուրները խաչաձեւ՝ կրծիցը վրայ դրաւ եւ գլուխը մեծ եռանդով ու անձկութեամբ խոնարհեցուց հօրն առջեւը : Ասպետն իր շղթայի զարնուած ձեռքն աղջրկանը գլխուն վրայ դնելով՝ բսաւ . Ամենակալն Աստուած օրհնէ գքեզ . Տեառն մերոյ եւ Փրկչին շնորհքը միշտ քեզի հետ ըլլայ : Ետքը զինքը գրկած ատեն՝ ալ չկրցաւ ինք զինքը բռնել ու լալով բսաւ . Չքեզ , սիրելի՛ Աւարդուհիս , ամենեւին չեմ մոռնար , իմ բանտիս մէջն ալ միշտ քեզի համար կ'աղօթեմ : Գուն ալ խօսք տուր ինձի որ իմ հայրենի խրատներս միշտ հաւատարմութեամբ կը կատարես :

Ո՛հ , ամէն բան , կանչեց հեծելով Աւարդուհին , ամէն բան , ինչ որ ինձի ըսիք մեծ ուրախութեամբ կը կատարեմ , բաց ի մէկէն : Ա՛խ , չեմ կրնար , չեմ կրնար զձեզ թողուլ . Մի՛ հրամայէք որ փախչիմ : Գուցէ իմ աղաչանքներս , իմ արցունքներս ան

քարասիրտ ասպետը կը շարժեն որ ինծի հրամանն տայ ձեզի հետ բանտ մտնելու եւ հոն ձեզի ծառայելու :

Նոյն միջոցին բերդին մէջի աղաղակն ու աղմուկը շատցաւ : Թէոպալտ իր մարդիկներուն ճամբայ ելլելու պատուէր կուտար, մինակ մէկ քանի հոգի բերդին պահպանութեան համար հոն թող տալով : Քանի մը զինեալ մարդիկ Էդելբերդին սենեակը մտան : Աւարդուհին հայրը բռնած կը կենար ու լալով կ'աղաչէր որ զինքն ալ անոր հետ բանտ տանին : Բայց փո՛չ տեղ քաշեցին բռնութեամբ առին զԷդելբերդ ողորմելոյն ձեռուրներէն :

Ազնուական ասպետը վար՝ բերդին բալը տարուեցաւ : Թէոպալտին մարդիկը ձի հեծած՝ երթալու պատրաստուած էին : Էդելբերդը սայլի մը վրայ նստուցին : Խեղճը՝ որուն վէբը դեռ բոլորովին չէր առողջացած, արդէն ճամբայ չելած՝ ան բաց կառքին մէջ պաղէն ու խոնաւութենէն դողալու սկսաւ : Ա' երջասպէս եկաւ Թէոպալտ ասպետը, ցատքեց ձիուն վրայ : Շատ մը ձիաւորներ սայլին չորս կողմն առին, պոռալով ու վայրենի աղաղակներով դռնէն ելան ու շարժական կամուրջն անցան :

Ա' երան զառիվայրէն վար իջած ատենը Աւարդուհին անոնց ետեւէն հասաւ : Թէոպալտ ըստ ամենայնի սայլին քովէն կ'երթար : Գժբախտ աղջիկը լալով անոր ձիոյն ու սայլին մէջտեղը մտաւ եւ ձեռուր-

ները վեր վերցուցած՝ կ'աղաչէր որ զինքը
 հօրը քով նստեցնեն, թէոպալա ձախ
 ձեռքը մէջքը կռթնցուցած, աջօխ ալ
 մերկ սուրը բռնած, գոռոզութեամբ չորս
 կողմը զննելով՝ ամենեւին չլսելու կը զար-
 նէր, եւ ոչ աղջկան երեսը կը նայէր: Լեռն
 որ անցան, Յառաջ, պոռաց: Աս հրամանին
 ամէնքը իրենց ձիերը մտրակեցին, կառա-
 պանք իրենց մտրակները ճայթեցուցին, ու
 սոսկալի շուտութեամբ ճամբայ ելան: Ար-
 դուհին անձրեւի ու փոթորկի տակ բոլոր
 զօրութեամբ անոնց ետեւէն կը վազէր, մին-
 չեւ որ ալ վրան զօրութիւն չմնաց, բազմաւ
 թիւնն ալ անտառը մտաւ ու դիշերուան
 մթութեան մէջ ամէն բան աներեւոյթ
 եղաւ:

Գ Լ ՈՒ Խ Ե

Արդդուհին անխափորթի ղեւել սպասարան
 իւր գրնէ:

Արդդուհին՝ որ երբեք առանձին բեր-
 դէն դուրս ելած չունէր, մէկէն ինք զինքն
 ան խոր մութ դիշերուան ատեն, ընդար-
 ձակ դաշտին մէջ, հօլի ու անձրեւի տակ
 բաց օդի մէջ, միայն ու միայնակ գտաւ:
 Չէր գիտէր ո՛ւր երթալիքը, դէպ ի որ կող-
 մը շարժելիքը: Պարապ տեղ չոր տեղ մը
 կը փնտռէր, որ քիչ մը հանգչի ու առտուան
 լուսոյն սպասէ: Աերջապէս քիչ մը տեղ
 յառաջ երթալով՝ պզտիկ անտառ մը հա-

սաւ, որն որ փոթորկին դէմ՝ իրեն ապաստանարան եղաւ: Հոն բոլոր գիշերը մինակ անցընէն իրեն ամենեւին վախ չէր բերեր: Աւրիշ բան չէր մտածեր՝ բայց եթէ իր հայրը, եւ այնպէս կու լար կ'ողբար, այնպէս կ'աղօթէր՝ որ դիմացը քար մ'ալ ըլլար, ի գուժ կը շարժէր:

Երբոր արշալոյսն իր վարդագոյն լուսովն երկնից մութը քիչ մը փարատեց, Աարդուհին այն թանձր մայրիներուն մէջէն դուրս ելաւ ու սկսաւ չորս կողմը դիտել: Տեսաւ հեռուէն իր հայրենի բերդին աշտարակները, որ բարձր լեռան մայրերուն մէջէն բարձրացած՝ առաւօտեան գեղեցիկ լուսովը պայծառ կը փայլէին. աչուքները նորէն արցունքով լեցուեցան: Ինչպէս կ'ուզէի, կ'ըսէր, մէյմ'ալ հայրենի բնակութիւնս երթալ. գուցէ իմ հօրս հաւատարիմ ծառաներէն մէկը կրնայի գտնել՝ որ ինձի սղորմէր ու Բուրդարտին երթալու ճամբան ցուցընէր: Բայց փոչ բան. ան բնակութիւնն՝ ուր որ ծնայ ու մեծցայ, ալ ինձի համար յաւիտեանս գոցուած է: Հազիւ թէ դռնէն դուրս ելած էի, անմիջապէս նիգերը դրուեցան ու կամուրջները վերցուեցան: Իմ հայրենի բերդս՝ թշնամեղ բերդ եղած է: Տրտում տխուր՝ լեռան ստորոտէն հեռանալով՝ մտաւ անանտառն՝ ուր որ ածխագործը կը բնակէր:

Հօրը պատմած պատմութիւններէն՝ ան կողմերը վեր ի վերոյ միայն դիտէր: Անտա-

ուին մէջերը բարձր մայրերով պատած երկու մութ լեռներ կային: Աս երկու լեռներուն մէջտեղն էր Բաղաշատին բնակութիւնը: Արդուհին լեռանց գագաթները գիտելով՝ երկուքին մէջէն անցնելու մտօք ճամբայ ելաւ: Բայց այնպիսի վայրենի անտառին մէջ ոչ ճամբայ, ոչ մարդու ոտից հետք կրնար գտնել: Հաղիւ մեծ դժուարութեամբ կրնար թանձր թփերէն անցնիլ, երբեմն ճախիններու, երբեմն առուններու հանդիպելով: Որչափ յառաջ կ'երթար, թփերն այնչափ աւելի կը խտանային, այնպէս որ լեռանց գագաթներն ալ գրեթէ բոլորովին տեսութենէ կորսնցուց: Աէսօրն անցած էր, դեռ լեռանց չէր հասած: Խեղճ աղջիկը քաջասրտութեամբ յառաջ կ'երթար. մէյ մ'ալ իրմէ տասը քայլ հեռու, յանկարծակի թփերուն մէջէն սաստիկ խշրտոց մը փրթաւ: Բարձր ու տարածուած եղջիւրներով եղջերու մը դուրս ելաւ, լայն ու սեւ աչքերովն օրիորդին նայեցաւ, ու անդիի կողմը դառնալով՝ ճիւղերու մէջէն ճամբայ մը բացաւ ու փախչելու սկսաւ: Արդուհին առանց կենալու՝ ճամբան գէպ ի նոյն կողմը յառաջ կը տանէր, բայց մէկէն վայրենի խողի մը ձայնը լսեց: Ահով դողով անդին ասդին նայելու ատեն՝ մէյ մ'ալ սոսկալի անասունը տեսաւ, որն որ ճախնի մը մէջ մտած եւ իր սոսկալի աչուրներն իրեն դարձուցած՝ զարհուրելի աղբաններովը կը սպառնար:

Աս տեսնելով՝ անմիջապէս բոլոր զօրութեամբ փախչելու սկսաւ . որչափ որ կրցաւ յառաջ գնաց, մինչեւ որ առջեւն անթափանցելի թփեր ելլելով՝ յառաջ երթալն արգելեցին : Քիչ մը կենալէն ետեւ, ալ շարժելու կարողութիւն չունենալով՝ ծառի մը տակ նստաւ, միտքը դնելով որ եթէ վայրենի անասունը մօտիկնալու ըլլայ՝ նոյն ծառին վրայ ելլէ : Սկսաւ սաստիկ մտադրութեամբ մտիկ ընել, բայց ամենեւին ձայն չկար, ամէն բան հանդիստ ու խաղաղ էր : Սակայն ինք ճամբէն շատ խտտորած էր, եւ չէր գիտեր որ ինչ ճամբայ բռնէ . արդէն արեգակն ալ մարը մտնելու մօտ էր : Ո՛հ, կ'ըսէր հեծելով, բոլոր գիշեր աս սոսկալի անտառին մէջ վայրենի կենդանիներով պիտի անցընեմ :

Անօթութիւնն՝ որ իր հայրն ողբացած ատեն այնչափ չէր զգար, նոյն ատեն խիտա սաստկացաւ ու զինքն այնպէս կը շարշարէր՝ որ սկսաւ վախնալ թէ պիտի մարի իյնայ : Այնչափ խոնջութենէն ու անօթութենէն բոլորովին տկարացած՝ նորէն ճամբայ ինկաւ : Քիչ մը ետքը բարեբախտութեամբ բլուր մը հասաւ, որուն վրայէն ամէն կողմ՝ կրնար տեսնել : Թուխ ամպերը՝ մտնելու մօտ արեւը ծածկած էին . բոլոր նոյն կողմերը մթին ու տխուր մշուշով մը պատած էր : Արդուհին ծնկան վրայ եկաւ ու ըսաւ . Տէր իմ եւ Աստուած, դուն քու բերնովդ ըսած ես . Չիս քու նեղութեանդ

մէջ օգնութեան կանչէ եւ ես զքեզ կը
փրկեմ, ու դուն զիս կ'օրհնես: Ո՛հ, աս
խոստումը իմ վրաս ալ կատարէ: Գեռ
աղօթքը բերանն էր, մէյ մ'ալ արեգակը
թուխ ամպերուն մէջէն ելաւ, ու իր ոս-
կեճաճանչ ճառագայթները սեաւ մսէ սեան
մը զարկաւ, որն որ հեռուն անտառնե-
րուն մէջէն վեր կը բարձրանար: Տէր Աս-
տուած իմ, աղաղակեց Աւարդուհին ուրա-
խութեամբ, քեզի փառք ու գոհութիւն:
Քու խոստմունքդ վրաս կատարեցիր, զիս
ազատեցիր: Անշուշտ աս մուխը մեր Բուր-
գարտին ածուխ վառած տեղէն կ'ելլէ. աս
անտառին մէջ իրմէ ուրիշ մարդ չկայ: Աս
յուսով զօրանալով՝ սկսաւ արտօրալով դէպ
ի մսին կողմն երթալ:

Աւարդուհւոյն մոռածաճն իրաւ էր: Բուր-
գարտին ածուխ վառած տեղը հոն էր:
Ինք վառած ածուխներուն քով՝ ծառի
կոճղի մը վրայ նստած էր, առջեւը պզտիկ
չորեքկուսի սեղանի մը վրայ պատրաստ կը
կենար իր երեկոյեան կերակուրը, այս ինքն՝
հաց, կարագ ու կուժ մը ջուր: Կացինն
ու երեքժանին ալ իր քովը խոտին վրայ կը
կենային: Բարեպաշտ մարդն արեւուն մուտ-
քը գիտելով՝ զօրաւոր ու հնչական ձայնիւ
եւ մեծ ջերմեռանդութեամբ իր երեկոյ-
եան երգը կ'երգէր, որուն շրջակայ ան-
տառներն ալ իրենց արձագանգներովը կ'ըն-
կերանային: Օրիորդն անոր ձայնը ճանչա-
լով՝ սկսաւ քայլերը կրկնապատկել:

Երբ որ Բուրդարա իր տիրոջ ազնիկը տեսաւ, առանց զինքը ճանչնալու՝ սկսաւ սաստիկ զարմանալ որ ինչպէս փափուկ օրիորդ մը ասանկ վայրենի անտառներու մէջ գալու համարձակեր է: Բայց երբ որ զինքը ճանչցաւ, աւելի եւս զարմանալով՝ ցատքեց տեղէն, ու հեռուանց բարձր ձայնիւ զինքն ողջունելով՝ դիմացը վազեց: Քովը հասած ատեն՝ գերմանական հին սովորութեան համաձայն՝ ձեռքը բռնեց թօթուեց: Եւ անմիջապէս քաղաքավարութեամբ թողութիւն խնդրեց որ այնպէս անոր փափուկ ձեռքը սեւցուց ու ազտտեց: Միանգամայն զարմանալով՝ Տէր Աստուած, կանչեց, դ՛ուք, օրիորդ, դ՛ուք, հոս: Աստուած սիրէք, ինչո՞ւ ասանկ ուշ ատեն՝ միս մինակ հոս եկաք: Ի՛նչ, ճամբան կորսընցուցիք: Եկէք քիչ մը հանգչեցէք, քիչ մ'ալ բան կերէք, որ զօրանաք: Պէտք է որ այսօր զձեզ բերդը տանիմ, ապա թէ ոչ՝ ձեր հայրը բոլոր գիշեր աչք չիկրոնար գոցել:

Ո՛հ, հայրս . . . կանչեց հեծելով Աարդուհին՝ որ մինչեւ նոյն ատեն լուռ կեցած էր: Գեռ զարհուրելի դէպքը չէք գիտեր:

Չեր հայրը՞, ան քաջ ասպետը, կրկնեց ածխագործը զարհուրելով. բռէք, սիրելի՛ օրիորդ, ի՛նչ պատահեցաւ, ի՛նչ եղաւ:

Աարդուհին հազիւ կրցաւ այնչափ բռել որ անցեալ իրիկուն թէոպալտ զինքը շողթայի զարնելով՝ Նոճերերդ տարած էր . . . :

Ի՛նչ, պոռաց, ածխագործը կրակը խառնելու գործիքը ձեռքն առնելով. ի՛նչ . . . ան չարագործն, ան . . . սակայն չեմ ուզեր դէշ ըսել . . . Թէ որ Թէոպալտին ձեռքն ինկած է, փուչ բան է: Բայց պատմեցէք ինձի՝ ինչպէս եղաւ ասիկա. չեմ կրնար ըմբռնել Թէ ինչպէս կարելի է աս բանս: Ես դեռ երէկ առտու իրեն հետ տեսնուեցայ, ամէն բան հանգիստ ու խաղաղ էր: Ինչպէս կրցաւ Թէոպալտ այնպիսի անառիկ բերդ մը մէկ գիշերուան մէջ նուաճել:

Արդուհին մարդուն քով ծառին կուծղին վրայ նստելով՝ ամէն բան մանրամասն սկսաւ պատմել: Բուրգարտ տեսնելով որ խեղճ աղջիկն անօթութենէ ու խոնջութենէ հաղիւ կրնայ բերանը բանալ, ստիպեց որ քիչ մը բան ուտէ: Արդուհին ասորժակով ուտելէն ու քովի կուժին մէջի ջինջ ու պայծառ ջրէն խմելէն ետեւ՝ գոհութեան աղօթքն ըրաւ ու Բուրգարտին շնորհակալ եղաւ: Ետքը հօրը պատմութիւնը յառաջ տարաւ: Բուրգարտ բերանաբաց ամէն բան մտիկ կ'ընէր. երբեմն երբեմն անգութ Թէոպալտին դէմ կը զայրանար եւ իր բարերար տիրոջը վրայ կուլար՝ ձեռքովն աչուրները գոցելով որ արցունքը պահէ: Բայց երբ որ իմացաւ Թէ Էդելբէրգ ասպետն իր սիրելի աղջիկն իրեն է յանձներ, ալ չկրցաւ ինք զինքը բռնել եւ սկսաւ բարձրաձայն լալ: Սակայն մտա-

ծելով որ Աարդուհին մխիթարութեան ու քաջալերութեան կարօտութիւն ունի, շուտ մը ինք զինքը ժողովելով ըսաւ. Չէ, չէ, սիրելի՛ օրիորդ, այնպիսի բարի մարդն Աստուած թող չիտար: Աստուած կ'օգնէ ու կ'ազատէ զինքն այն տառապանաց բանտէն՝ անիծեալ Նոճերերդէն: Աստուած է որ մարդը նեղութեան գուբը կ'իջեցընէ ու կ'ազատէ: Ամէն բան Աստուծոյ յանձնելու է, անկից աղէկը չկայ:

Բայց դուք ի՞նչ կ'ուզէք, սիրելի՛ օրիորդս, ի՞նչ բանի կը բաղձաք: Ար տեսնէ՞ք հոս սա բորբոքած վառարանը: Մի միայն խօսք ըսէք, մի միայն բառ մը. անմիջապէս ինք զինքս մէջը կը նետեմ: Չեզի, ձեր պատուական հօրը համար ամէն բանի պատրաստ եմ: . . . Բայց կը տեսնեմ որ ձեզի ամէն բանէն յառաջ հանգիստ հարկաւոր է. իմ տունս ասկից շատ հեռու է, անոր համար պէտք է որ աս գիշեր իմ խրճիթիս մէջ անցընել յանձն առնէք, որն որ թէպէտ խիստ պզտիկ ու անշուք է, բայց աս գիշեր անով գոհ ըլլալու էք:

Աս ըսելով՝ առաւ օրիորդը խրճիթը տարաւ. եւ ինք դարձաւ իր ածուխներուն քով տերեւախիտ մայրերուն տակ խտտէ աթոռի մը վրայ նստաւ ու սկսաւ աս տրամալի գէպքին վրայ մտածել: Ամէնէն աւելի անոր կը ցաւէր որ Էդելբերգին գլուխն եկած չարեաց գլխաւոր պատճառն իրեն օգնութիւն ընելն է: Միշտ մտած-

մուկնքն ան էր որ հնարք մը գտնէ իր բարերար տէրն ազատելու : Բայց ինչ կրնար աղքատ ու ողորմելի ածխագործ մը զօրաւոր ասպետի մը դէմ : Ասոր վրայ համազուելով՝ վերջապէս Աստուծոյ դիմեց եւ սկսաւ ջերմեռանդու թեամբ աղօթք ընել որ Ինք փրկէ ազնուասիրտ ասպետն եւ խեղճ օրիորդն առ ժամն մխիթարէ : Բոլոր գիշեր ասանկ անցուց . իսկ Աարդուհւոյն քունը շուտ մը տանելով՝ մինչեւ արեւազալ հանդիստ ու խաղաղ քնացաւ , թէպէտ եւ գիշերն ի բուն զարհուրելի փոթորիկ մը երերուն մայրիներուն մէջէն կը շնչէր ու կը շառաչէր , սաստիկ տեղատարափ մ'ալ բոլոր անտառը կը թնդացընէր :

Գ Լ ՈՒ Խ Զ .

Աարդուհւոյն արիւնքործին ասանկ կ'երեւայ :

Առաւօտն՝ որ ծագեցաւ , մըրիկն ու հովը դադրած , ամպերը բոլորովին ցրուած էին . ամէն բան խաղաղ ու հանդիստ էր . մայրերուն ծայրերն առաւօտեան վարդագոյն լուսէն կը շողային : Ածխագործը երբեմն երբեմն միտ կը դնէր որ արդեօք օրիորդն արթընցէր է : Քանի մը անգամ խաբուելով՝ կարծեց որ ելած է , բայց ամէն անգամ ալ խաբուելուն վրայ սաստիկ կ'ուրախանար : Աստուած իմ , կ'ըսէր , ինչպէս կ'ուրախանամ որ խեղճ աղջիկը քիչ մը կը հանգչի : Քաղցր բունն

ամէն բան մտնել կու տայ. մեր կրելու բեռը գէթ քիչ մը ժամանակ կ'առնէ մեր ձեռքէն, ու նորէն տանելու զօրութիւն կու տայ:

Քիչ մը ետքը Ազնէս՝ ամխագործին բարեօրրտ ու խայտակն աղջիկն եկաւ: Ազնէս հետը կողով մը կը բերէր, որուն մէջ հօրը նախաճաշը, կէսօրուան ու իրիկուան կերակուրը կար: Առջի նայուածքով՝ անմիջապէս տեսաւ որ հօրը աչուքներն այնչափ աղէկ չեն, այլայլութեան մը մէջ է, սրտին վրայ ծանր բեռ մը կայ, լացեր ալ է: Հայրասէր աղջիկը ցաւով հարցուց որ ինչ ունի: Հայրը նշան բրաւ որ լռէ, հանգիստ կենայ, չըլլայ թէ օրիորդը քնէն արթըննայ. եւ զինքն առնելով՝ մայրերու տակ խոտէ աթոռոյն վրայ տարաւ, սկսաւ Էդելբերգին տրտմալի պատմութիւնը պատմել: Աղջիկն աս լռելով, այնպէս կու լար՝ որ արցունքը հեղեղի պէս կը վազէր:

Մէյ մ'ալ Աարդուհին արթընցաւ: Առաւօտեան լոյսը խրճիթին պզտիկ ծակէն շիտակ իր վրայ ծագած ու զինքն արթընցուցած էր: Երբ որ ինք իրեն եկաւ եւ սուր ըլլալը միտքն ինկաւ, նորէն լալու եւ հեծելու սկսաւ: Երեսներն արցունքով թրջած՝ խրճիթէն դուրս ելած ատեն՝ ամխագործն ու իր աղջիկն իրենց խոտեղէն աթոռէն ցատքեցին առջեւը վազեցին:

Չէ, սիրելի՛ օրիորդ, կանչեց ամխագոր-

ծը, չէ. այս սքանչելի առաւօտը դառն
արտասուօք մ'ողջունէք: Նայեցէք, առա-
ւօտեան ցօղն ինչպէս գեղեցիկ մայրերուն
վրայ կը փայլի. արեգակն ինչպէս շքեղ ու
տաք է: Ինչպէս այս գիշերուան մրրիկն, այն-
պէս ալ ձեր ու ձեր հօրը վրայ հասած
նեղութիւնը շուտով կ'անցի: Արեգակը
փոթորկէն վերջը աւելի գեղեցիկ կը ծագի.
նեղութենէ վերջն ալ՝ ուրախութիւնը: Աս-
տուծոյ վստահ եղէք, որն որ անձրեւն ու
արեգակը, տառապանքն ու ցնծութիւնը
կը խաւրէ:

Ազնէս ու Աարդուհին իբրեւ շատոն-
ցուան բարեկամներ մեծ սիրով եւ ուրա-
խութեամբ իրար բարեւեցին: Շատ ատեն
էր որ մէկզմէկ ամենեւին չէին տեսած:
Էրկուքն ալ իրարու վրայ կը զարմանային
որ ինչպէս մեծցեր են: Ազնէս իր կողովը
բացաւ, գեղեցիկ պուտուկէ մը մաքուր
սկաւառակի մը մէջ կաթ լեցուց սեղանին
վրայ դրաւ: Թարմ կարագ ու հաց ալ
հանեց. եւ օրիորդը նախաճաշի հրաւիրեց:
Աարդուհին ծառի մը կոճղի վրայ նստած
նախաճաշն ըրաւ:

Աշտանալէն եւ Աստուծոյ ու ածխա-
գործին շնորհակալ ըլլալէն ետեւ՝ բարե-
սիրտ մարդն ըսաւ. Հիմայ, սիրելի՛ օրիորդ,
Ազնէօսիս հետ տուն գացէք, եւ հոն կե-
ցէք՝ մինչեւ որ Աստուած օգնութիւն մը
հասցընէ: Ես հոս մտածեմ որ արդեօք
Աստուծով ձեզի օգնութիւն մը կրնամ ը-

նել: Գացէք, Աստուած ձեզի ուղեկից ըլլայ: Ես ալ աս ամուսիններուս գործքը լմնցընելուս պէս՝ տունն եմ: Շատ մի լաք, ու խիստ մի տրամիք: Տրամութիւնն օգուտ մը չունի, լալն ալ եղած բանը չիկրնար աղէկի դարձընել: Լսեցէք, ինչպէս թրուչնիկները ճիւղերուն վրայ ուրախութեամբ իրենց առաւօտեան երգը կ'երգեն: Աստուած նոյն անասնիկներն ալ կը հոգայ, անոր համար միշտ ուրախ զուարթ են: Աւելի եւս զձեզ ու ձեր հայրը թող չիտար, ուստի դուք ալ զուարթ ու մխիթարեալ կեցէք: Գուն ալ, Ագնէս, քարերու եւ ժայռերու վրայէն անցնելու ատենը՝ օրիորդին ձեռքէն բռնէ, չըլլայ որ իյնայ:

Արդուհին ու Ագնէսը ճամբայ ելան: Գրեթէ ժամի մը չափ բարձր ու մթին մայրեաց մէջէն անցնելէն ետեւ՝ մամուլ ու թփերով պատած ահագին ժայռերու հասան, որոնց մէջէն նեղ ճամբով մը պէտք էր որ վեր ելլէին: Հոնկից դարձեալ նոյն ճամբուն շարունակութեամբը զարհուրելի խռոչի մը մէջէն վար իջան: Արդուհին սուկալով մը վարէն այն ահագին երկնաբերձ ու թփերով պատած ժայռերուն կը նայէր, որոնք կարծես թէ սպառնալով մը իրենց գլխուն վրայ կախուած կը կենային: Բայց քիչ մ'ալ յառաջ երթալէն ետեւ՝ ժայռերն աներեւոյթ եղան, իրենց առջեւը պարտեզի նման՝ գեղեցիկ ծաղկաւէտ դաշտ մ'ելաւ:

Ի՛նչ գեղեցիկ տեղ, աղաղակեց Ար-
դուհին, ինձի այնպէս կ'երեւայ որ՝ երկայն
անապատներէն՝ Աւետեաց երկիրը հասանք։
Հոս խեղճ օրիորդը շատ մխիթարեցաւ եւ
յոյսը կրկնապատկեցաւ, որ Աստուած օր
մը իրենց վրայ հասած սոսկալի դէպքին ալ
ասանկ գեղեցիկ վերջ մը կու տայ, եւ նոյն
խիստ ու դժուար ճամբէն՝ երջանկութեան
կը հասցընէ։ Գեղեցիկ դաշտին անդիի
ծայրի զառիվերակին գլուխը կը տեսնուէր
ածխազործին տունը, զորն որ ամէն կող-
մանէ կը պատէին թուխ կանաչ մայրեր
եւ ճերմակ ու կարմիր ծաղիկներով զար-
դարուած պտղոյ ծառեր։ Հայելոյ պէս
պայծառ առուակ մը տան առջեւէն կար-
կաչելով կ'անցնէր։ Գաշտը գեղեցիկ խո-
տերով ու բազմատեսակ անուշահոտ ծա-
ղիկներով զարդարուած, եւ բոլոր չորս
կողմէն ահագին ժայռերով ու բարձրա-
բերձ ծառերով պատած էր, որոնք ձմե-
րուան դառնաշունչ հովերէն կը պահպա-
նէին, այնպէս որ հոն դարնան գոները
շուտ կը բացուէին։ Գաշտին մէկ կողմը
քանի մը գեղեցիկ կովեր բառաչելով կը
ճարակէին. խել մը այծեր ալ խայտալով
ժայռերուն վրայ կը ցատքուտէին։ Մայրի
ճիւղերով պատած պղտի գեղեցիկ ծաղ-
կազարդ պարտիզիկ մը՝ տան աւելի գեղեց-
կութիւն կու տար։ Նոյն պարտեզին մէջ
մեղուի փեթակ մը կար, որուն մէջ մեղու-
ները զուարթութեամբ բզզալով կ'ելլէին

կը մտնէին : Հաւերը դրան քով կը զուարթանային :

Արդուհին իր հոգւոյն վիճակին ներածին չափ՝ աս գեղջկական գեղեցկութիւններուն վրայ զուարճանալէն ետեւ, ներս սենեակը մտաւ, եւ սաստիկ յոգնած ըլլալով՝ աթոռի մը վրայ նստեցաւ : Սենեակն արտաքոյ կարգի մաքուր էր. պատուհաններէն՝ դաշտին բոլոր գեղեցկութիւնը կը տեսնուէր :

Արդէն կէսօրը հասած ըլլալով՝ ածխագործին կինը խոհակերոցը զբաղած էր : Երբ որ աղջկանը ձայնը լսեց՝ որ ուրիշի մը հետ կը խօսէր, վազեց ներս եկաւ : Արդուհին որ տեսաւ, ուրախութենէն խելքը գլխէն երթալով՝ ցնծութեամբ բարեւտուաւ . խեղճ կինը կը կարծէր որ այցելութեան եկեր է : Բայց շուտ մը գալուն բուն պատճառն իմանալով՝ ուրախութիւնը խիստ մեծ արտամութեան փոխուեցաւ, եւ հեծկլտալով՝ լալու սկսաւ : Սակայն շուտ մը ինք իրեն գալով՝ ջանաց Արդուհին մխիթարելու : Սիրելի՛ օրիորդ, կ'ըսէր. բարո՞վ եկաք աս մեր դաշտն ու խրճիթը : Տեսէք այս պզտիկ տնակը՝ որ ձեր հայրը մեզի համար շինել տուաւ, առանց գիտնալու որ իր աղջկան համար շինել կու տայ : Բոլոր տունը ձերն է. հոս՝ իրրեւ ձեր սեպհական տան մէջ՝ հանգիստ ու խաղաղ կեցէք, մինչեւ որ սղորմածն Աստուած զձեզ եւ ձեր հայրը դարձեալ ձեր բերդը դար-

ձրնէ, որն որ անշուշտ շուտով կ'ընէ : Մեր բոլոր ջանքն ան պիտ'որ բլլայ որ մեր կեանքը ձեր ծառայութեան նուիրենք :

Վարդուհւոյն սիրտն աս սիրոյն վրայ ելլելով՝ Ո՛հ, Աստուած իմ, կանչեց, ինչ աղէկ բան է եղեր դժբախտութեան մէջ բարեսիրտ մարդկանց հանդիպիլ : Ձեր սիրոյն ինչպէս շնորհակալ բլլամ : Ի՛նչպէս աղէկ եղաւ ինծի՝ որ հայրս միշտ ձեռքէն եկած օգնութիւնը ձեզի կ'ընէր :

Խեղճ ածխագործ ուհին ան ատեն սկսաւ ուրիշ մտածմունք մ'ունենալ, որն որ դէժիրեն համար այնչափ պզտիկ բան չէր, որով եւ քիչ մը ատեն Վարդուհւոյն դժբախտութեան վրայ ունեցած արտմութիւնն ալ մնացաւ : Ո՛հ, կ'ըսէր, այսպիսի աղնուական հիւր մը կայ տանս մէջ եւ առջեւը հանելու արժանի բան մը չունիմ : Գոնէ կէսօրն ալ հասած չըլար : Ա՛գնէս, դուն նայէ որ օրիորդը քիչ մը զբաղընես. ես խոհանոց երթամ տեսնեմ, գուցէ բան մը կրնամ ձարել : Վարդուհին պարապ տեղ կ'աշխատէր որ զինքը համոզէ թէ իրենց հասարակ կերածն իրեն բաւական է : Խեղճ կինը հոգածութեամբ խոհանոց գնաց եւ հազիւ ժամէ մը ետքը՝ քանի մը տեսակ գեղջկական բայց ախորժահամ կերակուր պատրաստելով, սեղանը դրաւ : Բայց նոյն ատենն ալ դարձեալ կ'ողբար որ հիւրոյն արժանի բան մը չկրցաւ պատրաստել : Բոլոր կենացս մէջ ասիկայ առջի անգամն է :

կ'ըսէր, որ մեր չքաւորութեան ծանրութիւնը կը զգամ:

Ո՛հ, սիրելի՛ Մարիամ, պատասխանեց Վարդուհին, դուք չէք գիտեր որ ձեր չքաւորութեան մէջ՝ սրչափ հարուստ ու երջանիկ էք: Չեմ ուզեր խօսիլ ձեր կերակրոյն վրայ, որով դուք այնպէս առողջ ու զօրաւոր էք եւ որն որ ինծի ալ շատ համով կու գայ: Գուք ուրիշ պատուական բան մ'ալ ունիք, այսինքն՝ խաղաղ ու հանգիստ կեանք, որն որ համադամ կերակուրներէ եւ անուշահամ բնօրէններէ աւելի պատուական է: Աս ձեր խաղաղ կեանքը, աս գեղեցիկ դաշտին հանդարտութիւնը՝ վշտերս ի՛նչպէս կը թեթեւեցնեն: Ասոր հակառակ՝ ի՛նչ անհանգստութիւն էր մեր բերդը. ի՛նչպէս հայրս իր ծանր հիւանդութեանց մէջ ալ աշխարհքիս բիւր գործքերովը կը նեղուէր. սրչափ կռիւներու մէջ մոնելու կը ստիպուէր՝ թշնամիներն իրարու հետ հաշտեցնելու համար: Պատերազմի անյաջող լրերով սրչափ կը արամէր: Ի՛նչ սոսկալի ու զարհուրելի բան էր մանաւանդ այն թշնամուոյն վերջին յարձակումը: . . . Միշտ ուրախ ու զուարթ եղէք եւ շնորհակալութիւն մատուցէք Աստուծոյ, որ ձեզի այսպէս խաղաղ ու հանգիստ բնակարան մըն է տուեր, ուր որ աշխարհքիս աղմուկներուն եւ պատերազմական փողերուն տեղ՝ ուրիշ բան չիլսուիր, բայց եթէ թուչնոց գեղեցիկ ճէնն ու ճրտ-

ղերը, արբորներու ձայնը, կովերու բառա-
չէին եւ այծերուն զանգակիկները: Ի՞նչ-
պէս կ'ուզէի ես ալ միշտ հոս մնալ, թէ
որ հայրս քովս ըլլար:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է.

Վարդուհին եբրե՛ս ածիս֊ֆործի աղջիկ:

Քանի մը օր էր որ պատուական ած-
խագործին ընտանիքն ամենեւին զինքը տե-
տած եւ վրան լուր մ'առած չունէր: Վար-
դուհւոյն դալէն երկու օր վերջը՝ Ագնէսին
իրեն կերակուր տարած ատեն՝ ըսած էր որ
Քաղաք ածուխ պիտի տանիմ. ուստի ա՛յլ
դուն մի գար կերակուր բերելու. կը յու-
սամ որ շուտով տուն կու գամ: Տնե-
ցիք արդէն սկսած էին իր վրայ զանազան
մտածմանց երթալու, մէյ մ'ալ իրիկուն մը
մէկէն ի մէկ տուն մտաւ: Ուսերուն վրայ
մեծ այծեամ' մը, ձեռքը նեւ ու աղեղ
ունէր, որովհետեւ դեռ նոյն ատեն հրա-
զէն չկար: Բեռը գիտինը դնելէն ետեւ՝
օրիորդն ու իրենները բարեւեց, որոնք իր
գալատեան վրայ սրտանց ուրախացած էին:

Ածուխգ ծախեցիք, սիրելի՛ Բուրգարտ
ըսաւ կինը: Ի՞նչ ածուխ, պատասխանեց
երկըր. ածխոյն եւ ոչ խօսքը կ'ընէի, թէ
որ իմ գեղեցիկ յոյսերս ածխոյ չդառնայ-
ին: Մեր բարերար ասպետին օգնութիւն
մը գտնելու յուսով՝ շատ ասդին անդին
ինկայ: Ելայ ան ասպետներուն գացի՝ ու

րոնց շատ անգամ մեր սիրելի օրիորդին հայրն օգնութեան հասած էր. զիրենք յորդորեցի որ Թէոպալտին բերդը յարձակին ու մեր ամենասիրելի տէրն ազատեն. կամ գէթ որսի ատեն վրան իյնան զինքը բռնեն, եւ մինչեւ որ մեր ասպետն ազատէ ու յափրշտակած ինչքերը ետ դարձնէ խաւարին բանտի մէջ պահեն: Բայց խօսքիս ականջ կախող չեղաւ: Այսպիսի գործքի մը ձեռք շարնելը՝ դժուարին բան է, կ'ըսէին, որովհետեւ Թէոպալտ սաստիկ զօրաւոր է. կրնայ մեծ չարիք մը հետեւիլ: Այնք է նպատենք որ էդելքերդին բարեկամները պատերազմէն դառնան. գուցէ նոյն ատեն փորձ մը կրնանք ընել: Սիրելի օրիորդ, ձեր եւ ոչ խօսքն ըրին ան ապահանորհ մարդիկ: Ասանկ ասպերախտութիւն մը արեան արտատուաց արժանի է: Աս տեսնելով՝ չուղեցի իրենց իմացընել որ դուք մեր քովն էք. եւ ոչ ալ հարցընել որ արդեօք զձեզ իրենց բերդն առնել կ'ուզեն: Ինծի թէ որ հարցընէք հիմա հիմայ մեր քովը կենալը ձեզի աղէկ է. բայց դուք դիտէք, աւելի աղէկը դուք կրնաք մտածել:

Մտածելու բան մը չունիմ, ըսաւ Ալարդուհին, հազար անգամ աւելի կ'ուզեմ ձեր քովը մնալ, քան թէ ան ասպետաց մէկուն բերդը, թէ որ զիս ձեր քովը պահէ կ'ուզէք:

Մեր քովը՞ պահել, կանչեց ածխապորձն աչուրներն արցունքով: Կարծէք որ մնո-

ցանք թէ ինչպէս ձեր արհուարար հայրը
 զիս անագորոյն թէոպալաին ձեռքէն ա-
 զաանց եւ կնոջմովս ու աղջկովս իր բերդն
 ընդունեցաւ: Մեր տունը, արտը, բոլոր
 մեր ունեցածը չունեցածը՝ իրմէ առած
 ենք: Եթէ այսպիսի բարերարութիւն մը
 մոռնալու ըլլայինք, ա՛լ աշխարհքիս մէջ
 մեզմէ ապերախտ մարդ չէր ըլլար: Չէ,
 չէ, մենք այնչափ ապերախտ չենք: Աեցէք,
 հոս կեցէք, սիրելի՛ օրիորդ. ես դձեզ հօր
 պէս կը խնամեմ, իմ Մարիամն ու Ա-
 դնէսս զձեզ ձեռքի վրայ կը նային: Բո-
 լոր մեր ջանքն ու ճիգն ան պետք է ըլլայ
 որ ձեր միայնութիւնը ձեզի տանելի ընենք:
 Հաւատացէք, մեծ երջանկութիւն մըն է
 մեզի որ մեր տիրոջն ու բարերարին՝ կարե-
 նանք մեր պարտուց համեմատ՝ սէր ու ե-
 րախտագիտութիւն ցուցընէլ:

Աս ըսելէն ետեւ մինչեւ նոյն ատեն
 գետինը ձգուած այծեամբնորէն ուսն առ-
 նելով՝ ըսաւ. Քանի մը օրէ վեր պահքի կե-
 րակուրներէ ուրիշ բան մը չկերաք. աս
 այծեման մտէն իրիկուան համար ախոր-
 ժահամ կերակուր մը կը պատրաստեմ:
 Չեր պատուական հօրը հետ որսի ելած
 ատենս՝ ասանկ բաներ շատ եփած եմ:
 Աս ըսելով՝ վայրի սրսը խոհանոց տարաւ:

Երկրորդ օրը բոլոր տունը տակնուվրայ
 ըրաւ Աարդուհւոյն յարմար ու վայելուչ
 տեղ մը պատրաստելու: Տան վերի կողմն
 իրեն համար գեղեցիկ սենեակ մը որոշեց

եւ ըստ կարելւոյն զարդարեց : Ամէն գործ-
քերը լմընցընելէն ետեւ՝ Աարդուհին ա-
ռաւ, սկսաւ գաշտին չորս կողմը պարտցը-
նել . Մարիամ եւ Ագնէս ալ մէկտեղ կ'եր-
թային : Բոլոր իր այգիներն ու մարգա-
դետիները կը ցուցընէր՝ միշտ լի բերնով
իր հօրը մեծանձնութիւնը գովելով :

Նոյն ժամանակէն սկսեալ՝ ամենուն ալ
փոյթն ան էր որ օրիորդն իրենց քով ա-
մենեւին բանի մը կարօտութիւն չկրելէն
զատ, եթէ կարելի է՝ նաեւ իր հիմակուան
ու յառաջուան վիճակին մէջ եղած տար-
բերութիւնը չզգայ : Ածխագործն երբեք
տունն չէր գար՝ առանց իրեն անանկ բան
մը բերելու, որն որ գիտէր թէ իրեն հա-
ճելի է : Տունն եղած ատենն ալ զինքը կը
զուարճացընէր՝ հօրը մեծանձնական ու աս-
պետական գործքերն ու հանգուցեալ մօրը
բարեպաշտութեան եւ բարերարութեան
արդիւնքը պատմելով, որոնք շատ հին ըլ-
լալուն համար՝ Աարդուհւոյն անծանօթ
էին . Օրիորդն աս հաւատարիմ ծառային
պատմութիւններէն շատ պտուղ ու օգուտ
կը քաղէր :

Ածխագործին կիներն ալ էրկանը պէս կը
ջանար զԱարդուհին աղէկ նայելու . սիրա-
լիր մօր մը պէս ամէն բան կը խնամէր :
ամենէն բարակ ու ազնիւ կտաւներն իրեն
ճերմըկեղենին համար կը գործածէր, միշտ
ցաւելով որ ըստ բաւականին աղէկ չեն :
Իր բոլոր ճարտարութիւնն ի գործ կը դնէր

կերակուրներն անոր ախորժակին համաձայն պատրաստելու :

Իսկ Ագնէս Աարդուհւոյն շատ հաճոյ-
ական ընկեր մըն էր : Մէկտեղ կը գործէ-
ին , մէկտեղ կը հանգչէին . Աարդուհւոյն իր
մօրն առաջնորդութեամբ բարակ բանիլ
ու կարել սորված ըլլալով՝ Ագնէսին ալ կը
սորվեցընէր : Միշտ մէկտեղ տան քովի
պարտիզիկը կը հոգային , որմէ Աարդուհւոյն
մեծ զուարճութիւն կը զգար : Երբեմն պայ-
ծառ առուակին քով , երբեմն ծաղկալից
դաշտին վրայ , երբեմն ալ հովանաւոր ան-
տառին մէջ պտըտելու կ'երթային : Այս-
պէսով Աարդուհւոյն ժամանակն առանց
ձանձրութեան կ'անցնէր :

Բայց այս ամենայն իրենց ցուցուած սէրն
ու բարեկամութիւնը թէպէտ եւ Աար-
դուհւոյն սիրտը շնորհակալութեան կը շար-
ժէր եւ ինքն ալ իր երախտագիտութիւնը
ցուցընելու համար ինչ ընելիքը չէր գի-
տեր , եւ կը ջանար ալ իր բարերար հիւրըն-
կալները չվշտացընելու համար միշտ զուարթ
երեւալու . բայց ինչ որ ընէր , ալ ինքնոյն
զուարթերես , նոյն վառվռուն օրիորդը
չէր : Հօրը խեղճ վիճակը միշտ մտքին մէջ
տպաւորուած կը կրէր : Շատ անգամ չէր
գիտցուեր որ Աարդուհւոյն սէր է . երկայն
ատեն անդին ասդին իյնալէն ետքը՝ կամ
անտառին ներքին մութ տեղերը , կամ ժայ-
ռի մը խոռոչին մէջ կը գտնէին , ուր որ
հօրը համար ջերմ արտասուօք կ'աղօթէր :

Քանի որ կ'երթար՝ Աարդուհւոյն արամու-
թիւնը կ'աւելնար: Միայն ան ատեն քիչ
մը ուրախ կ'երեւար՝ երբ որ ամխագործին
ընտանեացը հետ մէկտեղ խորհուրդներ
կ'ընէին թէ ինչպէս կրնան սիրելի բանտար-
կելոյն նեղութիւնները թեթեւցընել կամ
բոլորովին ազատել:

Աիրակի մը չորսը մէկտեղ կէսօրուան
սեղանի նստած էին, եւ խօսակցութեան
նիւթը՝ ինչպէս որ հասարակօրէն, նոյնպէս
հիմակ ալ բարերար ասպետին ազատու-
թիւնն էր: Աերակուրը լմըննալու վրայ էր,
միայն սնկի սկաւառակ մը սեղանի վրայ
կը կենար: Ածխագործը՝ որ թիւնաւոր եւ
ուտուելու սունկն աղէկ կը ճանչնար, ա-
սոնք մասնաւոր մտադրութեամբ մը ժող-
ված էր, որովհետեւ Աարդուհին շատ կը
սիրէր: Աերէք, կերէք, կ'ըսէր օրիորդին,
մեզի մի նայիք, մեք աս կերակրոյն չենք
վարժած. միայն աղնուական մարդիկ ասի-
կա շատ կ'ախորժեն: Յառաջ շատ կը բե-
րէի ձեր բերդը, մանաւանդ ան տեսակէն
որ արքունի սունկ կ'ըսուի, եւ ուրիշ տեղ
այնպէս աղէկ չ'ըլար՝ ինչպէս ամխոյ տե-
ղերը: Ուրիշ ամխագործ մ'ալ զուկընե-
րուն ձեռքովը Նոճեբերդը նոյն սնկերէն
շատ կը խաւրէր: Այնպէսով իր աղջիկ-
ներէն մէկն ալ դռնապանին քով ազա-
խնութեան մտաւ: Բայց դռնապանին կինը
քանի մը օրէն աղջիկը վռնտեց: Անոր հա-
մար ամխագործն՝ որ տաք գլուխ մէկն էր,

բարկանալով՝ երգում ըրաւ որ այլ ամե-
նեւին սունկ չխաւրէ :

Արդուհին՝ որ մտադրութեամբ մտիկ
կ'ընէր, մէկէն տեղէն ցատքեց եւ մեծ ու-
րախութեամբ սկսաւ աղաղակել . Գտայ ,
գտայ . կրնայ ըլլալ : Մէկալնոնք ասոր մե-
կնութիւնն որ ուղեցին , պատասխան տը-
աւ . Ես ածխագործի աղջկան մը պէս կը
հագուիմ , բերդը սունկ կը տանիմ , ձեռ-
քէս եկածը կ'ընեմ որ դռնապանուհւոյն
աչքը մտնեմ . եւ վերջապէս անանկ կ'ընեմ
որ հայրս տեսնեմ եւ զինքը խնամեմ , գու-
ցէ ալ բոլորովին աղատեմ : Ո՛հ , Աստուած
իմ , կ'ըսէր ձեռուքներն երկինք տարա-
ծած , խաւրէ քու աստուածային ու եր-
կնաւոր օրհնութիւնդ աս գործքիս վրայ :

Ածխագործը՝ հը՛մ , հը՛մ , ըսելով՝ գլու-
խը կը շարժէր եւ ընդդիմութիւններ կը
հանէր : Արդուհին ամենուն պատասխանը
տուաւ , այնպէս որ հակառակորդը զիջաւ :
Հայրասէր օրիորդը շուտ մը դուրս ելաւ :
ու քանի մը ըսպէ ետքը՝ ածխագործի աղ-
ջկան մը պէս հագուած՝ ներս մտաւ : Իր
երկնագոյն զգեստը՝ Ագնէսին զգեստնե-
րէն մէկուն հետ փոխած էր , որ թէպէտ
սաստիկ մաքուր , բայց հասարակ նիւթէ
էր : Ներքին կարմիր բաճկոնակը , արտա-
քին սեւաւ բաճկոնը , ճերմակ օձիքով կա-
նաչ վերարկուն՝ վրան չափ առնուածի պէս
էին , Նոյնպէս յարկէ գլխարկն ալ աղէկ
վայլած էր : Ածխագործին կինն ու Ագնէս

սաստիկ ուրախացան, երբ որ զՎարդուհին իրենց պէս հագուած տեսան, եւ սկսան ծափ զարնել ու կարծես թէ յառաջուրնէ աւելի մտերմացան իրեն:

Բայց քիչ մը վերջը Մարիամ ծիծաղելով ըսաւ. Չգեստները ձեզի շատ աղէկ յարմարեր են, բայց ձեր ճերմակ կերպարանքն ու ձեռուրները կը ցուցնեն որ նոյները ձեր բնական հագուստը չեն: Անմիջապէս կ'իմացուի որ դուք ածխագործի աղջիկ չէք, այլ աղնուական օրիորդ մը:

Ասով Վարդուհւոյն սիրտը կոտրեցաւ. բայց Բուրգարա անոր կերպարանաց ու ձեռուրներուն թուխ գոյն տալու միջոց մը գիտէր, որն որ նորէն կրնար դիւրաւ ելլել: Շուտ մը ասոր փորձն ըրաւ: Աս որ եղաւ, ածխագործին կինն ու Ազնէս սկսան աղաղակել. Հիմայ շատ աղէկ է, ալ հիմայ մարդ մը չիկրնար զձեզ ճանչնալ:

Վարդուհին կ'ուզէր երկօրոգ օրը դէպ ի Նոճերերդ ճամբայ ելլել: Ար վախնար որ գուցէ ուրիշ մը իրմէ յառաջ կը հասնի: Ատուած յաջողութիւն տայ, ըսաւ ածխագործը. աս իրիկուն ձեզի նոյն գեղեցիկ սնկերէն կը ժողվեմ: Ազնէս վազը ձեզի կ'առաջնորդէ մինչեւ անտառին ծայրը, մինչեւ ան բլուրը՝ որուն վրայ երեք քարէ խաչ տնկուած է, ուսկից որ Նոճերերդը կը տեսնուի: Ինք հոն անտառին քովի երեք խաչերուն քով ձեզի կը սպասէ մինչեւ որ ետ դառնար:

Երկրորդ առտու կանուխ՝ Վարդուհին,
 թեւը սնկով լեցուն կողով մ'անցուցած՝
 ճամբայ ելաւ. Ազնէսալ ուրիշ կողով մ'ա-
 ռած էր, որուն մէջ իրենց ուտելու կերա-
 կուրը դրուած էր: Ածխագործն ու իր
 կինը դրան առջեւը զՎարդուհին սրտանց
 օրհնեցին ու զանազան խոհեմութեան մի-
 ջոցներ սորվեցուցին: Իրենց աչքն արցուն-
 քով՝ օրիորդին երթալը կը դիտէին: Խեղճ
 աղջիկ, ըսաւ ածխագործը, պէտք է որ
 յաջողութիւն գտնէ. ապա թէ ոչ՝ չորրորդ
 պատուիրանը պահողներուն եղած խոս-
 տումն անգօր կ'ըլլայ:

Գ Լ Ո Ի Խ Ը .

Վարդուհին Նշահայ Բերդին մէջ Զարայոս-
 Ինն էլ խորէ:

Վարդուհին Ազնէսին առաջնորդու-
 թեամբը հասաւ անտառին ծայրը, որն որ
 զինքը մինչեւ նոյն ատեն բոլոր աշխարհէն
 բաժնած էր: Երբ որ հեռուէն Նոճե-
 բերդին բարձր աշտարակները տեսաւ, սիր-
 տը սկսաւ նետել: Ախ, Աստուած իմ,
 կ'ըսէր, խեղճ հայրս աս աշտարակներէն մէ-
 կուն խորին կողմերը նետուած է: Ի՛նչ կ'ը-
 նէ արդեօք: Առո՞ղջ է: Հեծութիւնն ու
 վշտերը զինքը չմաշեցին: Արդեօք դեռ կ'ա-
 պրի: Ո՛հ, կարո՞ղ ըլլայի մինչեւ իր քովը
 թափանցել: Աստուած իմ, դուն ինձի ա-
 ռաջնորդէ. տուր որ շնորհ գտնեմ այն
 մարդիկներուն առջեւ՝ որոնց որ կ'երթամ:

Ասոնք զբուցելէն ետեւ՝ Ազնեսին մնաս բարո՛վ ըսելով, միս մինակ ճամբան յառաջ կը տանէր: Երբ որ ան բարձր լեռն ելաւ ու բերդին բաց դռնէն ներս մտաւ, մէկէն ի մէկ բերդին հրապարակին մէջտեղը՝ Թէոպալտ ասպետը տեսաւ՝ ձի հեծած, կանաչ ու սոկեզարդ զգեստներ հագած, որ խել մը ազնուական ձիաւորներով ու որսորդներով՝ սրսի ելլելու վրայ էր: Աարդուհին՝ իր հօրը անագորոյն Թշնամին տեսնելով՝ ծնկուքները դողալու սկսաւ: Հազիւ կրցաւ դրան քովի աթոռին վրայ նրստիլ: Որսի փոշերը հնչեցին, բազմութիւնն օրիորդին քովէն անցնելու սկսաւ: Աարդուհին՝ իր պարտքը կատարելու համար՝ սաք ելաւ ու ասպետին յարգութեամբ բարեւտուաւ: Բայց ամբարտաւան մարդը՝ ահու դողի մէջ եղող ողորմելի օրիորդին հազիւ Թէ նայեցաւ, եւ դռնողութեամբ ամբոխովը դռնէն դուրս ելաւ:

Աարդուհին նորէն նստեցաւ: Միրան անպատմելի տխրութեամբ ու տրամուլթեամբ լեցուած էր: Քանի մը բոպէ ետքը՝ երկու տղաք եկան, որոնք քիչ մը հեռու կենալով՝ սկսան երեսը նայիլ: Աարդուհին զիրենք բարեկամութեամբ քովը կանչեց, ու անունը իրենց հարցուց: Տղաք իրենց անունը ըսելէն ետեւ՝ շուտ մը հետը մտերմացան: Օննիկ՝ պզտի տղան, քովը աթոռոյն վրայ դրուած կողովը բացաւ, հետաքրքրութեամբ կը նայէր որ ինչ կայ մէջը:

Իսկ 'Նունէն' իր պզտիկ ձեռուըներն երկնագոյն ու կարմիր փողածաղիկներուն կ'երկընցընէր, որոնք Աւարդուհայն յարգէ գլխարկին վրայ խոթուած էին: Աւարդուհին ծաղիկներն անմիջապէս աղջկան պարգեւ տուաւ, եւ երկուքին ալ մէկ քանի հաս լաղահաս տանձ տուաւ, զորոնք ամխազործին կինն իր կողովին մէջ դրած էր, որպէս զի ճամբան զովութիւն մ'ըլլայ իրեն: Ասով տղաք անանկ բնտանեցան, որ իրբեւ քոյր եղբայր սկսան հետը սաստիկ սիրով խօսիլ:

Ասոնք դռնապանին զաւկըներն էին: Արդէն ինքն ալ դրան վրայէն բոլոր եղածները կը դիտէր կողմնակի պատուհանէ մը որն որ մասնաւոր շինուած էր՝ որ ելլող մտնողը տեսնուի: Միրալ սաստիկ շարժեցաւ տեսնելով որ օտարական աղջիկ մը իր տղոցը ասանկ սէր կը ցուցընէ. Աւարդուհայն զուտ արտաբերութիւնը, սիրուն ձայնն ու մարմար հաղուստն ալ աչքին զարնելով՝ կենացս մէջ այսպէս կարգաւորեալ, այսպէս բարեսիրտ գեղացւոյ աղջիկ չէի տեսած, կ'ըսէր:

Անմիջապէս դուրս ելլելով՝ Աւարդուհին ներս առաւ եւ բարեկամական կերպով՝ Ծախտը ինչ ունիս, հարցուց: Աւարդուհին կողովը բանալով՝ սնկերը ցուցուց:

Ինչ կը պահանջես ատոնց համար՝ հարցուց մարդը:

Ինչ որ կու տար, պատասխանեց Աւար-

դուհին. չեմ կարծեր որ ողորմելի աղջկան մը՝ պատշաճ եղածէն նուազ գին տաք:

Շատ աղէկ պատասխան տուիր, ըսաւ մարդը: Հոս քիչ մը սպասէ. ես անձամբ խոհանոց կը տանիմ, եւ քու տեղդ կը ծախեմ: Շատ ատեն կայ որ սունկ տեսած շունին: Անշուշտ աղէկ գին կ'ընդունիս: Աս ըսելով՝ կողովն առաւ վեր տարաւ:

Մարդը գնաց չգնաց, անդիէն կինը՝ ձեռքը կէսօրուան կերակրով խուցը մտնելով՝ Աս ի՞նչ է, ի՞նչպէս ներս մտար, յանդուգն, կանչեց Վարդուհւոյն երեսն ի վեր: Ո՞վ ես: Ի՞նչ կ'ուզես: Ի՞նչպէս յանդգնեցար ներս մտնելու: Շուտով դուրս կորսուէ. ապա թէ ոչ՝ բանիւքները գլուխդ կ'իջեցընեմ, եւ մեծ շունը վրայդ կ'արձակեմ՝ որ զքեզ դուրս հանէ:

Տղաք Վարդուհւոյն համար սկսան սաստիկ աղաչել. իրմէ առած պտուղներն ու ծաղիկները կը ցուցընէին: Նոյն միջոցին դռնապանը պարապ կոշովով ու ստակը ձեռքը ներս մտաւ:

Չէ, չէ, ըսաւ կնոջը, այնչափ խիստ մ'ըլլար: Աղէկ աղջիկ մը կ'երեւայ: Ես կը մտածէի որ դուցէ կրնանք զինքը մեր քովն առնել, որովհետեւ աղախնոյ մը հարկաւորութիւն ունինք: Բայց թէ որ դուն միշտ այսպէս ըլլալու ըլլաս, քովդ մարդ մը չիմնար: Չինք ես ներս բերի:

Ան ուրիշ բան, ըսաւ կինը. ուրեմն կըրնաս կենալ: Բայց զիս ամենեւին մի մե-

ղաղրեր՝ որ այսպէս խտուրթեամբ գացի
քեզի հետ. որովհետեւ մեր հացը անօր
համար կ'ընդունինք՝ որ օտարականներու
աղէկ զգուշանանք:

Իրաւունք ունիք, ըսաւ Աւարդուհին,
չէիք կրնար գիտնալ որ ես հրամանով հոս
մտած ըլլամ: Պակտութիւնն իմն է որ այս-
պէս օտարի սենեկին մէջ առանձին կե-
նալու յանդգնեցայ: Ուստի այս բանիս
մէջ կը գովեմ՝ ձեր խտուրթիւնը, եւ իմ
յանցանքիս թողութիւն կը խնդրեմ:

Աս խօսքը դռնապանուհւոյն սիրտը շատ
շարժեց: Բաւական էր որ իրաւունքն իրեն
ձգուէր, ան ատեն ամէն կողմանէ գոհ կ'ըլ-
լար: Որովհետեւ դուն քու պտուղներդ
տղօցս բաժնեցիր, ըսաւ, անօր համար պէտք
է որ մեր կերակրէն ալ մասն ունենաս:
Եկուր, սեղան նստէ:

Աւարդուհին սկսաւ մէկտեղ ուտել: Եր-
կու տղաք զինքն այնչափ կը նեղէին, որ
հազիւ կրնար հանդարտութեամբ պատառ-
մը բերանը դնել: Բայց միշտ իր սեպհա-
կան քաղցրութեամբն անոնց հետ կը խօ-
սէր, իրենց ամէն հարցման պատասխան կու
տար, եւ իրենց հետ անանկ սիրով կը վա-
րուէր՝ որ տղոց մնջրը բոլորովին զմայլած
ու յափշտակուած կը կենար:

Երբ որ կերակրէն ետեւ՝ Աւարդուհին
պարապ կողովն առած՝ երթալ կ'ուզէր,
տղաք սկսան Վեցի՛ր, կէցի՛ր, աղաղակել:

Ինծի ալ մեծ ուրախութիւն կը պատ-

ճառէիր, ըսաւ իրենց մայրը, թէ որ հոս կենայիր. չե՞ս կրնար քովս աղախնութեան մտնել :

Ո՛հ, շատ սիրով, պատասխանեց Աարդուհին, եւ ստուգիւ ալ ձեզի մեծ հաւա. տարմութեամբ կը ծառայեմ :

Շատ աղէկ, ըսաւ դռնապանուհին. ուրեմն հիմայ նախ տունդ դնայ ու ծնողացդ հետ մէյ մը խօսէ. թէ որ իրենց ալ պատշաճ կ'երեւայ, շաբաթն օրը կրնաս քու ծառայութիւնդ սկսիլ :

Գռնապանուհին տալու ամսչէքն ալ ծանոյց իրեն. եւ կողովը ճերմակ հացով ու մնով լեցուց, ըսելով՝ Երթաս բարով, ասիկա ընտանեացդ տար :

Աարդուհին առած ընծաներուն համար շնորհակալ ըլլալով՝ սկսաւ դէպ ի անտառ փութալ : Ազնէս հոն երեք խաչերուն քով ընկուզենւոյ մը տակ նստած՝ իրեն կը սպասէր : Օրիորդը հեռուէն տեսնելուն պէս՝ ցատքեց առջեւն ելաւ ըսելով՝ Փնօք Աստուծոյ, սիրելի՛ օրիորդ, որ ողջ առողջ հոս հասաք : Անշուշտ յոգնած ու անթի պիտի ըլլաք : Եկէք ընկուզենւոյն տակ հանգչեցէք, քիչ մը զովացէք, քիչ մ'ալ բան կերէք եւ եղածները պատմեցէք :

Մէկտեղ դէպ ի ծառ գացին : Ազնէս կողովէն՝ կաթի շիշը, հաց ու կարագ հանելով՝ կը ստիպէր որ ուտէ :

Ո՛հ, սիրելի՛ Ազնէս, ըսաւ Աարդուհին, այսպէս կերակրոյ համար ինծի՛ սպա-

սեր ես, բանի մը ձեռք չես դպցուցեր: Գուն կեր, ինծի մի նայիր, ես արդէն կերած եմ. ես հոս քանի մը բոպէ քովդ կը նստիմ: Շուտով ընենք ճամբայ ելլենք, չըլլայ որ գիշերուան մնանք: Ճամբան ալ կրնամ պատմել, ճամբան ալ կրնամ քիչ մը բան ուտել: Ագնէս՝ Ան ատեն ես ալ այնպէս կ'ընեմ, ըսելով՝ երկուքն ալ անմիջապէս ճամբայ ելան:

Անտառին մէջտեղը երբ որ արեւը մարը մտնելու վրայ էր, իրենց գիմաց ելան ածխագործն եւ իր կինը՝ որոնք Վարդուհւոյն ու Ագնեսին համար մտածմանց մէջ մտած էին: Ասոնք ալ Վարդուհւոյն պատահածը լսելով՝ ունեցած յաջողութեան վրայ շատ ուրախացան. մի միայն իրենց ցաւն ան էր՝ որ իրենց սիրելի օրիորդը պիտի կորսնցընէին: Մնացած ճամբան՝ բարեկամական ու ընտանի խօսակցութեամբ լմնցուցին: Երբ որ պզտիկ դաշտը հասան, քրքմագոյն լուսինը լրացած՝ արեւելքէն բարձրանալով՝ երկնից կամարին վրայ կը ծօծար, եւ ածխագործին խաղաղ ու հանդարտ բնակարանն՝ իր արծաթափայլ գեղեցիկ լուսովը կը լուսաւորէր: Վարդուհւոյն սաստիկ յոգնած՝ զուարթ ու գոհ սրտիւ սենեակն ելաւ. պառկելէն յառաջ ծնկան վրայ դալով սրտանց շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ որ իր գործողութեանց սկիզբն այսպէս օրհնեց, եւ աղաչեց որ իր անհուն ողորմութեամբն աս գործքիս երջանիկ վերջ ալ պարգեւէ:

Վարդանան հին աղախին կ'ըլլայ :

Մնջեւի շարաթն օրը, որ Վարդուհայն երթալու օրն էր, տան մէջ տրամութիւն ու տխրութիւն մը պատած էր : Օրիորդին շատ դժուարը կու գար թող տալ ան բարի մարդիկները՝ որոնք իրեն այնչափ սէր կը ցուցընէին, ան զուարթ դաշտը՝ որուն մէջ այնպէս խաղաղ ու հանգիստ կ'ապրէր, եւ երթալ թշնամւոյ բերդի մը մէջ բնակիլ, որուն միայն մտածմունքը վրան զարհուրանք կը բերէր : Ասալ աղէկ գիտէր որ այնպիսի ծառայութեան մը պիտի մտնէ, որուն մէջ քիչ վիշտ ու նեղութիւն պիտի չկրէ : Ի վերայ այսր ամենայնի բոլորովին յԱստուած վստահանալով՝ աս դժուար ճամբուն մէջ մտնելն իր հօրը սիրոյն համար քաջասրտութեամբ յանձն առաւ : Բուրգարտ ու Մարիամ մինչեւ անտառին ծայրն իրեն հետ մէկտեղ գացին, եւ հոն ջերմ արտասուօք ու հազարումէկ բարեմաղթութիւններով իրմէ բաժնուեցան : Բայց Ազնէս՝ որ Վարդուհայն զգեստները կապոցի մը մէջ կը տանէր, մինչեւ Նոճեբերդ իրեն ընկերացաւ :

Գունապանուհին երկուքն ալ մեծ սիրով ընդունեցաւ : Շատ աղէկ, խօսք գրունեցիր, ըսաւ Վարդուհայն : Հիմայ երկուքն ալ նստեցէք, քիչ մը բան կերէք :

Վարդուհին կողովը բացաւ, եւ իբրեւ իր ընտանեաց կողմանէ փոխարէն մը՝ քանի մը կանեփի փնջեր պարգեւեց: Գոնապանուհւոյն երեսները զուարթացան: Գուն ու ընտանիքդ վարուելու եղանակը գիտէք եղեր, ըսաւ. կը յուսամ որ իրարու հետ կրնանք յարմարցընել: Վարդուհին հետը տղոց համար տանձ, սալոր, ընկոյզ եւ ուրիշ պտուղներ բերած էր, որոնք անոնց մեծ ուրախութիւն պատճառեցին:

Կերակրէն ետեւ՝ Ագնէս դառն արտասուօք Վարդուհւոյն վերջին բարեւը տրւաւ: Այնչափ շատ մի լար, կ'ըսէր դոնապանուհին. կրնաս ստէպ մեղի այցելութեան դալ: Եւ եթէ հետդ սունկ ալ բերելու ըլլաս, աւելի աղէկ ընդունելութիւն կը գտնես. անլարձ ալ ետ չես դառնար: Ագնէս խօսք տուաւ որ շատ անգամ գայ, եւ հեծելով՝ դռնէն դուրս ելաւ: Խեղճ Վարդուհին՝ որ բոլոր բարեկամներէն զատուած՝ թշնամւոյ բերդին մէջ միայն միայնուկ կը մնար, այնպէս կը կարծէր որ աշխարհքիս մէջ բոլորովին առանձին մնացած է:

Ագնէս երթալէն ետեւ՝ դոնապանուհին իր աթոռոյն վրայ նստաւ, ու ծանրութեամբ մը մատուրներով գետինը ցոցընելով՝ Վարդուհի, ըսաւ, սա տեղը կեցիր, քեզի ջուխտ մը խօսք ունիմ: Աղէկ միտ դիր:

Աղէկ գիտեմ որ ամէն մարդ ետեւէս
ՎԱՐԴՈՒՀԻ

կը խօսի թէ ինծի հետ գործք չիտեսնուիր . բարկացոտ եմ , շատ կը խօսիմ ու հինգ տարւան մէջ քսան աղախին փոխած եմ : Բոլոր աշխարհք այսպէս կ'ըսէ : Բայց ինծի ամենեւին հարցընող չկայ որ ասոնց յանցանքն ու պակասութիւնն ինչ էր : Ասոնց ինչ տեսակ մարդ ըլլալը քեզի հիմայ զրուցեմ :

Աս յառաջաբանն ընելէն ետեւ՝ սկսաւ թրթրակ լեզուով ու մեծ տաքութեամբ մը իրեն մինչեւ նոյն ատեն ունեցած աղախինները նկարագրել :

Առաջինը, որուն ամենէն աւելի բարկացած եմ , արտաքոյ կարգի հպարտ ու ամբարտաւան մէկն էր . կը կարծէր որ ամէն բան աղէկ գիտէ եւ ամենեւին յանցանք չունի : Անգամ մը ձուագեղ մ'եփած ու այնպէս այրած էր , որ մարդ կարծէր թէ գացեր անխաղործներէն այրելու արհեստ է սորվեր , որպէս զի ան ձուագեղն այրէ : Ի վերայ այս ամենայնի անամօթութեամբ կը հաստատէր որ ձուագեղն ոսկւոյ պէս գեղեցիկ կարմիր է , եւ աշխարհքիս մէջ անկէ աւելի համով բան չիկրնար ըլլալ : Աս որ լսեցի , արիւնս գլուխս ցատքեց եւ անմիջապէս դուրս վունտեցի :

Երկրորդը կ'ըսես նէ՝ միշտ տօգոհ , ամենեւին գոհ չէր ըլլար , ամէն բանէ կը ձանձրանար , քանքատը բերնէն պակաս չէր : Միշտ այնպէս երես մը կ'ընէր որ կարծես թէ աւշինդր կը ծամէ : Միշտ կերակրոյ

վրայ քանքատելու բան մը կը գտնէր : Օրը տասն անգամ աշխատութեան շատութիւնն ու վարձքին քիչութիւնը երեսու կը զարնէր : Աերջապէս ալ հոգիս բերանս եկաւ . Նայէ որ, ըսի, ուրիշ տեղ մը գտնես, ուր որ շատ վարձք ու քիչ աշխատութիւն ունենաս :

Երրորդը՝ նոյն ինքն ծուլութիւնն էր : Ար կարծէի որ մինչեւ որ գործք մը լմնցընէ՝ կենացս վերջը պիտի հասնի : Մինչեւ որ պուտուկ մը լուար, մէջը մամուռ կը բուսնէր . ծուլութենէն չէր սլզեր ծռիլ : Աւելէն ետեւ՝ աւելը դրան առջեւը թող կու տար, հազար անգամ առջեւէն կ'անցնէր կը գառնար՝ առանց ձեռք դպցընելու, մինչեւ որ ես աւելը կ'առնէի անկիւն մը կը գնէի : Ամէն առտու պէտք էր որ ես զինքն արթընցընէի ու տասն անգամ կանչէի . Ելիր, աղջիկ, շուտով ըրէ : Գրեթէ հարկաւոր կ'ըլլար որ հրեշտակապետն իր փողովը կանչէ, որպէսզի զինքն արթընցընէ : Թէ որ օր մը առանց արթընցընելութող տայի, գուցէ մինչեւ հիմայ կը քնանար : Ասանկ աղախին որուն կրնար ծառայել : Աորսուէ գնա, ըսի . իսկ թէ որ ասոր մէջն ալ ծուլութիւնդ բռնէ՝ ծեծով գուրս կը հանեմ :

Չորրորդն որկրամոլներուն պսակն էր : Իրեն բան յանձնելը կատուին պանիր հաւտալ կը նմանէր : Հացն ու կարագը, եղն ու միսը առջեւը չէին դիմանար : Գարնան

մէջ կիրակի օր մը կէսօրէն վերջը պարտելու կ'երթայի, մէյ մ'ալ ճամբան տեսնեմ որ միանս կը ծխէ: Անմիջապէս ետ դարձայ, մտայ խոհանոց, ի՛նչ տեսնեմ, ձուն եկաւ գլխուս: Պատուական կեցեր հաւ մը կը խորվէր: Աշխարհք մէկդի գայ, պէտք է որ անմիջապէս տնէն դուրս կորսուիս, ըսի: Ո՞վ կրնար այսպէս անհաւատարիմ մէկը գիշեր մ'ալ քովը պահել:

Հինգերորդը, ս՛հ, ա՛ն շըրխդին, ա՛ն թափթըփածը: Ստոյգ է կիրակի ու տօն օրերը սիրամարգի պէս կը զարդարուէր, բայց ի՛նչ օգուտ, հասարակ օրերը երեսը նայողին սիրաբը կը խառնուէր: Ասոր արիւնն ալ մեր ասպետը մտաւ: Անգամ մը աս վիճակին մէջ տեսնելով՝ հրամայեց որ դուրս վաճառեմ:

Վեցերորդն արտաքոյ կարգի մոռացկոտ, անհոգ ու անմտադիր էր. ամենեւին շահուս չէր նայեր: Երբեք գործքերուն միտ չէր դներ, ամէն օր, ամէն ժամ պէտք էի ընելիքը ծանուցանել: Մէկ ամսուան մէջ՝ տարւոյն օրերէն աւելի սկաւառակ ու պուտուկ կուտրեց: Գգայներս ամաններու ջրովը կը թափէր: Անգամ մը գաւաթ մը կուտրեց, դրսէն ձայնը լսելով՝ վազեցի խոհանոց մտայ, բայց արդէն կտորները պահուած էին եւ ինքն ալ կ'ուրանար որ այնպէս բան եղած չէ: Երկայն բարակ փընտուեցի, բայց փուչ տեղ: Սակայն ես բան կլլողներէն չեմ, վերջապէս գտայ կտորնե-

րը, մէկիկ մէկիկ ամաններու ջրին մէջէն հանեցի առջեւը դրի եւ ան տաքութեան մէջ մատուրներս ալ կտրեցի: Ասով գլուխս աւելի տաքցաւ ու շուտ մը ճամբայ տուի: Աս ալ ասանկ գնաց:

Եօթներորդն արտաքոյ կարգի հետաքրքիր ու ազուաու պէս շատխօսէր: Միշտ դռնէն ամէն բան մտիկ կ'ընէր. տունն ինչ որ կ'ըլլար՝ արձագանգն անմիջապէս դուրսը կը լսուէր, որն որ քիչ խոռվութիւններ ու կռիւներ ալ չէր պատճառեր: Մէկը լուր որ տարածել ուզէր, հարկ չկար ելլել մասնաւոր մարդ բռնել, բաւական էր իրեն յանձնել. այսպէսով մարդու տալու ստակն ալ քովը կը մնար: Չարհուրելի շատխօսութեան ճոթն ու ծայրը չէր գար: . . . Բայց ահա՛ս, զիս կը կանչեն. շատ կը ցաւիմ՝ որ այսպէս խօսքս կտրելու ստիպուեցայ: Գեռ կրնայի քեզի ասոնց ամէն մէկուն վրայ երեքական ժամ բաներ պատմել. բայց մնացածն ալ վաղուան թողունք: Ազդը կիրակի է, բաւական ժամանակ ունինք: Գուն նայէ որ աս իմ աղախիններուս վրայ ըսածներս ու դեռ ըսելիքներս միշտ աչքիդ առջեւն ունենաս եւ զգուշանաս. ան ատեն կը յուսամ որ կը յարմարցընենք ու մէջերնիս սեւ կատու չիմոներ:

Աարդուհին կ'իմանար որ դռնապանուհւոյն խօսքերը չափազանց բաներ են եւ թէ ամենեւին իրաւունք չունի ուրիշներուն

շատխօսութեան վրայ արտնջելու : Նաեւ մտքին մէջէն կ'ըսէր որ պէտք է նախ այն աղախիններն ալ լսել ու վերջէն վրանին դատաստան ընել : Ի վերայ այսր ամենայնի երբ որ խաթունը լռեց, ինք աս պատասխանը տուաւ . թէ որ աղախին մը հրամանոցը զրուցած յանցանքներէն մէկուն միայն քառորդն ալ ունենար, պարսաւանաց արժանի էր . եւ մաքրութիւն ու կարգ կանոն սիրող տանտիկին մը չէր կրնար ամենեւին անանկ մէկը քովը պահել : Բայց ես Աստուծով կը ջանամ որ աս պակսութիւններէն զգոյշ կենամ եւ պարտքս աղէկ կատարելով՝ հրամանքնիդ ամէն կողմանէ գոհ ընեմ :

Իրօք ալ Աարդուհին բոլոր աղախնանց հետեւելու օրինակ մըն էր : Ինք՝ Քրիստոսի եւ Առաքելոյն խրատին համաձայն՝ չէ թէ միայն իր ժամանակաւոր տերանց աչքը մտնելու եւ մարդկան հաճոյ ըլլալու համար կը ծառայէր, այլ պարզ Աստուծոյ երկիւղէն եւ ի մաքուր սրտէ : Ինչ որ կ'ընէր, միշտ ուրախութեամբ ու զուարթութեամբ կ'ընէր, միտքը դնելով որ չէ թէ մարդկան՝ այլ Աստուծոյ համար կ'ընէ : Անխոնջ գործունէութիւն մ'ունէր . մարդ կը զմայլէր երբ որ կը տեսնէր որ ինչպէս առուգութեամբ ու աշխուժութեամբ գործքի կը սկսէր, եւ ինչպէս շուտ ու կարգաւորեալ կերպով ամէն բան գլուխ կը հանէր : Ամենեւին բան մը երկու անգամ

ըսել չէր տար. ամէն օրուան գործքերն
ինք իրմէ ժամանակին կը կատարէր եւ չէր
սպասեր որ նորէն իրեն յիշեցընեն: Ինք
իրմէ կը տեսնէր որ ինչ գործք կայ ընե-
լու. շատ գործքեր ալ տանտիկնոջ հրա-
մայել մտածելէն յառաջ արդէն եղած
լմընցած կ'ըլլային: Տան կահ կարասիքն ու
ամանները՝ հարկաւոր չեղած ատեն՝ տեղեր-
նին կը կարգաւորէր: Անեականներն արտա-
քոյ կարգի մաքուր կը պահէր. եւ ամե-
նեւին չէր հանգչէր՝ մինչեւ որ խոհանոցի
ամանները փայլուն չըլլային. այնպէս որ
մէկը խոհանոց մտնէր նէ՝ անմիջապէս պայ-
ծառութիւնն ու մաքրութիւնն աչքին կը
զարնէր: Իր տերանց ինչքերն իրենին պէս կը
հոգար: Հողէ հասարակ ամաններն իսկ այն-
պէս զգուշութեամբ կը նայէր՝ որ կարծես
թէ յախճապակիէ ամաններ են: Ծածուկ
բան ուտելն՝ իր աչքին մեծ յանցանք մըն
էր: Սաստիկ մեծ զգուշութեամբ փոյթ կը
տանէր որ տան մէջ եղածն ու խօսուա-
ծը դուրսը բերնէն չելլէ: Ամէն բանի
մէջ գոհ էր, անոր համար ալ միշտ ուրախ
ու զուարթ կ'երեւար: Թէ որ բանի մը
մէջ պակսէր, յանցանքը չէր ուրանար, հա-
պա թողութիւն կը խնդրէր: Եւ եթէ ա-
ռանց յանցանքի ալ յանդիմանուելու ըլ-
լար, ժամանակին՝ լուելու մեծ արուեստը
քաջ դիտէր, ուստի իր հրեշտակային հե-
ղութեամբն աւելի կրնար տանտիկնոջ բար-
կութիւնն իջեցընել, քան թէ հազարու մէկ

Չատագովութիւններով : Այսպէսով կամաց
կամաց դռնապանուհւոյն բարքն ալ փո-
խուեցաւ, ու քիչ մը վերջն այնպէս եղաւ՝
որ շատ օրեր առանց բարկանալու կ'անցը-
նէր, որուն վրայ էրիկը շատ մեծ զարմանք
կ'ունենար :

Ի վերայ այսր ամենայնի Արդուհւոյն
ծառայութիւնը շատ խիստ էր : Ինք իր
հասակին նայելով՝ կանացի գործքերուն
մէջ շատ քաջ ու ճարտար էր : Սակայն
հիմայ կատարած ան խիստ աշխատութիւն-
ները, որոնց՝ իբրեւ աղնուական օրիորդ՝ ա-
մենեւին վարժած չէր, խիստ դժուար կու
գային իրեն : Ամէն առտու պէտք էր որ
կանուխ ելլէր փայտ ու ջուր կրէր, խո-
հանոցը կրակ վարէր, ամանները լուար,
գետիններն աւլէր, խոհանոցը մաքրէր եւ
ուրիշ ասոնց նման հազարումէկ գործքեր
ընէր : Ամէն հեղ որ աս դժուարին գործ-
քերէն մէկուն մէջ փոքր պակասութիւն մը
կ'ընէր՝ ամենեւին վարժութիւն չունենա-
լուն համար, բարկացոտ տանտիկինը կը
սկսէր անվայել եղանակաւ մը սաստել ու
վնտելու սպառնալիք ընել : Աերակրոյ կող-
մանէ ալ մեծ դժուարութիւն կը կրէր,
որովհետեւ անանկ կերակուրներ կը դնէին
առջեւը՝ որոնք կենաց մէջ տեսած չունէր :
Անկողինը ստոյգ է՝ բաւական մաքուր էր,
բայց փափկութեամբ մեծցող աղնուական
օրիորդի մը համար միշտ կարծր եւ ան-
յարմար կու գար :

Աստուծոյն մինչեւ իրիկուն օսաստիկ աշխատելէն ու շատ անգամ յանդիմանութիւններ լսելէն ետեւ, երբ որ իրիկուն յոգնած տրամած՝ իր փոքր խցիկը կը քաշուէր, իր միակ մսիթարութիւնն ան էր որ կրնար կէս ժամ մը միայն միայնուկ իր նեղութեանց վրայ Աստուծոյ առջեւ մտածել: Շատ անգամ պատուհանը կը բանար, արտասուալից աշուրները դէպ ի աստղները, դէպ ի երկինք վերցընելով՝ ջերմ եռանդեամբ կ'աղօթէր: Շատ հեղձ՝ Ո՛հ, Աստուած իմ, կը կանչէր, աս ամէն նեղութիւններն ու աշխատանքները սիրով ու սրտանց կը կրեմ, միայն թէ աս վշտերովս սիրելի հօրս վշտերը թեթեւանան:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ .

Արդուհին հօրը բանալը ին հոնէ:

Արդուհին արդէն շատ տաժանելի օրեր անցուցած էր իր ծառայութեան մէջ, բայց դեռ յարմար առիթ մը չէր գտած իր հօրը բանտն երթալու: Մեծ ցաւ էր իրեն որ իր սիրելի հօրն այսպէս մերձ ըլլայ ու զինքը չկարենայ տեսնել: Ի վերայ այս բանտայնի իսկզբան անդ մեծ յոյս ստացած էր: Իմացած էր որ դռնապանը միանգամայն բանտապանութիւն կ'ընէ, եւ բանտարկելոց կերակուրն ինք կը տանի՝ ուստի երբեմն բանտարկելոց վրայ խօսք բանալով՝ կրցաւ իմանալ որ իր սիրելի հայրն

ողջ առողջ է : Շատ անգամ դռնապանին կ'աղաչէր որ բանտարկեալներն իրեն ցուցընէ . բայց անիկա միշտ գլուխը շարժելով՝ Այնպէս հետաքրքիր պէտք չէ ըլլալ , կ'ըսէր : Շատ հեղ իր հօրը համար հողէ ամանի մը մէջ պատրաստուած ապուրը , սեւ հացն ու ջրոյ կուժը տեսնելով՝ արցունքները չէր կրնար բռնել : Ախ , կ'ըսէր հեծելով , իմ կրածներս ասոր քով բան մը չեն . արդեօք ինք ինչ նեղութեանց մէջ է : Ասկից ետքը ամենեւին մէկ վիշտը բանի տեղ չեմ գներ :

Իրիկուն մը՝ երբ որ բանտարկելոց ապուրը հողէ ամաններու մէջ՝ սկուտեղի վրայ պատրաստ կեցած էր , դռնապանն օրիորդը կանչելով՝ Աւորդուհի , հետս եկուր , ըսաւ . ես վաղը ասպետին համար դուրս պիտ'որ երթամ : Հիմայ քեզի բանտերը ցուցընեմ , որ վաղը իմ տեղս բանտարկելոց դուն կերակուր տանիս : Աինս ժամանակ կամ մանաւանդ բաղձանք չունի այնպէս բաներ ընելու : Աս ըսելով մէկ ձեռքն՝ ամաններով սկուտեղը , մէկալ ձեռքը բանալեաց փունջ մ'առաւ , սկսաւ երկայն ու մութ անցքէ մ'երթալ :

Այսպէս մէկէն ի մէկ հայրը տեսնելը Աարդուհւոյն անակնունելի բան մըն էր : Որչափ որ մեծ ըլլար ուրախութիւնը , ի վերայ այսր ամենայնի սրտին մէջէն սարսափ մը կը զգար : Գողգոթուն սրտով մը ան մութ ու երկայն անցքին մէջ դռնապանին

ետեւէն կ'երթար: Բայց ջանաց ինք զինքը
 ժողովել եւ միտքը դրաւ որ դռնապանին
 առջեւն ինք զինքը հօրը ամենեւին չճանչ-
 ցընէ: Արովհետեւ կը մտածէր որ ծածուկն
 յայտնուի նէ, բանտին բանլիքները ձեռքը
 չեն տար:

Գռնապանն երկրթէ դռնակով գո-
 ցուած պատուհանի մը առջեւ կենալով՝
 դռնակը բացաւ: Աւարդուհին ահով դողով
 ներս նայեցաւ: Անտառացեալ մաղերով
 ու մօրուքով, զարհուրելի աչուրներով մարդ
 մը ան մթին բանտին մէջ նստեր էր: Ա-
 սիկա, ըսաւ դռնապանը, սաստիկ քաջ
 պատերազմող մըն էր: Բայց խաղու բաղ-
 ձանքն ու արտաքոյ կարգի խմելը՝ զինքը այն-
 պիտի քաջութենէն եւ ունեցած պատուէն
 աւազակութեան իջեցուցին: Չէի ուզեր
 իրեն տրուելու վարձքին մասնակից ըլլալ:
 Աս բտելով՝ ապուրը ներս երկընցուց ու պա-
 տուհանը նորէն գոցեց:

Ասկէ ետքը ուրիշ պատուհան մը բա-
 ցաւ: Աւարդուհին տխուր կամարներու մէ-
 ջէն՝ ծանր շղթաներու տակ, մաղերը ցիր
 ու ցան, երեսները կախուած, աչուրներն
 անպատմելի տրտմութեամբ՝ կնոջ կերպա-
 րանք մը տեսաւ: Գռնապանն ապուրը ներս
 տալէն ու պատուհանը գոցելէն ետեւ՝ Ա-
 սիկա, ըսաւ, իսկզբան հրեշտակի պէս օրի-
 որդ մըն էր. բայց երանի՛ թէ միշտ ալ
 այնպէս անմեղ մնար: Գէշ ընկերութիւն-
 ներու մէջ մտնելով՝ անպիտանցաւ, եւ հի-

մայ վրան կասկած կայ՝ որ տղայասպան ե-
ղած ըլլայ: Թէ որ աս կասկածն ստոյգ
ելէ, վախճանը սուր է: Երբեմն երբեմն
յուսահատութենէն բոլորովին կը կատղի:
Չըլլայ որ երբեք բանտին դուռը բանաս,
ապա թէ ոչ՝ գլուխդ բան մը կրնայ բերել:

Միայն հոս համարձակ կրնանք մտնել,
ըսաւ դռնապանը՝ երկաթէ դուռ մը բա-
նալով: Հոս կը կենայ բարի, հեզ ու քաղցր
մարդ մը, որն որ կրնամ ըսել թէ նոյն
ինքն համբերութիւնն է: Ասիկա Եղեւ-
նաբերդի ասպետն է: Բայց Վարդուհին
զինքը չէր կրնար ծանչնալ: Խեղճ առպե-
տին երեսները դեղնցած ու նիհարացած,
մօրուքը խիստ երկրնցած էր: Քարէ նըս-
տարանի մը վրայ կը նստէր՝ հաստ շղթայ-
ով մը կապուած. շղթան բաւական եր-
կայն էր, այնպէս որ բանտին չորս կողմը
կրնար պտըտիլ: Քովի սեղանին վրայ հողէ
կուժ մը ու չորցած հացի կտոր մը կը կե-
նային: Խեղճ մարդը ձախ բազուկը սեղա-
նին վրայ կռթնցուցած՝ ձեռքովը ճակատը
բռնած էր: Սեղանին քով ճճեկեր փայ-
տերէ՝ հին անկողնի կազմուածք մը կար,
որուն վրայ քիչ մը յարդ ու հաստ բրդէ
ծածկոց մը դրուած էր: Բոլոր բանտը խիստ
տխուր կերպարանք մ'ունէր: Ասիկա բըռ-
նուած ասպետներուն բանտն ըլլալուն՝ չորս
կողմանէ ժայռերով պատած ու բարձր կա-
մարներով շինուած էր: Պատերն ու կա-
մարները հնութենէ բոլորովին սեւցած է-

ին: Մի միայն նեղ ու երկաթէ հաստ վանդակով պատած պատուհան մ'ուներ, որուն կըր ու պզտիկ ապակիներն աղտով ծածկուած էին, այնպէս որ աս խաւարին անդնդին մէջ հաղիւ քիչ մը լոյս կը թափանցէր, ան ալ կարծես թէ բանտն աւելի եւս զարհուրելի ընելու համար:

Ասպետ, ըսաւ դռնապանը, որովհետեւ ես վաղը գործքի մը պիտ'որ երթամ, ձեզի իմ աղախինս կերակուր պիտի բերէ:

Էդելբերգ Աարդուհւոյն երեսը նայելով՝ անոր կերպարանքն անմիջապէս իր աղջիկը յիշեցուց իրեն. բայց զինքը չճանչցաւ: Տէր Աստուած, կանչեց խեղճ ծերունին հեծելով եւ արտասուալից աչուքներով, իմ Աարդուհիս ալ աս հասակն ունի եւ այսչափ տարւան է: Սիրելի բանտապետ, դեռ վրան տեղեկութիւն մը չկրցար առնել: Տակաւին չկրցար իմանալ որ ո՛ւր է, ինչպէս է:

Աստուած միայն գիտէ, Ասպետ, ձեր աղջկան ո՛ւր ըլլալը, պատասխանեց բանտապահը. մարդիկներէն ամենեւին յոյս մը չկայ, մէկը չկրցաւ բան մ'իմանալ:

Ան, կրկնեց Էդելբերգ, իմ երջանկութեանս ատեն բարեկամներս ըսուող ասպետներէն մէկն ալ չէ մնացած՝ որ աղջկանս ողորմի ու զինքն իր բերդն առնէ: Անկէ ետքը սկսաւ իր հաւատարիմ Բուրգարտին վրայ մտածել: Կը յուսար որ Աարդուհին անոր քովն ըլլայ, բայց չէր ուզեր

դրսէն յայտնել, որպէս զի չըլլայ թէ խեղճ մարդուն քնաս մը հասնի: Միայն ըսաւ թէ Ար յուսամ որ աղջիկս բարի մարդիկներու քով գտնուի, որոնք զինքը հոգան ու խնամեն, որպէս զի միշտ բարի ու անմեղ մնայ: Աւերջէն հեծելով աս ալ աւելցուց. Աստուած իմ, աս բանտիս մէջ կեանքս չկնքած՝ լուր մը խաւրէ ինծի աղջըկանս վրայ, որպէս զի աչուքներս խաղաղ ու հանգիստ դոցեմ. ո՛հ, սէր է, մէյ մը կարող ըլլայի մահուքնէս յառաջ զինքը տեսնել: Չես գիտեր, սիրելի՛ բանտապետ, ինչպէս բարի զաւակ մըն էր Աւարդուհիս. ինչպէս զիս կը սիրէր, ինչպէս ամէն ուզած փոքր բաներս ալ սիրով կը կատարէր: Իմ սիրելի աղջիկս ինծի մշտնջենաւոր ուրախութիւն մ'էր: Գուն ալ, սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ Աւարդուհւոյն դառնալով, դուն ալ նայէ որ քու ծնողացդ, թէ որ ողջ են, իմ աղջկանս պէս հնազանդ ըլլաս եւ զիրենք սիրես:

Աւարդուհին՝ որ մինչեւ նոյն ատեն բանտին տխրութեան ու հօրը դէմքին այնպէս դեղըննալուն վրայ ապշած կեցած էր, սկսաւ լալ ու հեծել: Սիրաբ բոլորովին ելաւ: Քիչ մնաց որ հօրը վիզը պիտի պլուէր: Հազիւ մեծ դժուարութեամբ ինք զինքը բռնեց:

Էդելբերգ զինքն այսպէս այլայլած տեսնելով՝ սաստիկ զարմացաւ ու ըսաւ. Գուցէ հայրդ կամ մայրդ քիչ մ'առաջ մեռած

ըլլան, որ խօսքերէս սիրտդ ելաւ եւ այսպէս անմխիթար կու լաս :

Վարդուհին լալէն հազիւ կրցաւ այսչափ ըսել որ մայրը շատոնց մեռած է, հայրն ալ թէպէտ ողջ է, բայց շատ գէշ վիճակի մէջ :

Աստուած օգնէ իրեն, ըսաւ Էդելբերդ : Բայց դուն ազնիւ սիրտ մ'ունեցած կ'երեւաս : Աստուած զքեզ անփորձ պահէ :

Ստոյգ է, ըսաւ դռնապանը, ազնիւ ու փափկասիրտ է : Այսպէս մի լար, ապա թէ ոչ՝ աս պաշտօնը քեզի չեմ կրնար յանձնել : Ստուգիւ, ըսաւ Էդելբերդին դառնալով, սցսպէս բարեպաշտ, այսպէս քաղցր, այսպէս գործունեայ աղջիկ մը դժուարաւ կը գտնուի : Իսկ իմ զաւկրներուս ունեցած սէրն եւ իրենց ըրածները ոչ ես եւ ոչ կինս կրնանք բաւականապէս պատմել : Ուր է, երանի՛ թէ իմ Նունէս ալ այսպէս աղջիկ մ'ըլլար. ստուգիւ ամէն օր ծնկան վրայ Աստուծոյ շնորհակալութիւն կը մատուցանէի :

Էդելբերդ անպատմելի հաճութեամբ Վարդուհւոյն երեսը նայելով՝ Աստուած զքեզ օրհնէ, սիրելի՛ աղջիկս ըսաւ ու ձեռքն իրեն երկընցուց : Միշտ այսպէս բարի, այսպէս ժիր եղիր, եւ բոլորովին Աստուծոյ վստահէ. ստուգիւ Ինք հօրդ օգնութեան կը հասնի եւ անիկա քեզմով շատ երջանիկ տարիներ կ'անցընէ :

Աստուած տայ, ըսաւ Վարդուհին քա-

շուած ձայնով մը, եւ իրեն երկրնցած
ձեռքը պաղնելով՝ արտասուօքը թրջեց:

Աստուծմէ եղաւ որ դռնապանը շուտ
մ'ելաւ գնաց, որովհետեւ Վարդուհինն ալ
չէր կրնար ինք զինքը բռնել: Չէր գիտեր
որ ինչպէս բանտէն դուրս ելաւ: Գող-
գոջուն քայլերով սկսաւ ան երկայն անց-
քէն ետ դառնալ. բայց քանի մը ան-
գամ պարտաւորեցաւ պատին կռթնելու
որ չըլլայ թէ իյնայ:

Գ Լ Ո Ի Խ ԺԱ:

Վարդուհին ինչ զինչ հօրը եւ յայտնէ:

Վարդուհին նոյն իրիկունը տխուր
մտածմանց մէջ ընկղմած էր: Իր սիրելի
հօրն ան դեղընցած ու նիհարացած կեր-
պարանքը եւ նոյն իսկ հայրն՝ որ ան տխուր
բանտին մէջ շղթաներով բեռնաւորուած
տեսած էր, աչքին առջեւէն չէին հեռա-
նար: Անոր խեղճութիւնն իր սիրտը կտոր
կտոր կ'ընէր. միայն ինք զինքը շուտով
իր հօրը յայտնելու եւ անոր խեղճութիւն-
ները թեթեւցընելու յոյսը՝ ցաւերը քիչ
մը կը բարեխառնէին: Գործքերը լմն-
ցընելէն ետեւ՝ մտաւ իր փոքրիկ սենեակը,
եւ ծնկան վրայ եկած՝ Աստուծոյ կ'աղաչէր
որ ինչպէս մինչեւ նոյն ատեն աս իր սկսած
գործքն օրհնած էր, նոյնպէս անկէ ետքն
ալ օրհնէ, որ իր խեղճ հօրը քիչ մը մտի-
թարութիւն ու դիւրութիւն ըլլայ: Անկէ

ետքը պառկեցաւ որ քիչ մը քնանայ, բայց մինչեւ կէս գիշեր չկրցաւ աչքը գոցել:

Կէս գիշերէն ժամ մը ետքը դռնապանուհին եկաւ զինքն արթընցուց, որովհետեւ դռնապանը ժամն երկուքին ճամբայ պիտ'որ ելլէր. երթալէն յառաջ պէտք էր որ Աարդուհին իրեն նախաճաշը պատրաստէր. ուստի ելաւ կրակ վառեց, եփելիքն եփեց: Գռնապանը նախաճաշը նելէն ետեւ՝ Աարդուհւոյն խոստացաւ որ ետ դառնալու ատեն իրեն պարգեւ մը բերէ, եւ ձիուն վրայ նետուելով՝ դռնէն դուրս ելաւ գնաց: Շարժական կամուրջները նորէն վերցուեցան, եւ ծառան դռները գոցելով՝ բանլիքները թէոպալա ասպետին տարաւ, որովհետեւ գիշերներն անոր քովը կը կենային:

Գռնապանուհին նորէն քնանալու գնաց: Իսկ Աարդուհին առանձին մնալով՝ կամացուկ մը գնաց բանտերուն բանալեաց փունջը զգուշութեամբ քակեց, անոնց մէջէն իր հօրը բանտին բանալին ու բանտապանին լապտերն առաւ, խուցը գնաց: Հոն քիչ մը ատեն կենալէն ետեւ՝ երբ որ բոլոր բերդը նորէն խոր լուծեան մէջ մտաւ, լապտերը վառեց, զոգնոցին տակ առաւ եւ բոպիկ ոտքը սկսաւ երկայն անցքին մէջէն դէպ իր հօրը բանտն երթալ: Հոն որ հասաւ, դուռը կրցածին չափ կամաց բացաւ ներս մտաւ: Էդելքերդ սեղանին քով քարէ նստարանին վրայ՝ թեւերն իրարու անցու-

ցած՝ նստած էր: Շատ զարմացաւ, այլայլեցաւ պատուական ծերունին՝ երբ որ լապտերին աղօտ լուսովը տեսաւ որ եկողը՝ դռնապանին աղախինն է:

Գնուն ես, անջիկս, ըսաւ, ի՞նչ կ'ուզես հոս ասանկ գիշեր ատեն:

Թողութիւն ըրէք, ըսաւ Աարդուհին, որ զձեզ այսպէս անհանգիստ ըրի: Ա'երեւայ որ դեռ չէք քնացեր: Ա'ուղէի ձեզի հետ առանձին քանի մը խօսք խօսիլ, անոր համար այսպէս գիշեր ատեն եկայ:

Ո՛հ, որդեակ, ըսաւ Էդելբերգ, ըրածդ վտանգաւոր բան է: Աս գործքը գլուխդ մեծ փորձանք մը կրնայ բերել: Մանաւանդ որ պարկեշտ օրիորդի մը ամենեւին չիվայլեր գիշեր ատեն քայլ մ'ալ իր խցէն հեռանալ, ասոր հակառակ՝ պէտք է որ իր խցին դռները՝ իմ բանտիս երկաթի դռներէն աւելի աղէկ եւ զգուշութեամբ գոցէ: Վասն զի իր անմեղութեան թշնամիները սաստիկ վտանգաւոր եւ խարդախ են:

Ամենեւին հոգ մ'ընէք, ըսաւ Աարդուհին, բերդին մէջ աշտարակին պահապաններէն զատ ամէնքը խորունկ քնոյ մէջ են: Ես ալ՝ մի կարծէք որ առանց մտածելու եւ առանց Աստուծոյ ապաւինելու հոս եկած ըլլամ: Աստուած է որ իմ քայլերս հոս ուղղեց, եւ ստուգիւ ինք հետս է: Միայն քանի մը խօսք ունիմ՝ ձեզի ըսելու: Չեր աղջկան վրայ ըրած ողբերնիդ այնպէս սիրտս շարժեց, որ բոլոր գիշեր

չկրցայ քնանալ . եկայ որ անոր վրայ ձեզի
տեղեկութիւն տամ :

Իմ աղջկանս վրայ, կանչեց ասպետը սաս-
տիկ այլայլութեամբ . ուրեմն բարո՛վ եկար,
բարո՛վ եկար . երկինքէն՝ իմ քանտիս այց-
ելութեան եկած հրեշտակի մը պէս կ'ընդ-
ունիմ զքեզ : Ո՛հ, խօսէ ուրեմն, խօսէ . կը
ճանչնան զինքը, տեսան՞ ես, հետը խօսան՞
ես . ո՞ղջ է, առ ո՞ղջ է : Ո՛հ, խօսէ, խօսէ .
նայինք վրան ըսելիքդ ինչ է :

Իր վրայ հաստատուն ու ապահով լրեր
կրնամ տալ ձեզի, ըսաւ Աւարդուհին :
Նայեցէք, աս ոսկի շղթան, աս ոսկի շքա-
դրամը կը ճանչնանք :

Տէր Աստուած, պողոտայ էդէլերդ դող-
դոջու ձեռուրներով ան ցուցուած առ-
արկաներն առնելով, ասիկա ան շքադրամն
է՛ զորն որ ես իմ սիրելի Աւարդուհեյս
տուած էի իրմէ բաժնուելու ատենս, եւ
իրեն խստիւ ապսպրած էի որ ամենեւին
ձեռքէ թող չտայ : Արագ մեծ վատա-
հութիւն ունեցած պիտի ըլլայ, որ ձեռքդ
տուեր է : Ստուգիւ ասիկայ գիտմամբ ըրած
պիտ'որ ըլլայ, որ քեզի գիւրաւ հաւատամ,
բերած լրերդ ալ հաստատուն լրեր պիտի
ըլլան :

Օտարին ձեռքը յանձնած չէ, սիրելի
հայր, կանչեց մէկէն Աւարդուհին : Տեսէք,
ես եմ՝ Աւարդուհին . ես եմ՝ ձեր աղջիկը,
զորն որ այնչափ կ'ողբայիք :

Գո՞ւն, կանչեց ապշած՝ Էդելբէրդ . ո՛հ,

զիս մի խարեր: Աս ըսելով՝ անհաւանութեամբ մը օրիորդին երեսը կը նայէր, վասն զի առջին օրը անոր սեւցած երեսները տեսած ըլլալով՝ չէր կրնար հաւտալ որ անիկայ իր աղջիկն ըլլայ:

Արդուհին իր հօրը բանտն երթալէն յառաջ՝ երեսին ու ձեռուրներուն շինծութուխ գոյնն ածառով մաքրած ու լուացած էր: Ուստի երբ որ լապտերին մէջէն կանթեղը դուրս հանեց, իր բնական կերպարանքը մէկէն երեւնալով՝ հօրը տարակոյտները բոլորովին փարատեցան եւ իր սիրական աղջիկը ճանչցաւ:

Գունն, Արդուհի, պուաց ծերունին ինք իրմէ ելած, ոսկի շղթան ալ ձեռքէն ինկաւ. դուն հոն. եկուր բազկացս մէջ. սո՛հ, զքեզ նորէն տեսայ, սիրելի՛ աղջիկս. ալ ասկից վերջը աս ահագին շէնքը փլշի վրաս, ամենեւին հոգս չէ:

Իր բազկացը մէջ սիրելի աղջիկը պնդելով՝ ուրախութեան արտասուօք երեսները կը թրջէր: Արդուհին ալ իր հօրը վիզը պլլուած՝ Հայր, հայր, սիրելի՛ հայր, կը կանչէր, եւ ասկից ուրիշ բան մը չէր կրնար ըսել:

Բայց ըսէ, սիրելի՛ Արդուհիս, ըսաւ հայրը քիչ մը հանդարտելէն ետքը, հոս ինչպէս եկար: Յայտնէ ինծի աս ծածուկը: Ի՞նչ սոսկալի դէպք եղաւ Արդուհւոյս, որ այսպէս թշնամւոյս բերդին ծառաներէն մէկուն աղախինն ըլլայ:

Աւարդուհին իր բոլոր պատմութիւնը պատմեց, թէ բարի ամխագործը զինքն ինչպէս սիրով ընդունեցաւ, թէ ինչպէս միշտ կու լար կ'ողբար իր հօրը համար, թէ ինչպէս միտքն եկաւ որ ամխագործի աղջըկան կերպարանքով բանտապահին քով աղախնութեան մանէ, որպէս զի կարող ըլլայ զինքը տեսնել, թէ ինչ ցաւերով ու բաղձանօք կը սպասէր ան երջանիկ բուպէին որ զինքը տեսնէ:

Հիմակ, ըսաւ պատմութիւնը լմընցընելէն ետքը, Աստուած իմ աղօթիցս լսեց, լեցուց իմ սրտիս բաղձանքը, ինծի գեղեցիկ առիթ մը տուաւ, որ զձեզ յաճախ տեսնեմ, ձեզի հետ խօսիմ, ձեզի մարդու պէս ուտելիք ճարեմ, ձեզի քէն տեսակ փոքր ծառայութիւններն ընեմ: Ահ, աշխարհքիս մէջ ինծի պէս երջանիկ աղջիկ չիկրնար ըլլալ: Իմ բոլոր կենացս մէջ Աստուծոյ գոհութիւն ու շնորհակալութիւն պիտ'որ ընեմ:

Հայրն իր արտասուալից աչուրները դէպ ի երկինք գարծընելով՝ Քեզմէ երջանիկ չէ, քեզմէ բարի աղջիկ չկայ աշխարհքիս մէջ, ըսաւ: Իսկ ես եմ աշխարհքիս ամենէն երջանիկ հայրը: Ինչ մեծ ցաւ չէր պատճառեր ինծի աս իմ խեղճ վիճակս, քանի որ միտքս կու գար որ իմ ոսկեղէն շղթաս երկաթէ շղթայի փոխուեցաւ: Բայց հիմայ շնորհակալ եմ, տէր Աստուած, որ զիս աս վիճակիս խոնարհեցուցիր: Աս վիճակէս դուրս աղ-

ջիկս չէի կրնար այսպէս ճանչնալ : Երբ որ կայսրը վիզս աս ոսկեղէն շղթան անցուց, ան ատեն ինք զինքս մեծ երջանկութեան հասած կը սեպէի, բայց հիմակ՝ աս ծանր շղթայով բեռնաւորուած՝ աւելի երջանիկ կը համարիմ ինք զինքս : Ա՛լ աս շղթայիս ծանրութիւնը չեմ՝ զգար : Ա՛ս բոպէս, աս երջանիկ բոպէս՝ որ զքեզ բազկացս մէջ կը վայելեմ, աշխարհքիս գանձերուն հետ չեմ՝ փոխեր : Այո, բաւ, արհամարհելով մը աշուրներն ոսկի շղթային դարձնելով, որ դեռ գետինը կը կենար, ոսկին ինչ է : Առաքինութեան եւ Աստուծոյ իբրեւ առաքինութեան վարձք տրուած երջանկութեան քով դանկ մ'ալ չ'աժեր :

Բայց չէ, բաւ քիչ մը լուռ կենալէն ետեւ՝ շքադրամը գետնէն վերցընելով, աղէկ չըրինք որ շքադրամը գետին թող տուինք : Չէ թէ անոր համար որ շատ բան կ'արժէ կամ թէ զուտ ոսկիէ շինուած է, այլ անոր համար՝ որ վրայի իմաստուն խօսքերը՝ ոսկիէ աւելի գին ունեցող ճշմարտութիւններ կ'աւանդեն մեզի :

Այո, սիրելի Արարչուհիս, աս ճշմարտութիւնները հիմայ մեր վրայ կատարուեցան : Աստուծոյ աչքը մեր վրայ միշտ կը հսկէ : Ինք զքեզ ամէն վառնգներէ պահեց եւ անմեղ ու բարի ինձի պարգեւեց : Անիկա՝ որուն աչաց ամենեւին պատ չի կրնար արգելք կենալ, իր գթած աշուրներն իմ բանտիս վրայ ալ դարձուց, եւ

իր ամենառատ ողորմութեամբն իմ խեղճութիւններուս ողորմեցաւ : Ինք պատրաստեց մեզի աս զարհուրելի բանտին մէջ աս երկնային ուրախութեան արժանի բոպէն : Աստուած մեզի հետ է : Թէոպալտ մեզի հակառակ էր . բայց չէր գիտեր որ ինք Աստուծոյ ձեռքը գործիք մ'եղաւ , որով Բարձրեայր մեզի աս ուրախութիւնը պատրաստեց : Խաչով է մեր փրկութիւնը : Աստուած զմարդը նեղութեամբ ու չարչարանօք երջանկութեան կը հասցընէ : Թէոպալտ գիշերները երաժշտաց մէջ՝ խմելով կաքաւելով՝ զիս մեծ դժբախտութեան ու խեղճութեան մէջ կը կարծէ : Շատ անգամ գիշերները՝ փողերու ձայներն եւ ուրախութեան աղաղակները մինչեւ հոս կը հասնին . բայց ես՝ իմ վիճակս անոր վիճակին հետ չէի փոխեր : Աս տխուր բանտիս մէջ քիչ մը հացով ու ջրով ես աւելի երջանիկ եմ , քան թէ ինք իր փառաւոր ապարանից մէջ՝ ազնիւ գինիներով ու համադամ կերակուրներով : Արովհետեւ շողթան չիկրնար հոգւոյն վնաս մը տալ եւ արգելել որ երբեմն երբեմն դէպ ի Աստուած վերանայ ու միշտ Իրմով երջանիկ ըլլայ :

Երանի՛ քեզի , Աւրդուհի , որ այսպէս կանուխ իմացար խաչին ու վշտերուն ինչ ըլլայը , եւ այսպէս գիշեր ատեն՝ որ ուրիշները խաղերու , կաքաւներու եւ ուրիշ ամէն տեսակ աղմուկներու մէջ խղղուած

են, ելար սիրով քու տառապեալ հօրդ բանան այցելութեան եկար: Աշտերով պիտի պահպանուիս մնլութեանց վտանգներէն եւ աւելի եւս պիտ'որ իմանաս առաքինութեանց գեղեցկութիւնը: Աւարդուհի, ասկէ ետքն ալ միշտ բարի եղիր, Աստուծոյ յանձնէ ինք զինքդ եւ անոր պատուիրաններէն դուրս մ'ելլեր: Աստուծոյ ու առաքինութեանց հաւատարիմ եղիր: Արհամարհէ, ատէ աշխարհքիս սուտ զուարճութիւնները, եւ նեղութիւններն ու վիշտերը համբերութեամբ տար. ան ատեն աւելի երջանիկ կ'ըլլաս քան թէ աշխարհքիս առաջին գահն ելած ըլլայիր:

Աւարդուհին այլայլութեամբ հօրը ձեռքը կրկին կրկին պագնելով՝ խոստացաւ որ եր հայրենի խրատներուն ճշդիւ կը հետեւի: Անկէ ետքը կանթեղը մարելով՝ արտորնօք դուրս ելաւ, որովհետեւ աշտարակներուն վրայէն արդէն առաւօտեան փողը զարնուած էր:

Գ Լ ՈՒ Խ ԺԲ.

Վարդուհին հօրը վշտերը եւ թիւի-ցընէ:

Վարդուհին՝ դարձեալ իր թխագոյն դէմքովն իբրեւ ածխագործի մը աղջիկ՝ հազիւ դռնապանուհւոյն ու տղոց հետ առտուանց նախաճաշի նստած էր, մէյ մ'ալ թէնոպալտ ներս մտաւ: Խիստ այլայլեցաւ ասոր վրայ խեղճ աղջիկը՝ իր բերդ գալէն վեր ասպետը հոն եկած չէր: Մէկէն միտքն ան եկաւ որ ասպետն ամէն բան իմացած է եւ զինքը պատժելու կու գայ: Թէնոպալտ հրամայելով մը սկսաւ խօսիլ. Ասկէ ետքը ալ ամենեւին դուք դրան մի խառնուիք: Նոյն պաշտօնը չորս պատերազմական ծառայից պիտի յանձնեմ: Գուք երկուքնիդ հիմակ անմիջապէս բերդին խոհակերոցը օգնութեան կ'երթաք. որովհետեւ այսօր ու վաղը շատ հիւր ունիմ: Վարդուհւոյն սիրտը թեթեւցաւ: Ասպետն օրիորդին այնպէս սաստիկ այլայլելն իմացած էր. բայց կը կարծէր, որ աս այլայլութիւնն իրեն ունեցած յարգութենէն յառաջ եկած ըլլայ:

Վարդուհին ու դռնապանուհին իրենց հրամայուած գործքին դացին: Աէսօր չեղած՝ Վալտնէր անուամբ դրացի ասպետ մը մեծ բազմութեամբ եկաւ. երկրորդ օրն եկաւ ուրիշ քաջ ասպետ մ'ալ Սիկեպերտ անուն՝ բազմութիւ ձիաւորներով: Երկու ասպետներն ալ թէնոպալտին մտերիմ բարեկամներն ու գաշնակիցներն էին: Իրենց

ետեւէն գրեթէ ամէն ժամ՝ ահագին բազմութիւն կու գար, կէս մը ձիաւոր կէս մը ոտանաւոր: Չէ թէ միայն բուն բերդը՝ որն որ խիստ ընդարձակ էր, հապա նաեւ բերդին հրապարակին չորս կողմն եղած շէնքերն ալ զինուորներով լեցուեցան: Ձիւնուորք իրիկունը բերդին հրապարակին մէջ խարոյկներ վառելով՝ կերակուր կ'եփէին, կ'ուտէին կը խմէին. բոլոր հրապարակն աղմկով ու աղաղակով լեցուած էր: Աարդուհին իմացաւ աս բաներուն ինչ նշանակելը, մանաւանդ որ յառաջագոյն քանի մը անգամ ասանկ պատերազմի պատրաստութիւններ տեսած էր: Իրօք ալ՝ երբ որ ինք իրիկունը տղոց կերակուր կու տար, մէկէն դռնապանին կիներ մեռելի կերպարանքով, ձեռուրները գլխուն զարնելով՝ ներս մտաւ, սկսաւ պոռալ. Աղօթք բռէք, զաւկրներս, աղօթք բռէք. պատերազմ կայ: Չեր հայրն ալ պիտի երթայ: Ապր առտու ճամբայ պիտ'որ ելեն եզեր:

Երկրորդ օրն արեգակը չձագած՝ չուելու փոզը հնչուեցաւ: Գռնապանն՝ որ ասպետին քաջ պատերազմողներէն մէկն էր, արդէն զէնքերն առած էր: Երկաթէ զրահ հագած, մէկ կողմը սուրը կախած, գլուխը երկաթէ սաղաւարտ, ձեռքը նիզակ՝ իր կնոջն ու զաւկրներուն հրաժարական բարեւը տուաւ: Մայր ու որդիք դառն արտասուաց մէջ էին: Աարդուհին ալ այնպէս կու լար՝ որ կարծես թէ ինքն ալ ա-

նոր աղջիկն է : Գոնապանն՝ իր կնոջ ու որդիքներուն յանձնեց որ ամէն օր իրեն համար աղօթք ընեն : Օրիորդին ալ դառնալով՝ Գուն ալ, ըսաւ, աղօթք ըրէ, որ կարենամ զաւկըներս ու կինս նորէն տեսնել :

Օտարական ասպետները սքանչելապէս զարդարուած էին, իրենք եւ իրենց ծիւղորները շողշողուն սուրերով, ոտանաւորներն ալ երկայն տէգերով զինած՝ կարգաւ դռնէն դուրս ելլելով՝ շարժական կամրջին վրայէն սկսան երթալ : Թէոպալտ չուոյն վերջը մնացած էր : Երբ որ ամէնքն ալ անցան դացին՝ բերդին բանլիքներն իր ձեռքք ծեր բերդապահին յանձնելով՝ ըսաւ. Գուն, հաւատարիմ՝ ծեր, ա՛ռ աս բանլիքները. գիշեր ցորեկ ձեռքէդ թող պիտի չտաս, առանց հօս թողուցած պահապան զինուորներէս գէթ երկուքը քովդ ունենալու՝ մարդ մը ո՛չ դուրս թող պիտի տաս, ո՛չ ալ ներս պիտ'որ առնես : Աս ըսաւ ու երիւարը խթելով՝ կամրջին վրայէն անցաւ : Այս մուրջն անմիջապէս վերցուեցաւ, դռները գոցուեցան, աղխերը գրուեցան :

Անոնց երթալէն ետեւ՝ Աարդուհին ու դոնապանուհին բոլոր օրը դործքի մէջ էին. բերդին խոհակերոցին ամանները պիտի լուացուէին, ամէն բան նորէն կարգաւորեալ տեղը պիտի դրուէր : Իրիկունը դոնապանուհին օրիորդին ըսաւ. Աւրդուհի, վաղը միտք ունիմ աղօցմովս՝ մեր-

ձաւոր գեղը իրենց մեծ մօրը այցելութեան երթալու : Պատերազմական աղաղակներէն կարծես թէ գլուխս իմն չէ , էրկանս երթալէն ալ սիրտս շատ ելաւ : Երթամ՝ քիչ մը բացուիմ , գլուխս տեղը գայ : Իրիկունը շատ ուշ ետ կը դառնանք , ինչու որ ճամբան տղոց համար երկայն է : Գուն ալ վաղը աղէկ մը կրնաս հանդչել , որովհետեւ բերդին դունն ալ հոգալիք չունիս : Միայն բանտարկելոց կերակուր տանելու չմոռնաս . ան ալ նայէ որ մեզի քիչ մը իրիկուան կերակուր պատրաստես : Երկրորդ օրը արեւը ծագելուն պէս՝ իր տղոցմովը ճամբայ ելաւ :

Աս առթին մէջ Վարդուհիէն երջանիկ ո՞վ կար : Հանդչել՝ մոքէն ամենեւին չէր անցներ : Նախընթաց օրուան գործոց յաճախութեան մէջ հազիւ քանի մը բոպէ հայրը տեսած էր . այսօր կրնար իր բաղձանաց համաձայն՝ բոլոր օրը հօրը տալ : Արդէն ամէն բան մտածուած , ամէն բան պատրաստուած էր իր հօրը վշտերը թեթեւցնելու համար : Ամէն բանէն յառաջ ուզած էր անոր ճերմրկեղէն հոգալ : Ածխագործին կինն իրեն կտոր մը աղնիւ բարակ կտաւ պարգեւած էր . ասկից Վարդուհին քանի մը բան կարած եւ իր խիտ աշխատանքներէն մնացած քիչ ատենը՝ շատ անգամ ալ ամբողջ գիշերը գործած էր . նաեւ իր ձեռօրը քանի մը ջուխտ ղանկապան հիւսած էր : Ուստի անմիջապէս ելաւ իր հօրը մաքուր

ճերմըկեղէն տարաւ, նաեւ կոնք մ'ալ տար ջուր, աճառ ու սրբիչ, եւ բանլիքն ալ իրենն առւաւ, որ շղթան հանէ: Խեղճ ծերունին՝ որ արտաքոյ կարգի մաքրասէր էր, շատ ուրախացաւ ասոր վրայ: Երբոր Աարդուհին ժամէ մը կոնքն առնելու եկաւ, Սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ, կարծեմ որ նոր աշխարհք եկայ:

Ամենասիրելի՛ հայր, պատասխանեց Աարդուհին, պէտք է որ քիչ մ'ալ օգ առնէք:

Բանա տանող երկայն ու մուլթ անցքը դռնակ մ'առնէր, որն որ դռնապանին անձնական պզտիկ պարտէզը կը հանէր: Աս պարտէզը օրիորդը շատ մաքուր կը պահէր եւ աղէկ զարդարած էր, Հայրն առաւ Աարդուհին հոն տարաւ: Առաւօտը գեղեցիկ ու սքանչելի էր, արեգակը ջերմ ու զուարթ, անուշ սիւք մը մարդուս սրտին մեծ զովութիւն կը պատճառէր: Խեղճ ասպետն ան մուլթ ու տխուր բանտէն՝ ազատ օդի մէջ մանելով եւ արեգական պայծառութիւնը վայելելով կարծէր թէ արքայութիւն կը մտնէ: Տէր Աստուած, ըսաւ, թէ որ մարդուս մահուընէ ետքն այսպէս թեթեւութիւն, այսպէս գեղեցկութիւն կայ նէ, մարդ պէտք է որ սիրով մեռնի:

Աարդուհին անմիջապէս զօրացուցիչ նախաճաշ մը բերաւ իրեն, եւ ընկուզենւոյն տակ եղող սեղանին վրայ դնելով՝ զրուցեց որ բոլոր օրը հանդարտ սրտով ազատութեամբ կրնայ հոն անցընել: Ես ալ շատ

սիրով մինչեւ իրիկուն քու քովդ կը կենայի, սիրելի՛ հայր, բսաւ, թէ որ քանի մը հարկաւոր գործքեր չունենայի: Ի վերայ այսր ամենայնի յաճախ զձեզ տեսնելու կու գամ: Աս ըսելէն ետքը՝ արտորալով գնաց: Իսկ ասպետն՝ այն գեղեցիկ առաւօտը մեծ սրտի ուրախութեամբ կը վայելէր. անդադար ժուռ կու գար արեգական մէջ, որուն պայծառ ճառագայթները կարծես թէ զինքը նոր մարդ մը կ'ընէին: Արտօսրալից աչուրներով շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ աս արեգական համար, բայց մանաւանդ իր աղջկան սիրոյն համար: Մտաւոր աշխարհքին ճշմարիտ արեգակը՝ սէրն է, կ'ըսէր, որ ամէն բան կը ջերմացընէ ու կը կենդանացընէ. առանց անոր՝ բոլոր աշխարհք խոր մթութեան մէջ կ'ընկղմէր եւ տրտում տխուր բանտ մը կ'ըլլար:

Աարդուհին՝ որ իր հօրը կէսօրուան աղէկ կերակուր բերած ու գրեթէ տասն անգամէն աւելի եկած, բայց ամէն հեղ հաղիւ մէկ քանի ըոպէ քովը կեցած էր, իրիկունը նորէն գալով՝ տրտմութեամբ զինքը բանտ տարաւ: Բայց ինչպէս զարմացաւ, ինչպէս ապշեցաւ մնաց ասպետը, երբ որ բանտ մտաւ: Աարծէր որ Աարդուհին սխալելով՝ զինքը բանտ տանելու տեղ՝ բերդին սենեակներէն մէկը տարեր է: Պատերն ու կամարները՝ որ յառաջ սեփ սեւ էին, հիմայ ձեան պէս ճերմակ բռուած եւ բոլոր օրուան արեգական տարութենէն չորցած

էին: Գետնին վրայ բարակ մաքուր աւազ տարածուած էր: Պատուհանին ապակիները մաքրուած եւ առջեւի խուլները մաքրուած ըլլալով՝ երկնից գեղեցիկ կապոյտը պատուհանին պայծառ ապակիներէն ներս կը թափանցէր: Անկողնոյն կազմուածքին վրայ առատ նոր յարդ դրուած ու վրան ճերմակ սաւան ծածկուած էր. նաեւ մէկ երկու գլխու բարձեր կային, որոնք մինչեւ նոյն ատեն կը պակսէին: Նոր մաքուր ու ազնիւ բրդէ գորգ մ'ալ վերմակի տեղ դրուած էր: Ճերմակ լաթով ծածկուած սեղանոյն վրայ ալ գեղեցիկ ու անուշահոտ ծաղկանց փունջ մը կը կենար: Բանտին մէջի յառաջուան մզլուտ օդին տեղ՝ սքանչելի ծաղկանց հոտը լեցուած էր:

Որչափ ուրախու թեան պատճառ կ'ըլլաս ինծի, սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ Էդելբերգ: Ստուգիւ որդիական սէրը կրնայ ծնողաց պանդխտութեան ճամբան այսպէս վարդերով ու անուշահոտ ծաղիկներով զարդարել: Սէրը կրնայ խաւարին ու տխուր բանտը՝ երկնից դրախտի դարձնել:

Բայց ըսէ, սիրելի՛ Աարդուհի, կրկնեց՝ մաքուր պատերն ու կամարները դիտելով՝ զորոնք անկարելի բան էր որ Աարդուհին մինակ ըրած ըլլար, ո՞վ է ասանկ թշնամեղ բերդին մէջ ան բարեսիրտ մարդն՝ որ քեզի օգնեց:

Աարդուհին սկսաւ ամէն բան տեղն ի տեղը պատմել: Հոս բերդին մէջ ծեր գի-

նուոր մը կայ, ըսաւ, որն որ ասենօք որ-
մնադիր է եղեր, եւ հիմակ ալ երբեմն եր-
բեմն իր արուեստը կը գործածէ: Անցեալ-
ները խեղճը քանի մը օր հիւանդացաւ: Գոնապանուհին իմ աղաչելովս իրեն հար-
կաւոր եղած բաները կը հոգար. ես ալ
իրեն կերակուր կը տանէի, երբեմն ալ
ժամանակ կ'ըլլար նէ՛ անկողնոյն քով նըս-
տած՝ իրեն հետ կը խօսակցէի: Մէյ մ'ալ
անգամ մը, առանց գիտնալու որ ես ձեր
աղջիկն եմ, սկսաւ մեծ ցաւով ու յար-
գութեամբ քու վրայ խօսիլ: Ա'ըսէր որ ան
պատերազմին մէջ՝ որն որ թէնպալտին յան-
ցանքովը կորսուելու վրայ էր, ինք ծանր
վէրք ընդունելով՝ դաշտի վրայ մնացած էր,
եւ ստուգիւ մեռած կ'ըլլար, թէ որ դուք
վրան գ'թալով՝ օգնութեան չհասնէիք: Ե-
րէկ իրիկուն իրեն աղաչեցի որ գայ ինձի
օգնէ աս զարհուրելի բանտը քիչ մը լու-
սաւորելու: Ար կարծէի որ շատ դժուա-
րութիւններ պիտի հանէ: Բայց ասոր հա-
կառակ՝ իմ դիտաւորութիւնս գովեց ու
գործքին մեծ մասն ալ հաճութեամբ իր
վրան առաւ: Ա'ուզէ նէ՛ թէնպալտ ալ
իմանայ, կ'ըսէր, ամենեւին հոգս չէ՛ որով-
հետեւ ըրած բանս ասպետութեան կար-
գը պատուել է:

Էդերբերդ աւելի մանրամասն տեղեկու-
թիւն ուզեց նոյն մարդուն վրայ, եւ վեր-
ջապէս ըսաւ. Չեմ՝ յիշեր որ այսպէս մե-
կու մը բարիք ըրած ըլլամ, բայց իր ե-

բախտագիտութիւնը զիս շատ շարժեց : Ահա յայտնի կը տեսնուի, սիրելի՛ Աարդուհի, որ բարկքը, թէպէտ երկայն ատեն մնացուած ըլլայ, տարիներէ վերջն ալ աղէկ հետեւութիւններ կ'ունենայ :

Աարդուհին գնաց իր հօրն իրիկուան կերակուրը բերաւ : Այսօր ձեզի հետ կերակուր ուտենք, ամենասիրելի՛ հայր, ըսաւ : Աս զրուցելով՝ հօրը քով նստաւ : Բերածը քիչ բան էր, բայց բոլորն ալ հօրը սիրած կերակուրներէն : Ասպետը մինչեւ նոյն ատեն խմելու ուրիշ բան չունէր՝ բայց եթէ պարզ ջուր՝ Աարդուհին շիշ մը հին գինի ալ բերած էր :

Աստուած սիրես նէ, Աարդուհի, ըսաւ հայրը սեղանին ու անկողնոյն վրայ նայելով, աս վերջին աղքատութեանդ մէջ ասոնք ուսկից գտար : Աարդուհին իմացուց որ ճերմակ կտաւն ամխազորդին կնոջմէն պարգեւ առած է. կերակրոյ համար բերած վառեակներն ու խեցգետինը՝ Ագնէս բերած է. իսկ մնացած մանր բաներն ալ իր վարձքէն եւ հիւրերուն տուած պարգեւէն ճարած է : Բայց ամենեւին յիշատակութիւն չըրաւ բարձերուն վրայ, որ իրեններն էին : Ազնուական ասպետը կերակուրն ուտելէն ետեւ՝ ըսաւ . Շատ անգամ կայսեր սեղանը կերակուր կերած եմ, բայց երբեք այսպէս ակորժակով կերածս չեմ յիշեր : Աստուած քու որդիական սէրդ վարձատրէ, ամենասիրելի՛ Աարդուհիս :

Բայց օրիորդը հօրմէն աւելի երջանիկ էր. կենացը մէջ երբեք անանկ երջանկութիւն մ'ունեցած չէր՝ ինչպէս որ հիմայ հայրը հոգալու ատեն կը զգար: Հիմակ իրօք կը հասկընար ան խօսքին ճշմարտութիւնը որ Տալն առնելէն աղէկ է: Ի՛նչպէս երջանիկ կ'ըլլային ամէն հարուստ մարդիկ՝ թէ որ ասիկա գիտնային, կ'ըսէր: Ի՛նչ երջանկութիւն չէին կրնար ունենալ ան զաւկըները, սրոնք բաւական հարստութիւն ունին իրենց ծնողացը բարիք ընելու: Այսպէսով երկրիս վրայ երկինքը ժառանգելու կը սկսէին:

Արդուհին պէտք էր նորէն իր գործքին երթալ, եւ դռնապանուհւոյն ու տղոց համար քիչ մը բան պատրաստել: Ուստի իր հօրը բարի գիշեր մաղթելով՝ աճապարեց գնաց: Իսկ խեղճ ասպետն այսպիսի զաւակ մ'ունենալուն վրայ զգացած ուրախութենէն՝ երկայն ատեն չկրցաւ աչուրները գոցել: Բայց վերջապէս անանկ քաղցր ու անոյշ քնանալու սկսաւ, որ դեռ կենացը մէջ եղած բան չէր:

Արդուհին ամէն օր նորէն նորէն հօրը ուրախութեան պատճառ կ'ըլլար: Ամէն առտու՝ պատառ մը շոր հացի տեղ, նոր կ'թած կաթ, երբեմն ալ կարադ կամ հակիթ եւ ճերմակ հաց կը բերէր, որ խեղճ բանտարկելոյն շատ հաճոյ կ'ըլլար: Շատ անգամ ուրիշներէն ծածուկ՝ որչափ որ կրնար իր կէսօրուան աղէկ ապուրը հօրը

կը տանէր, եւ ինք հօրը համար պատրաստուած անպիտան ապուրով գոհ կ'ըլլար: Շատ հեղ իրիկունները բան չէր ուտեր, կիրակի օրերն ալ իրեն տրուած քիչ մը խորվածը կամ խմորեղէնը հօրը կը տանէր: Երբեմն երբեմն իր հօրը սիրած անուշահոտ ծաղիկներէն փունջ մը շինելով՝ բանտը կը դնէր. նոյնպէս անդիէն ասդիէն պարգեւ առած պտուղներն ալ անոր կը տանէր: Իր զարդերէն քովը մնացած ոսկեղէն գինգերն՝ սր ան զարհուրելի իրիկունն ազատած էր, ածխագործին ձեռքովը ծախեց, որպէս զի կարող ըլլայ անկից առած ստրկով հօրը հարկաւոր եղած բաները, գէթ ամէն օր մէյ մէկ գաւաթ գինի հոգալ: Աւերջապէս կարճ ընելու համար՝ միայն իր հօրը համար կ'ապրէր:

Քանտապահն անգամ մը գործքի համար պատերազմէն տուն դարձած ատեն բանտարկեալներուն ալ այցելութիւն ըրաւ: Խիստ զարմացաւ՝ երբ որ Էդելբերգին բանտին դուռը բացաւ: Թէոպալտ ասպետը չտեսնէ, կ'ըսէր գլուխը շարժելով, ապա թէ ոչ՝ զիս ալ ստուգիւ ասանկ երկաթէ վանդակով ծակ մը կը նետէ, որ անշուշտ այսպէս մաքուր չ'ըլլար: Մաքրութենէ աղէկ ինչ բան կայ: Քիչ մը կրով ու աւազով եւ ոչինչ աշխատութեամբ այսպիսի խաւարին բանտ մը՝ պայծառ սենեկի մըն է դարձեր. ուր որ շատերն անհոգութեամբ ու անմաքրութեամբ

իրենց սենեակը խաւարչտին բանտի մը կը դարձընեն:

Բանտէն ելլելով՝ երկայն անցքին մէջ մեծ հոգով ու մտածութեամբ ըսաւ օրինորդին. Նայէ, Վարդուհի, ես քու փափուկ սիրտդ չեմ ուզեր մեղադրել. կ'ենթադրեմ ալ որ մինչեւ հիմայ շատ բաներ ըրած պիտի ըլլաս ասպետին ու դեռ ընելիքներուդ ալ աչք կը գոցեմ. բայց չըլլայ թէ դու թդ ու սէրդ այնչափի հասնի՝ որ մինչեւ զինքն ազատելու ետեւէ իյնաս: Ստոյգ է որ աս բանս գլուխ չ'ելլեր. միայն թէ նոյն իսկ փորձն ալ կրնայ զիս մեծ դժբախտութեան մէջ ձգել: Պաշտօնս ու հացս կը կորսընցընեմ. եւ կ'նոջմովս ու տղոցմովս բերդին խաւարին բանտերուն մէջ կը նետուիմ: Մանաւանդ որ եթէ տիրոջս կատաղութեան հանդիպելու ըլլամ, կրնայ ալ զիս մեռցընել: Գլխովս խոստացած եմ որ բանտարկեալներն աղէկ պահպանուին: Ուրեմն նայէ որ զիս դժբախտ չընես ու կեանքս վտանգի մէջ չդնես: Աս ըսելով՝ Վարդուհիոյն երդում ընել տուաւ որ անանկ բան չ'ըներ. ճամբայ չելած՝ նորէն անգամ մ'ալ խոստում առաւ:

Գ Լ ՈՒ Խ ԺԳ .

Վարդուհին հօրը խրատներուսն ի՛տնայ :

Երբոր Եղեւբերդ իր աղջկան որդիական սիրոյն վրայ մեծ մխիթարութեան, Վարդուհին ալ իր հօրը գոհութեան վրայ մեծ երջանկութեան մէջ էր, անդին Նոճեբերդին մէջ խել մը փոփոխութիւններ եղած էին : Թէոպալտ ասպետին բերդը, որ մինչեւ ան ատեն ուրախութեանց ու զուարճութեանց տեղ մըն էր, նոյն ժամանակ դառն ցաւերով ու վշտերով լեցուած էր, որոնց գալուն՝ ո՛չ շարժական կամուրջն եւ ո՛չ ալ ան դռնափակներով ու աղխերով զգուշացուած դուռը կարող եղած էին դէմ դնել : Պատերազմի լրերն որն որ հզօր ասպետի մը ու անոր դաշնակցած դէմ յանդգնութեամբ ու յանձնապատանութեամբ սկսած էր Թէոպալտ, բոլորովին ձախող էին : Թէոպալտ վիրաւորուած էր, բոլոր իր պատերազմական ախն յափշտակուած, ինքն ալ հազիւ կրցեր էր գերի իյնալէն ազատիլ : Հեռու տեղ մը ազգակիցներէն մէկուն բերդը իր վէրքէն ծանր հիւանդ պառկած էր : Ուրիշ անդամներուն պէս կառքերով լեցուն աւարներն իր բերդը խաւրելու տեղ, հիմայ հարկ կ'ըլլար որ միշտ ստակ եւ ուրիշ հարկաւոր բաներ անկից բերել տայ : Իր ամուսինը եւ ոչ կրնար անգամ մը զինքը տեսնելու երթալ . որովհետեւ պատերազմական ծա-

ուաները՝ բոլոր գացած էին, եւ մարդ չու-
նէր՝ որ անոնց պաշտպանութեամբը կարող
ըլլար մինչեւ հոն երթալ :

Թէոպալտին թշնամիներն արթնցած
եւ արդէն սկսած էին իրենց թշնամութիւ-
նը գործքով ալ ցուցընելու : Քանի մ'ան-
գամ շրջակայ տեղերէն բերդին հարկաւոր
եղած բաները բերող սայլերուն վրայ յար-
ձակած ու բոլոր յափշտակած էին . այն-
պէս որ բերդին մէջիները երբեմն երբեմն
յետին նեղութեան ու չքաւորութեան մէջ
կ'իյնային . տիկիներն ու զաւկըները հասա-
րակ կերակրով դո՛հ կ'ըլլային, եւ ան ալ
ամէն անգամ չէին գտներ : Տղաք սկսան
բոլոր ծաղիկ հանել, անանկ որ կեանքեր-
նին ալ մեծ վտանգի մէջ էր : Աերջապէս
տիկիներն ալ՝ տրտմութենէն, հոգէն ու գի-
շերները չքնանալէն՝ հիւանդ ինկաւ :

Արդուհին աս ամէն բաներն ամենա-
փոքր պարագաներովը շատախօս դռնապա-
նուհիէն իմացած էր : Ինք արտաքոյ կարգի
քաշուող բնութիւն մ'ունէր, եւ հազիւ
հրամայուած ատեն, որպէս զի հրամանին
դէմ չընէ, բերդին վերի դին՝ ասպետին
ընտանեաց ընակարանը կ'ելէր : Սանդղին
ամէն մէկ աստիճանէն վեր ելած ատեն
սրտին մէջ անոնց վրայ զգացած հակառա-
կութիւնը կ'աւելնար . եւ որչափ կարելի
էր նէ՝ շուտով նորէն սանդուղներէն վար
կը սլանար : Ամէն անգամ՝ որ ասպետին ըն-
տանիքներէն մէկը կը տեսնէր, իբրեւ թէ

սիրաբար սրով մը կը խոցուէր: Օր ըստ օրէ առանց իմանալու՝ աս հակառակութիւնը կ'աճէր, չէ թէ միայն թէոպպալտին դէմ՝ որ իր հօրը սոսկալի անխրաւութիւն մ'ըրած էր, այլ նաեւ անոր ամուսնոյն ու զաւկրներուն դէմ՝ ալ:

Օր մը՝ բերդին վիճակը տեղն ի տեղը հօրը պատմեց. ասոնք ըսելու ատեն՝ թեւ թեւ ծիծաղ մ'ալ սպրդեցաւ երեսներէն անցաւ: Հիմայ, կ'ըսէր. թող փորձով իմանան որ խեղճութիւնն ինչ բան է. հիմայ քիչ մը խոնարհին: Աս տիկինը՝ որ կեանքը միշտ փառաւորութեամբ ու շռայլութեամբ կ'անցընէր, իր զաւկրները միշտ գեղեցիկ զգեստներով կը զարդարէր, միշտ երեւելի տիկնանց այցելութիւնը կ'ընդունէր ու ինքն ալ անոնց այցելութեան կ'երթար, թող հիմայ հաւատաւոր կուսանի մը պէս միայն ու միայնուկ ապրիլ սորվի, թող հիմակ իրեն նոր բարեկամներ ստանայ, քիչ մ'ալ հեծելու եւ արտասուաց հետ ճանչուորութիւն ընէ: Ան հպարտ, յանդուգն ու գոռող ասպետը՝ որ այնչափ մարդիկներ մոխրի վրայ նստեցուց, հիմայ թող թափանցէ, հիմակ իմանայ ան խօսքին ճշմարտութիւնը թէ Ի՛նչ չափով որ կը չափէք նոյն չափով կ'ընդունիք:

Ազնուասիրտ հայրն իր աղջկան բերնէն աս խօսքերը լսելով՝ սրտանց հառաչեց: Ի՛նչ, աղջիկս, ի՛նչ, կանչեց. քեզմէ այսպէս խօսքեր պիտի լսեմ եղեր: Քու քաղցր ու

Հեղ կերպարանացդ վրայ փնասասէր ծիծաղ
 պիտի տեսնեմ եղեր: Այսպիսի զգած-
 մունքները գէշ են: Թող մի տար որ ազ-
 նիւ սիրտդ այսպէս թունաւորուի: Ստոյգ
 է ասպետն ինծի մեծ անիրաւութիւն ը-
 րաւ. առանց պատճառի կ'ատէր զիս, եւ
 գլխուս մեծ բաներ ալ հասուց: Բայց մեր
 աստուածային Փրկչին վարդապետութիւնն
 ու օրինակն անծանօթ է քեզի: Չմեզ չսի-
 րողները կրնանք ատել: Անոր հակառակ
 մեզի չարիք ընողներուն բարիք պիտի չհա-
 տուցանենք: Ի՛նչ. Թէոպալտին մեզի ըրած
 չարիքը՝ իր կնոջմէն ալ կուզես հանել:
 Աարծես թէ անիկա իր էրկանը ձեռքէն
 բաւական կրելիք չունի՞. անշուշտ Թէո-
 պալտին մեզի դէմ ըրածները հաւնած պի-
 տի չըլլայ: Ի՛նչ, հօր մը յանցանաց համար՝
 զաւկրներէն վրէժ կ'ուզես պահանջել, ո-
 րոնք դեռ սուրբ ու անմեղ են, ո՛չ աջ դի-
 տեն ո՛չ ձախ: Աւորդուհի, Աւորդուհի,
 Թող մի տար որ քու հայրասիրութիւնդ՝
 սրտիդ մէջ թշնամւոյն ատելութեան ճամ-
 բայ բանայ: Նայէ, ես եւ ոչ զինքը կ'ատեմ:
 Այո, Աստուած իմ, այո, կրկնեց ձեռուը-
 ները կուրծքին վրայ դնելով ու աշուրներն
 երկինք դարձրնելով. դուն աղէկ գիտես որ
 եթէ հիմայ պատերազմի սոսկալի խառնուր-
 դին մէջ գտնուէի եւ Թէոպալտին կեանքը
 վտանգի մէջ տեսնէի, ինք զինքս թշնա-
 մեաց սրբերուն ու նիզակներուն մէջ կը նե-
 տէի, որ զինքն ազատեմ, իր կենացը համար

իմ կեանքս կը զոհէի: Գու՛ն ալ, Աարդուհի, եթէ երջանկութիւնդ ու ինչքերդ նորէն ստանայիր, եւ իր կիներն ու զաւկրները յետին խեղճութեան մէջ ինկած՝ քու դուռդ դիմէին, սիրտդ այնչափ կը կարծրացնէիր որ դռներդ երեսներնու՛ն գոցես, եւ խեղճ տղաքն ու իրենց մայրը, որոնք մեզի ամենեւին փնաս մը տուած չեն, թող կու տայիր որ դրանդ առջեւէն անմխիթար հեռանան եւ վերջին աստիճանի խեղճութեանց մէջ կեանքերնին կնքեն:

Ձէ, չէ, կանչեց Աարդուհին այլայլութեամբ, չիկրնար ըլլալ, այսպէս բան չեմ կրնար ընել: Ասանկ առթի մէջ՝ հարկ ըլլար նէ՛ բոլոր ունեցածս սիրով իրենց կու տայի:

Շատ կը տարակուսիմ, պատասխանեց հայրը: Երբ որ հիմակ եւ ոչ սիրով մը երեսներն կրնաս նայիլ, եւ ոչ հետերնին անուշութեամբ կրնաս խօսիլ, ի՞նչպէս կրնաս կարծել որ անանկ դիւցազնական առաքինութիւն կարենաս ի գործ դնել: Երբ որ հիմակ ամենայն եղանակաւ կը զգուշանաս եւ ամէն առիթներէ կը փախչիս որ երեսներն ալ չտեսնես, ի՞նչպէս կարող պիտի ըլլաս իրենց մեծամեծ բարիքներ ընել: Ուրեմն հիմակուրնէ վարմունքդ փոխէ: Իրենց կը հանդիպիս նէ՛ դոնէ բարեկամական կերպով երեսներն նայէ. ան ատեն կրնամ յուսալ որ առիթ պատահած ատեն՝ աւելի մեծ բան ալ կ'ընես:

Աս խրատներն ու խորհուրդները քեզի տալուս պատճառն ան չէ՝ որ մեր հզօր թշնամւոյն սիրտը շարժենք ու վաստրկինք, եւ այսպէսով ինչքերնիս ու ստացուածնիս դարձեալ ետ առնենք: Թէ որ միայն աս դիտմամբ մեր թշնամեաց բարեկամութիւն ցուցընենք նէ, աս բարեկամութիւնը բան մը չ'աժեր, եւ ցած ու վատ շողորբութիւն մը կ'ըլլայ, որմէ պիտի փախչինք ու պիտի ամբընանք:

Չէ, չէ, սիրելի՛ աղջիկս, ճշմարիտ մարդասիրութեան երկնային ծաղիկը՝ անձնասիրութեան տղմուտ արմատներէն չիկրնար ծլիլ, իր արմատն է՝ մաքուր ու անմեղ սիրտ: Ճշմարիտ մարդասիրութիւնը՝ ան երկնային սիրոյն ցոլացումն է՝ որն որ մեր սուրբ կրօնին հիմն է: Աս սէրը նոյն ինքն Աստուած է: Աշխարհքիս մէջի բոլոր մարդիկներն ինք իբրեւ իր որդիները կը սիրէ: Իր մոլորեալ սրդւոցը վրայ ալ արեգակը կը ծագէ, անձրեւ ու ցօղ կը պարգեւէ իրենց: Ա՛ռդէ որ անոնք ալ դառնան աղէկնան եւ ամէնքը մէկտեղ երկինք դան: Աստուծոյ Որդին իր կեանքն իսկ անոնց համար զոհեց, ու իր պատուական արիւնը թափեց, որպէս զի զանոնք փրկէ: Ուրեմն մենք ալ պիտի նայինք որ աս երկնային սիրոյն նմանութիւն մ'առնենանք: Բոլոր մարդիկները եղբօր պէս պիտի սիրենք, ձեռքերնէս եկած ին չափ՝ իրենց բարիք պիտ'որ ընենք՝ նաեւ մեր թշնամի-

ներն ու չարերն ալ մեր աս սիրոյն հազորդ պիտ'որ ըլլան :

Մեր կենաց մէջ բոլոր փոյթերնիս ան պիտի ըլլայ՝ որ աս երկնային սէրը իբրեւ տունկ մը տնկենք մեր սրտին մէջ, եւ օր ըստ օրէ աւելի կատարելագործելու ջանանք : Չնչին, բան մը չաժող իրաց սիրտ կապելն, ունայնութիւնը, զգայական հեշտութիւնները, անցողական մեծութիւնները թող չեն տար որ աս երկնաւոր սէրը մեր սրտին մէջ ծլի. եւ իբրեւ փուշ՝ ան գեղեցիկ սիրոյ տունկը ծլած չծլած՝ կը խողեն, ոստ արձակելը կ'արգելեն : Անոր համար որպէս զի մարդկային սիրտը հպարտութենէ, անձնասիրութենէ ու երկրաւոր սէրէ ազատ ու մաքուր ըլլայ, Աստուած երբեմն մարդուս մեծամեծ նեղութիւններ ու վիշտեր կը խաւրէ : Անոր համար աղ զմեզ մեր փառաւորութեան վերջին ծագէն փոնարհեցուց, ժամանակաւոր ինչքերնիս մեր ձեռքէն առաւ, երկրաւոր միութարութիւններէ բոլորովին մերկացուց : Հաւատա ինծի, սիրելի՛ աղջիկս, քանի որ Աստուած մեզի մեծ մեծ նեղութիւններ ու վիշտեր կը խաւրէ, յայտնի է որ վրանիս այնպիսի բաներ կը գտնուին, որոնք միայն նոյն վշտերով կրնան մաքրուիլ : Ուստի պէտք է որ Աստուծոյ սիրալիր դիտաւորութիւնը ճանչնանք, չէ թէ մեր չարչարիչներն ատելով՝ իր դիտաւորութիւնը պարապի հանենք եւ զրկուինք ան օրհնութիւն-

ներէն՝ զորոնք Աստուած կը պատրաստէ մեզի այս չարչարանքներով :

Արդուհին մեծ մտադրութեամբ հօրը խրատները մտիկ կ'ընէր : Երբ որ խօսքը լմնցուց, Իրաւունք ունիք, սիրելի՛ հայր, ըսաւ՝ զուարթ դէմքով ու արտասուալից աչուրներով երեսը նայելով : Ո՛հ, որչափ հեռու եմ եղեր Քրիստոսի աշակերտ ըլլալէն : Ա՛լ ասկէ ետքը Աստուծոյ օգնականութեամբը կ'ուզեմ ինքզինքս շիտկել : Ար ջանամ որ զԱստուած ամէն բանէ վեր, բոլոր մարդիկներն, ինչպէս նաեւ զԹէոպալտ, անոր ամուսինն ու զաւկրներն ալ, ինծի պէս սիրեմ : Եւ թէ որ վշտերը կրնան իմ սէրս աճեցընել, ան ատեն աւելի սիրով կ'ուզեմ նեղութիւն կրել՝ որչափ որ Աստուծոյ կամքն է : Ի՞նչ է աս վշտերու մէջ անցած ժամանակը՝ երջանիկ յաւիտենականութեան մը քով :

Արդուհին իրօք ալ տուած խօսքը բռնեց : Ա՛լ զարհուրելով չէր փախչեր ասպետին տղաքներէն՝ որոնք հիւանդութենէ ելած ըլլալով՝ երբեմն երբեմն իրենց դայեկին հետ բերդին հրապարակին մէջ կը խաղային : Ա՛լ զիրենք չտեսնել չէր ձեւացըներ, հապա քաղցր ծիծաղով մը միշտ իրենց բարեւ կու տար, երբեմն ալ հետերնին կը խօսակցէր : Ար ջանար որ իրենց ամէն կերպով սէր ցուցընէ : Ազնէսէն խընդրեց որ իրեն ընտանի այժ եւ ջուխտ մը սղաւնի բերէ. այժը՝ մեծ տղուն, աղաւ-

նիններն ալ՝ երկու պղտիկ օրիորդաց պարգեւեց : Հետերնին յաճախ տեսնուելով՝ իրենց մեծ սէր կապեց եւ սկսաւ ինք զինքը մեղադրել որ մինչեւ նոյն ատեն իրենց մէ երես կը դարձնէր : Ինք զինքս մեծ ուրախութենէ զրկեր եմ, կ'ըսէր, յանցանքովս արդէն պատիժս գտեր եմ : Ո՛հ, ինչպէս իրաւունք ունի եղեր հայրս, աւելի աղէկ է բարեկամ ու ներողամիտ ըլլալ՝ քան թէ թշնամի ու վրէժխնդիր :

Գ Լ Ո Ի Խ ԺԴ .

Վարդոհայնի Գալարդոհայնի մասը :

Արկայն մորկայից ու անձրեւոտ տխուր օրերէն ետեւ՝ դարձեալ զուարթ աշնան առաւօտ մը ծագեցաւ : Արեգակը բերդին բարձր պատերուն վրայ այնպէս պայծառ, այնպէս գեղեցիկ կ'երեւար՝ որ կարծես թէ ամէն բան նոր զուարթութիւն մը զգեցած էր : Բերդին բոլոր ծառաները դուրս ելած էին, որ դեռ ներս չառնուած պտուղները ժողվեն բերեն : Թեկզի՝ աղոց դայեակը սեղանէն վերջը զիրենք առաւ հրապարակն իջաւ :

Բերդին ընդարձակ հրապարակին մէջ տեղը շքեղ ջրհոր մը կար, որուն չորս դին մեծամեծ քարերով պատ մը քաշուած էր. վրայի բարձր յարկը վեց բարակ սիւներու վրայ կը կենար, որն որ հին ատենուան գմբէթաձեւ աշտարակներուն նման մեծ

Ճարտարութեամբ ու ամէն տեսակ զարդերով զարդարուած էր: Իսկ ջրհորին խորունկութիւնը չափէ դուրս բան էր: Անուով սաստիկ արագութեամբ դոյլ մը մէջը երկընցընէին ու վեր քաշելը՝ գրեթէ քառորդ մը կը տեւէր: Բերդին այցելութեան եկող օտարականներն աս ջրհորին վրայ խիստ կը զարմանային եւ կը զրուցէին որ բերդին ամենէն երեւելի բաներէն մէկն է: Ասոնց նաեւ ջրհորին խորունկութեան վրայ ալ ծանօթութիւն մը տալու համար՝ շատ անգամ՝ մէջը քար կը նետէին. եւ չկար մարդ մը՝ որ չզարմանար աս քարին նետուելէն մինչեւ ձայնին վեր հասնիլն անցած ժամանակին երկայնութեան վրայ: Հորին չորս կողմը սինի ծառերով պատած գեղեցիկ մարգագետին մը կար, որուն աղուոր դալարութիւնը՝ հրապարակին շատ սիրուն տեսք մը կու տար:

Արդ նոյն օրը տղաք սկսան հորին քով մարգագետնին վրայ խաղալ: Պզտիկ օրիորդները՝ Սրբիկն ու Աատարիկը ծառերուն կարմրուկ պտուղներուն վրայ զմայլած կը կենային: Թեկզի պարտաւորեցաւ իրենց անպտուղներէն փրցընել, զորոնք սկսան շարքի անցընել, եւ բուստէ կամ մարգարտէ զարդի պէս վզերնին ու թեւերնին դնել: Նոյն միջոցին՝ իրենց Փերդինանդ եղբայրը զուարճութեան համար ջրհորին մէջ քար կը նետէր, կրցածին չափ ալ կ'աշխատէր որ խոշորները գտնէ, եւ քարը ջրին զար-

նուելուն պէս՝ ուրախութենէն կը սկսէր
ցատքուտել: Քիչ մը ետքը աս խաղէն ձան-
ձրանալով՝ ջրհորէն հեռացաւ. մէյ մ'ալ
թռչուն մ'եկաւ դոյլին եզերքը կեցաւ, եւ
մէջը քիչ մը ջուր մնացած բլլալով՝ ներս
մտաւ ու խայտալով ջուր խմելու եւ լուա-
ցուելու սկսաւ: Տղան աս տեսնելուն պէս՝
Նայեցէք, սկսաւ պոռալ քոյրերուն, նայե-
ցէք. դոյլին մէջ թռչուն մը մտած է, կրը-
նամ դիւրաւ բռնել: Աս բսու ու վա-
ղեց ձանկրուտելով ջրհորին շրջանակին վրայ
ելաւ, եւ իր պղտիկ բազուկներն սկսաւ
դէպի դոյլը երկրնցընել. բայց որովհետեւ
ձեռքը չէր հասներ, անոր համար բոլոր
մարմնովը սկսաւ դոյլին երկրննալ. եւ ինք
զինքը չկրնալով բռնել, մէկէն զարհուրելի
անդունդին մէջ սուզեցաւ:

Երկու օրիորդները հորին քովը սոսկալի
աղաղակ մը փրցուցին: Թեկզի՝ որ բերդին
խահանոցը քաշուած՝ իր կոկորդը կը հոգար,
տղոց վայնասունը լսելուն պէս՝ այլայլած
դուրս վազեց եւ ջրհորին մէջէն տղուն
պոռալուն ձայնը լսելով՝ մէջն որ նայեցաւ,
տեսաւ որ խեղճը ջրհորին մէջտեղերը իր
զգեստներէն կախուած էր պատին վրայ
սանդուղ կռթրնցընելու համար հաստա-
տուած երկաթի ճանկերուն մէկէն: Խեղճ
աղջիկը պաղեցաւ մնաց, ինչ ընելիքը չէր
գիտեր: Ասպետին տիկինը հիւանդ անկո-
ղինը կը պառկէր, խցէն չէր կրնար ելլել.
բերդին մնացած մարդիկը՝ ինչպէս ըսինք՝

դուրս ելած էին: Թեկղին մեռելի պէս
 դոյնը նետած, ձեռուրները գլխուն զար-
 նելով՝ զԱստուած ու բոլոր երկնից սրբերն
 օգնութեան կը կանչէր:

Մէյ մ'ալ մէկէն Աարդուհին երեւ-
 ցաւ: Ինք տունն էր մնացեր, որովհետեւ
 դռնապանուհւոյն պղտիկ աղջիկը ծաղիկ
 հանած էր: Շուտով, կանչեց քաջասիրտ
 աղջիկը Թեկղին, շուտով զիս դոյլով վար
 իջեցուր: Աեցիբ պոռալուս պէս՝ ալ դոյլը
 վար թող մի տար, եւ Աէր սր պոռամ
 սկսէ զգուշութեամբ վեր քաշել: Ըսած-
 ներուս աղէկ միտ դիր, մի վախնար, կը
 յուսամ որ Աստուծով աղան կ'ազատի:
 Աս ըսաւ ու աչուրները դէպ ի երկինք
 դարձրնելով՝ ինքզինքն Աստուծոյ յանձնեց
 եւ դոյլին վրայ ելաւ: Քանի որ վար կ'իջ-
 նար, ահ ու դողը զինքը կը պատէր, հորին
 խոնաւ ու պաղ օդը զինքը կը դողացընէր,
 արեգակն իրեն համար մարած կ'երեւար ու
 երթալով՝ թանձրամած խաւարի մէջ կը
 մտնէր: Աւերջապէս խեղճ տղուն մօտիկնա-
 լով՝ խորունկէն սկսաւ Աեցիբ, պոռալ:
 Գոյլը կեցաւ: Աարդուհին սկսաւ ջանալ
 որ տղան բազկացը մէջ առնէ ու ան ճան-
 կէն ազատէ: Բայց ասիկա շատ դժուար
 ու վտանգաւոր բան էր: Չէր կրնար եր-
 կու ձեռքն ալ ազատութեամբ դործել,
 որովհետեւ ինքն ալ ան ահագին անդուն-
 դին տակը չտուգելու համար՝ միշտ մէկ
 ձեռքով դոյլին շղթան պէտք էր բռնել:

Ըլլայուլ բան չէր: Սաստիկ այլայլու-
թիւն մըն է զինքը պատեց, սկսաւ պաղ
պաղ քրտինք թափել, տղան ալ մէկ կող-
մանէ պոռալով կու լար: Աւարդուհին ան
ահաւոր խաւարին անդնդին մէջ եռան-
դով Աստուծոյ կ'աղաչէր որ աս անհնարին
վտանգին մէջ զինքը թող չտայ: Աւերջապէս
յաջողեցաւ. առաւ տղան բազկացր մէջ:
Խեղճ տղան անմիջապէս իր ազատչին վիզը
պլուեցաւ ու լալէն դադրեցաւ: Աւարդու-
հին սկսաւ. Աւեր, վեր քաշէ պոռալ: Թե-
կզին մեծ ուրախութեամբ սկսաւ դոյլը վեր
քաշել:

Տղուն հիւանդ մայրը՝ հրապարակին մէջ
աղջիկներուն դոչիւնը լսելով՝ պատուհան
ելած էր: Մեծ սարսափմամբ, որ շանթի
մը պէս վրան հասաւ, իմացաւ որ Փերդի-
նանդ ջրհորին մէջ է ինկեր: Իրեն այն-
պէս կ'երեւար որ ան զարհուրելի խօսքերը
բոլոր բերդին մէջ կը գոռային: Խեղճ տի-
կինը պատուհանը կեցած՝ աւելի մեռելոյ
քան թէ կենդանի մարդու կը նմանէր.
Ծնկուրներն ու ձեռուրները սաստիկ կը դո-
ղային, ոտքի վրայ կենալու զօրութիւն չէր
մնացած վրան, սիրտն այնպէս կը զարնէր
այնպէս կը թնդար՝ որ կարծես թէ կուրծ-
քէն դուրս պիտի ցատքէր:

Թեկզին սկսաւ պոռալ որ Փերդինանդ
կախուած կեցած է, եւ դռնապանուհւոյն
աղախինը վար իջած է զինքն ազատելու:
Ան ատեն խեղճ մօր սիրտը տկար յուսոյ

ճառագայթ մը ծագեցաւ : Աւղեց աղօթել , բերանը չէր կրնար շարժել , բայց սիրտն առ Աստուած վերցրնելով՝ եռանդեամբ կը խնդրէր իր առջինեկ զաւկին ազատութիւնը : Աչուրներն անշարժ՝ ջրհորին վրայ տրնկած էր : Աւերջապէս Աարդուհին երեւցաւ , մէկ ձեռքովը բռնած էր տղան , որն որ իրեն պլուած՝ անշարժ կը կենար , մէկալովիս ալ շղթան : Երբ որ դոյլը բաւական վեր եկաւ , օրիորդը տղուն հետ ջրհորին շրջանակին մէջտեղը հասաւ եւ սոսկալի անդնդին վրայ կը ճօճար : Թեկղին շղթան հաստատելով՝ ջրհորին քովը վազեց , եւ դոյլը դէպ իրեն քաշելով՝ կ'ուզէր տղան առնել . բայց այնչափ ահուգողէն ու վախէն վրան զօրութիւն մնացած չըլլալով՝ չէր կրնար թէ՛ դոյլը հաստատուն բռնել թէ՛ տղան Աարդուհւոյն բազուկներէն առնել : Երկայն ատեն փուչ տեղ կ'աշխատէր : Ասիկա մօրը զարհուրելի տեսարան մըն էր : Աարծէր որ ամէն բոպէն երեքը մէկտեղ անդնդին տակ սիտի սուղին :

Աարդուհին տեսնելով որ ասիկա յաջողելու բան չէ , մանաւանդ որ Թեկղին դոյլն ալ բոլորովին թող տուած էր , ուղեց տղան դայեկին երկընցրնել . բայց Թեկղին որչափ որ ալ կը ծռէր , որչափ որ ալ ձեռքը կ'երկընցրնէր , հասնիլն անկարելի բան էր : Մայրը պատուհանին առջեւէն ալ չէր կրնար նայիլ . աչուրները սկսան մթանալ եւ որչափ որ զօրութիւն ունէր

պոռայց. Այնպէս չէ, այնպէս չէ: Ալար-
դուհին նոյն խօսքերը չտեսց, բայց արդէն
ինք իրմէ իմացած էր որ աս եղանակաւ
ալ բան մը գլուխ պիտի չելլէ, մանաւանդ
թէ աւելի վտանգաւոր է:

Քաջասիրտ աղջիկը քանի մը բուպէ հան-
գիստ կենալէն ետեւ՝ աչուրները դէպ ի
երկինք դարձուց եւ քիչ մը մտածելով՝
ըսաւ. «Թեկղի, դոյլը ճանկով այնպէս մը
շարժէ՝ որ հորին բերնին մէջ կամաց կա-
մաց անդին ասդին երեբայ: Թեկղին հնա-
զանդեցաւ առանց գիտնալու որ ասիկա
ինչի պիտի ծառայէ: Հիմակ, ըսաւ Ալար-
դուհին զԹեկղին քաջալերելով, հիմակ
երբ որ դոյլն ինք իրմէ քու կողմդ կու գայ
անմիջապէս երկու ձեռքովդ տղան մէկէն
ձեռքէս առ: Աեցիր՝ մինչեւ որ ես քեզի
ըսեմ: Նայէ, հիմայ, հիմայ: — Թեկղին
գիւրութեամբ տղան բազկացը մէջ առաւ
ու գետինը դրաւ:

Ետքը ձեռքը Ալարդուհւոյն ալ կ'եր-
կրնցընէր որ զինքն ալ դուրս հանէ: Բայց
օրիորդը տեսնելով որ անանկ չ'ըլլար,
Գոյլն այնպէս շարժէ որ, ըսաւ, սիւներէն
մէկուն մերձենայ: Թեկղին այնպէս ըրաւ.
եւ երբ որ ճօճացող դոյլը սեան մը մօտիկ-
ցաւ, Ալարդուհին մէկէն նոյն սեան պլուե-
լով՝ շրջանակին վրայ ելաւ, վար ցատքեց:
Ի՛նչ ուրախութիւն կը զգար՝ երբ որ կ'ի-
մանար որ ստուրներով երկրին վրայ կօ-
խած է, ի՛նչպէս կ'ուրախանար որ երկնից

գեղեցիկ կապոյտը նորէն կը տեսնէ: Ան-
միջապէս ծնկան վրայ իյնալով՝ Աստուծոյ
շնորհակալ եղաւ որ զինքն ու տղան ա-
զատեց: Բարերար Տէր, շնորհակալութիւն
քեզի. աս եղաւ առջի մտածմունքը: Հայրս
ինչպէս պիտ'որ ուրախանայ իր Աւարդու-
հւոյն վրայ, ինչպէս գոհ պիտի ըլլայ. աս
եղաւ երկրորդ մտածմունքը: Շուտ մ'ա-
ճապարեց տղուն ազատութեան ուրախա-
կան լուրն իր հօրը տանելու: Էդ ելքերդ
ուրախութեան արցունքներով իր աղջիկն
ընդունելով՝ Մեծ, գեղեցիկ յաղթանակ
կանգնեցիր, կանչեց. անձինդ յաղթեցիր,
թշնամեաց բարիք ըրիր: Չօրաւոր թշնա-
միները գետինը պառկեցրնող քաջ ասպե-
տէ մ'աւելի գիւցաղնական գործք գործե-
ցիր. մարդու կեանք մը փրկեցիր: Բայց մի
հպարտանար, սիրելի՛ աղջիկս. Աստուած
է՛ որ քեզի քաջասրտութիւն ու յաջողու-
թիւն տուաւ: Ամենայն փառք ու պատիւ
իրեն կը վայլէ:

Վարդապետացի անուանալու զբարձրանոց :

Ասոնք ըլլալու ատեն՝ Թեկղին խեղճ տղան առած մօրը տարած էր : Նոյն բուպէին մօրը հիւանդութիւնը բոլորովին անցած էր . առաւ իր սիրելի որդին եւ ուրախութեան արցունքով այտերը կը թրջէր , միշտ կը հարցնէր որ արդեօք բան մը կը զգայ : Տղուն բան մը չէր եղած . միայն վախէն երեսը դեփ դեղին էր : Խեղճ մայրը տղան բազուկներուն մէջ առած՝ ծնկան վրայ եկաւ եւ սկսաւ լալով կանչել . Աստուած իմ , շնորհակալ եմ քեզի , որ իմ որդիս նորէն ինծի պարգեւեցիր . այլ զինքը քեզի ծառայելու համար պիտի մեծցընեմ :

Նորէն սօք ելլելով , բոլորովին տկարացած՝ անկողնոյն վրայ նստեցաւ , ու որդին գիրկը բռնելով՝ ըսաւ . Ողորմելի՛ տղայ , ի՛նչ սրտի ցաւ չպատճառեցիր ինծի քու թեթեւամտութեամբդ : Քանի՛ անգամ զքեզ այսպիսի վտանգաւոր գործքերէ զգուշացուցած եմ : Քանի՛ անգամ քեզի ըսած եմ որ ջրհորին քով մ'երթար , ձիերուն քովէն հեռու կեցիր , ծառի վրայ մ'ելլեր : Տես , մազ մնաց որ անհնազանդութիւնդ կեանքդ ձեռքէդ պիտի յափշտակէր : Ո՛հ , գոնէ ասկէ ետքը հնազանդ եղիր , մօրդ խօսքերէն դուրս մ'ելլեր : Թէ որ զքեզ կորսընցընէի , հայրդ ի՛նչ պիտի ըսեր : Գար-

ձեալ կ'ըսեմ, գոնէ ասկից վերջը հնազանդ եղիր: Հրաշքով ազատեցար, հրաշքով ինծի նորէն պարգեւեցար: Շնորհակալ եղիր Աստուծոյ՝ որ իր սուրբ հրեշտակին ձեռքովը փրկեց զքեզ:

Ձքեզ փրկող հրեշտակը՝ ածխագործի մը ողորմելի աղջիկն էր, ըսաւ չորս դին նայելով. հոս չէ՞ մի բարեսիրտ աղջիկը: Գնա, Թեկղի, գնա շուտով կանչէ զինքը, որ իրեն շնորհակալ ըլլամ: Աս դիւցազնական գործքը չեմ կրնար անվարձ թողուլ:

Դայեակը վազեց վար իջաւ: Աարդուհին նորէն գացած՝ հիւանդ աղջկան անկողնոյն քով նստեր իր գործքը կը գործէր: Եկուր, եկուր, ըսաւ Թեկղին. շուտով աս բոպէս տիկինը զքեզ կ'ուզէ: Ուրախացիր. անտարակոյս մեծ պարգեւ մը կ'առնես: Պարգեւ բառը Աարդուհւոյն ազնիւ սիրտը խոցեց, պարգեւի համար տեղէն շարժիլ չէր ուզեր: Բայց մտածելով որ չերթալն անվայել բան է եւ ուրախացեալ մօր արտմուծեան պատճառ կ'ըլլայ, ելաւ Թեկղիին հետ գնաց:

Պարկեշտուծեամբ ու կարմրելով սենեակը մտաւ: Տիկինն՝ որ անկողնոյն վրայ նստած՝ նոր քուն մտնող տղուն կը նայէր, բազուկները բանալով՝ Աարդուհւոյն գիմացը գնաց, եւ իր աստիճանը չյիշելով խոշորազգեստ օրիորդը սիրով գրկեց: Ո՛հ, սիրելի աղջիկս, կ'ըսէր, ի՛նչպէս շնորհակալ ըլլամ քեզի. Ի՛նչ գեղեցիկ գործք

գործեցիր . Ի՞նչ անվախճան ողբերէ ազա-
տեցիր զիս , ի՞նչ անպատմելի ուրախութեան
պատճառ եղար ինծի : Առանց քեզի՝ իմ
սիրելի որդիս , որ հիմայ քաղցր քնով ան-
կողնոյ մէջ կը հանդչի , պաղած ու փառ-
ցած՝ ան ահագին ջրհորին մէջ մնացած էր :
Տղաս մահուընէ ազատեցիր եւ զինքը նո-
րէն ինծի պարգեւեցիր : Ասկէ ետքը գուն
ալ իմ զաւկըներուս կարգը կը մտնես , եւ
ես քեզի մայր կ'ըլլամ : Ասկէ ետքը միշտ
քովս մնացիր :

Իսկ զքեզ , ըսաւ Թեկղիին դառնա-
լով՝ ծանրութեամբ բայց քաղցրութեամբ
եւ առանց բարկութեան նշանի մը , ալ
ասկէ ետքը չեմ կրնար քովս պահել : Քու
այնպէս դիւրին պարտքդ , տղանքն ամենեւին
աչքէ չկորսնցընելը , որն որ դայեկի մը
անանօրինելի պարտքն է , աղէկ չկատարե-
ցիր : Տղոց դայեակ անուանուելով՝ տղայա-
սպան պիտ'որ ըլլայիր : Այսօր իսկ վարձքդ
կը հատուցանեմ , վաղը բերդէն պիտի հե-
ռանաս :

Թեկղին կու լար կը հեծէր , թողու-
թիւն ու շնորհք կը խնդրէր : Ծնկան վրայ
ինկած՝ սկսաւ լալով ըսել որ ինք խեղճ
որբ աղջիկ մըն է , տուն տեղ չունի . կրկին
կրկին խօսք կու տար որ ասկէ ետքը կը
ջանայ իր պաշտօնն աղէկ կատարելու :

Աս խոստումը շատ անգամ ըրիր , կ'ը-
սէր տիկինը , բայց անգամ մ'ալ խօսքդ
չբռնեցիր : Ա՛լ ասկէ ետքը չեմ կրնար

վրադ վստահութիւն ու ապահովութիւն
ունենալ: Թեպէտ զքեզ քովէս հանելն
ալ դժարս կու գայ, բայց քեզի համար
տղաքս միշտ վտանդի մէջ չեմ կրնար դնել:
Նայէ որ ասկէ ետքը ուրիշին քով մտած
ատենդ՝ պաշտօնդ աղէկ կատարես:

Ան ատեն Արդուհին խօսել սկսաւ:
Ներեցէք ինձի, ազնիւ տիկին, ըսաւ, որ
Թեկղին համար քանի մը խօսք ըսեմ:
Ստոյգ է եւ դուք ալ իրաւունք ունիք,
Թեկղին մեծապէս պակսեցաւ: Իր թե-
թեւամտութիւնը ձեր մայրենի սիրտը մա-
հուան ճգանց մէջ խոթեց, եւ քիչ մնաց
ձեր որդւոյն կեանքն ալ պիտի կորսնցը-
նէր: Բայց աս զարհուրելի դիպուածս իրեն
մեծ խրատ կ'ըլլայ, եւ ստուգիւ ալ բոլոր
կենացը մէջ թեթեւամտութիւնը մէկ դի-
կը դնէ: Սակայն ինք՝ միայն յանցանք չը-
րաւ. յանցանքին տեղը լեցնելու ալ ջա-
նաց: Ինչպէս հրամանքնիդ ալ տեսաք՝ ինձի
մեծապէս օգնեց. ինք իրմէ ելած ձեր որդին
ազատելու կը ջանար: Հիմայ միայն իր յան-
ցանքը պիտի յիշուի. իր այնչափ օգնելուն
միտ պիտի չգորուի: Ինչպէս կրնաք զինքը
որ ձեր որդւոյն ազատութեան համար այն-
չափ աշխատեցաւ, առանց ողորմութեան
վնասել:

Ո՛հ, ի՛նչ մեծ ուրախութեան մէջ էինք
Թեկղին եւ ես, երբ որ տղան ազատեցինք՝
ի՛նչպէս հրամանոցը հետ ուրախութեան
արցունքներ կը թափէինք: Ա՛յնչքեք որ այս-

որ մեր մէջէն ամենէն երջանիկը, որովհետեւ բան մը մայրական ուրախութենէն վեր չիկրնար ըլլալ, մէջերնէս մէկն ամենադժբախտ ընէ: Արնաք դեռ ուրախութեան արցունքները ձեր այտերէն չորբած՝ խեղճ թեկղին դառն արտասուաց ու ցաւոց մէջ ընկղմել: Չէ, ազնուական աիկին, չէ, ասիկա չէք կրնար ընել:

Իսկ ես իմ կողմանէս ինծի տուած պաշտօննիդ չեմ կրնար յանձն առնուլ: Չեմ կրնար խեղճ աղախնոյ մը հացը ձեռքէն յափշտակել եւ օտարի թշուառութեան վրայ իմ երջանկութիւնս հիմնել:

Տիկինն աս խօսքերը լսելով՝ զարմացմամբ Աարդուհւոյն երեսը կը նայէր: Ստուգիւ կ'ըսէր, չեմ գիտեր որ աւելի քու քաջասրբատութեանդ թէ ազնուական զգածմանցդ վրայ զարմանամ: Ո՞վ կրնայ քեզի պէս բարեխօսի մը դէմ կենալ: Թեկղին իր պաշտօնը չիկորսընցըններ, բայց դուն ալ պէտք է որ քովս մնաս: Անկարելի բան է որ քեզմէ բաժնուիմ, սքանչելի՛ աղջիկ: Հիմայ զքեզ կատարեալ վարձատրելու կարողութիւն չունիմ, որովհետեւ ամուսինս հոս չէ, եւ նոյն իսկ ես ալ բանտարկելոյ մը պէս բերդէն դուրս չեմ կրնար ելլել: Բայց կը յուսամ որ ամուսնոյս պատերազմէն դառնալու օրը շուտով կը ծագի. ան ատեն փառաւորութեամբ եւ ամենայն առատութեամբ վարձքդ կ'ընդունիս: Ասրոպէէս ելիր դռնապանուհւոյն քովէն, եւ

իմ սիրելի աղջիկս, իմ բարեկամս եղիր :
Քեզի հիմակ անմիջապէս նոր զգեստներ կը
հագցընեմ : Ար տեսնեմ որ դուն աղա-
խնութեան վիճակէն բարձր վիճակի համար
ծներ ես :

Արդուհետոյն սիրտը տիկնոջ աս քաղցր
ու սիրալիր վարմունքէն շատ շարժեցաւ :
Սկսաւ ներքուստ յարգութիւն մ'ունենալ
անոր վրայ, եւ աս նկատմամբ ամենայն սի-
րով կ'ուզէր քովը մնալ : Բայց միշտ իր
հայրը կը մտածէր. կը տեսնէր որ եթէ
տիկնոջ քովը մնալու ըլլայ, շատ պիտի
չկարենայ հօրը քովն երթալ, եւ այսպէս
օտարաց ձեռքը պիտի մնայ իր սիրելի հայ-
րը : Միտքն եկաւ որ յայտնէ թէ ինք Է-
դէլբերգին աղջիկն է. բայց ուզեց նախ
հօրը խորհուրդ հարցընել : Ուստի ըսաւ.
Ազնիւ տիկին, կը ճանչնամ մեծ շնորհա-
կալութեամբ բարութիւննիդ, բայց շնորհք-
նիդ չեմ կրնար ընդունիլ, որովհետեւ նախ
թէ որ երկրիս վրայ Աստուծոյ օգնու-
թեամբը բարիք մ'ընելու ըլլանք, պէտք չէ
որ վարձքի բաղձանք, որպէս զի վերջէն եր-
կինք Աստուծոյ ձեռքէն ընդունինք : Եր-
կրորդ՝ ես իմ ծառայութեանս մէջ այնպէս
գոհ եմ, որ ամենեւին ուրիշ բանի չեմ
բաղձար : Ահա կը չէ՝ որ մարդը կ'աղնուա-
ցընէ, այլ մարդն՝ որ վիճակին պարտքերն
աղէկ ու ճիշդ կատարելով՝ զանիկա կ'աղ-
նուացընէ : Ես իբրեւ բանտապահի աղա-
խին՝ գեղեցիկ առիթ ունիմ՝ երբեմն եր-

բեմն բանտարկելոց փոքր օգնութիւններ ընելու: Շատ երջանիկ եմ՝ հիմակուան վիճակիս մէջ. կ'աղաչեմ որ ձեր բարութեամբը զիս թշուառութեան մէջ շխտէք:

Չարմանալի՛ աղջիկ, կանչեց սքանչաղմամբ տիկինը, չեմ կրնար ըմբռնել զքեզ: Քու այնպէս մութ սենեկի մը մէջ երջանիկ ըլլալդ, եւ հոս իմ քոյս թշուառ ըլլալիքդ մտքիս մէջ չիմտներ: Ուրեմն ձեռքէս բան մը չի՞գար՝ որ քեզի հաճոյական ըլլայ: Խնդրէ ինչ որ կ'ուզես. եւ ես իմ պատուոյս վրայ կը խոստանամ որ ուզածդ, բաւական որ իմ կարողութենէս վեր չըլլայ, կը կատարեմ:

Շնորհակալ եմ մեծապէս հրամանոցը բարութեան, ըսաւ Աարդուհին. ուրեմն ինծի ժամանակ տուէք, որ կարող ըլլամ ձեզմէ ինչ խնդրելիքս աղէկ մը մնածել: Կարծեմ թէ շուտով կու գայ անանկ առիթ մը՝ որ զիս մեծ երջանկութեան հասցընէք: Հիմակու հիմայ թող տուէք զիս իմ երջանիկ վիճակիս մէջ: Նաեւ հրաման տուէք որ հիմակ երթամ, որովհետեւ չեմ կրնար դռնապանուհւոյն հիւանդ աղջիկն ալ աւելի առանձին թող տալ: Աս ըսելէն ետեւ՝ քաղաքավարութեամբ տիկնոջ բարեւ տուաւ եւ աճապարեց դուրս ելաւ:

Գ Լ ՈՒ Խ Ժ Զ.

Վարդուհայն «Վ ԸԼԼԼԸ ԵՇ ԵՅԵՐԻՆԻ» :

(Թեոպալտին ամուսինը հոճերերդեանց Յուլիանէ տիկինը՝ չէ թէ միայն խիստ ազնուասիրտ, հապա նաեւ շատ խելացի խաթուն մըն էր: Վարդուհայն ազնիւ վարմունքը տեսնելով՝ վրան մեծ համարում ստացաւ. անոր բարիք ընելու, զանիկա երջանիկ տեսնելու սրտանց կը բաղձար, բայց անոր ընթացքը չէր կրնար ըմբռնել: Որչափ վրան կը մտածէր, այնչափ աւելի մտքին մէջ կը հաստատէր որ հոս ծածուկ բան մը պիտ'որ ըլլայ:

Ինչպէս կրնայ ըլլալ որ, կ'ըսէր, ողորմելի ածխագործի աղջիկ մը այսպիսի ազնիւ զգածմանց տէր ըլլայ: Ինչպէս կրնայ ըլլալ որ անանկ ստորին աստիճանի մը մէջ ծնած ու մեծցած աղջիկն այնպէս քաղաքավարութիւն ունենայ. բոլոր իր խօսակցութեանց ու շարժմանց մէջ ինչ ազնուական կրթութիւն կ'երեւայ: Ինծի հետ խօսած ատեն՝ այնպէս վայելուչ համարձակութեամբ կը վարուէր, խօսքերն այնպէս տեղն ի տեղն էին, որ կարծես թէ ազնուական ցեղէ մը ծնած ու մասնաւոր հոգաբարձութեամբ մը կրթուած է: Ստուգիւ աս բաները զարմանքս աւելի կը յաճախեն, քան թէ իր քաջասրտութիւնը, խոհեմութիւնն ու անշփոթութիւնը: Բայց արդեօք ինչո՞ւ չ'ուզէր քովս գալ: Ասոր

պէտք է որ պատճառ մ'ըլլայ : Արդեօք ա-
նանկ բան մ'ունի, որուն յայտնուելէն կը
վախնայ : Չեմ կարծեր : Ի վերայ այսր ա-
մենայնի պէտք է որ իմանամ :

Աս վախճանաւ նախ ծեր բերդապահը
կանչելով՝ ապսպրեց որ Ալարդուհին ամէն
քայլերուն, ամէն շարժմանց մտադիր ըլլայ :
Մարդը քանի մը որ աղէկ միտ դնելով՝ գո-
վասանքէն ուրիշ բան չէր կրնար խօսիլ
օրիորդին վրայ : Բայց առտու մը այլայլու-
թեամբ լուր բերաւ որ Ալարդուհին գիշեր-
ները ուշ ատեն, երբ որ ամէնքը խոր քնոյ
մէջ կը մտնեն, թշնամի ասպետին բանտը
կ'երթայ եւ հոն ժամերով կը կենայ : Ին-
ծի այնպէս կ'երեւայ որ, ըսաւ, աս գործքս
խիստ վտանգաւոր բան է . աս ածխագործի
աղջիկը կրնայ գլուխնիս մեծ դժբախտու-
թիւն բերել՝ թէ որ ասպետը փախցընելու
ետեւէ իյնայ, որովհետեւ ուղածը գլուխ
հանելու համար բաւական քաջարտութիւն
ու յանդգնութիւն ունի : Բայց ինչ խօ-
սածնին չեմ գիտեր, վասն զի թէպէտ
բանտին դռնէն միտ կը դնէի, սակայն ամե-
նեւին բան մը չկրցայ լսել : — Ասիկա ան-
կից չէր հետեւեր որ Ալարդուհին ու Էդել-
բերդ մէջերնին ծածուկ կը խօսէին, այլ
անկից որ ծեր բերդապահին ահանջը քիչ
մը ծանր էր :

Տիկինը շատ զարմացաւ աս լոյն վրայ :
Էդելբերդ, ըսաւ, մեր սաստիկ թշնամին
է : Ասիկայ ամուսինս շատ անգամ ինծի

կը կրկնէր՝ երբ որ իրեն կ'աղաչէի որ զինքն աղատ թողու։ Մանաւանդ թէ անոր թըշնամական գործքերուն վրայ այնչափ բան պատմած է ինծի, որ մեզի թշնամի բլալուն ալ տարակուսելու տեղ չիմնար։ Աւստի Աարդուհւոյն՝ անոր հետ ունեցած ընտանութիւնն ինծի այնչափ աղէկ բան չ'երեւար։ Կս անձամբ կ'ուզեմ՝ անգամ մը իրենց խօսածները լսել։

Ասոր վրայ բերդապահին ապսպրեց որ միտ դնէ եւ Աարդուհւոյն նորէն ասպետին քովն երթալն իմանալուն պէս՝ շուտ մը գայ իրեն ազդէ, առանց ուրիշի բան մ'ըսելու։ Իսկ ինք իր արտաքին վարմանց մէջ Աարդուհւոյն ամենեւին բան մը չէր իմացընէր իրեն հանդիպած ատեն՝ հետն առաջուան պէս սիրով կը խօսէր, առանց կարծիք մը տալու, Երկու օր ետքը տիկինն իրիկուան դէմ իր որդւոցը հետ քիչ մը բացուելու համար բերդին պարտէզն իջնալով՝ Աարդուհւոյն ալ մէկտեղ առաւ եւ հետը մեծ բարեկամութեամբ ու քաղցրութեամբ վարուելով՝ դեղձի երախայրիներէն քանի մը հատ իրեն տուաւ։ Նոյն իրիկունն՝ արեւը մտնելէն ժամ մը ետքը՝ բերդապահն արտորալով մ'եկաւ սկսաւ պոռալ. Հիմայ, տիկին, հիմայ բանտարկեալ ասպետն ու անխաղործի աղջիկն իրարու հետ խօսելու սկսած են. հիմայ կրնաք անձամբ լսել որ ինչ խորհուրդներ կ'ընեն ձեզի ու մեր քաջ ասպետին դէմ։

Տիկինը դուրս ա չճանչցուելու համար սեւ վերարկուն վրան առաւ, բանտին դուռը վազեց: Ուրիշները մտիկ ընելը, կ'ըսէր, ստոյգ է գէշ ու ցած բան է. բայց պէտք է որ ընեմ, նախ՝ որ խեղճ օրիորդին բարեքը հոգալու պարտական եմ, երկրորդ՝ որ իմ ու տանս բարիքն ալ պէտք չեմ աչքէս հեռացընել: Բանտին դուռը՝ միայն վրայ եղած էր ու ներսը ճրագ մը կը վառէր: Գրան ծակէն ամէն խօսք յայտնի ու ճիշդ կը լսուէր. Ուստի Էդելբերգին ու Վարդուհայն խօսածը սկսաւ մտիկ ընել:

Գեղձերը շատ աղէկ են, կ'ըսէր բանտարկեալը, ըստ ամենայնի մեր բերդի պատին քովի ծառոց դեղձերուն կը նմանին: Շիտակը ես գեղձն ուրիշ ամէն պտուղներէն աւելի կը սիրեմ: Իրենց անոյշ կարմրութիւնը մարդուն աչքը կ'առնէ, հոտը զօրացուցիչ ու օգտակար է, հիւթը շատ ու համն սքանչելի:

Աստուած իմ, կ'ըսէր Վարդուհին, աչու ըներս արցունքով կը լեցուին, քանի որ աս գեղձերը կը տեսնեմ: Արդեօք մէյմ'ալ պիտի կարենամ մեր պարտեղի ծառերէն այսպիսի պտուղներ քաղել եւ յառաջուան պէս կողովի մը մէջ շարած՝ ձեր սենեակը բերել:

Շնորհակալ եղիր Աստուծոյ, սիրելի՛ աղջիկս, պատասխանեց Էդելբերգ, որ ասոնք ալ կրցար բերել: — Կ'ըսես որ հոս տեղի ծառերն աս տարի հազիւ տասը գեղձ

տուած են. աս տասը դեղձէն երեքը քեզի տուաւ ազնուական տիկինը. ուրեմն զքեզ խիստ շատ կը սիրէ եղեր :

Անոր համար է որ, ըսաւ Աարդուհին, ես ալ միշտ կը կարծեմ թէ պէտք է որ ձեր աղջիկն ըլլալ իրեն յայտնեմ: Աղէկ գիտեմ որ ինք աս գաղտնիքը ծածուկ կը պահէ, եւ կրնայ ալ թէնոպալտէն ձեր ազատութիւնն ընդունիլ :

Ես այնպէս չեմ կարծեր, պատասխանեց ասպետը: Ա՛րեւայ որ դուն դեռ չես ըմբռնած թէ ինչ ատօիճանի կ'ատէ զիս: Ա՛րան ըսածներէդ կը ուսնեմ որ տիկինը քաղցր ու ազնիւ սիրտ ունի. բայց գիտեմ որ թէնոպալտին սիրտը կարծր է:

Աս ալ կը մտածեմ որ, կրկնեց Աարդուհին, եթէ թէնոպալտ լսէ որ քու աղջիկդ Աստուծոյ օգնութեամբն իր որդւոյն կեանքն ազատեր է, թող չիտար որ դուն այսպէս բանտին մէջ կենաս: Երբ որ ստքն իյնամ իրեն աղաչելու ըլլամ, ստուգիւ պէտք է որ աղաչանցս լսէ ու բաղձանքս կատարէ:

Հը՛, շատ դիւրին բան մի կարծեր ասիկա, ըսաւ Էդելբերդ: Ես զինքն աղէկ կը ճանչնամ: Քու դործքդ հաւնելու ալ ըլլայ, անկարելի բան է որ իմ վրաս ունեցած ատելութենէն ետ կենայ, աս ատելութիւնը շատ խորունկ արմատ ձգած է սրտին մէջ:

Բայց, սիրելի՛ հայր, կ'ըսէր Աարդու-

Հին, թէ որ զինքը համոզեմ թէ դուն՝ որ
 իր անագորունու թեամբն ամէն բանէ զըր-
 կուեցար, զինքը կը սիրես, զինքը կ'օրհնես,
 սրտանց իր բարեաց կը բաղձաս եւ զիս ալ
 յորդորեցիր որ զինքն ու իր ընտանիքը սի-
 րեմ՝ եւ իրենց բարիք ընեմ՝. թէ որ իրեն
 յայտնի ցուցնեմ թէ առանց քու հայրա-
 կան խրատներուդ՝ ջրհորին քովի տղոց փրո-
 ցուցած աղաղակինն ո՛չ ականջ կը կախէի,
 ո՛չ կ'երթայի եւ ո՛չ ալ իր որդին ան սոս-
 կայի վտանգէն կ'ազատէի. միանգամայն թէ
 որ առջեւը դնեմ՝ որ աս ազատու թեան ա-
 ռաջին պատճառը դուք էք, ինչպէս կրնայ
 ըլլալ որ ան կարծր սիրտը չկակղանայ:

Կարելի է, ըսաւ հայրը. բայց ինձի հա-
 ւանական չ'երեւար: Ինչ եւ իցէ՝ աս ստոյգ
 է որ հիմայ բան մը չենք կրնար ընել. մին-
 չեւ որ դայ նէ, պէտք է որ ես բանտը կե-
 նամ: Տիկինն ինձի ազատու թիւն տալու
 ալ ըլլայ, ես առանց թէոպալտին հաւա-
 նու թեան չեմ կրնար ընդունիլ. վասնզի
 իր բարեսրտու թիւնն իրենչատ ծանր կրնայ
 նստիլ: Մանաւանդ թէ զիս միայն բերդին
 մէջ ալ ազատ թողու, ան կասկածոտ
 մարդը հազարումէկ հետեւու թիւններ կըր-
 նայ ընել: Ուստի, սիրելի՛ աղջիկս, ամե-
 նեւին խօսք մի բանար բարեսիրտ տիկնոջ
 եւ իմ՝ աղջիկս ըլլալդ իրեն մի յայտներ,
 ես Աստուծոյ սիրոյն համար կը կենամ
 աս բանտիս մէջ: Չեմ ուզեր որ ազնուա-
 սիրտ տիկինն ինձի համար վշտի մէջ իյ-

նայ: Աստուած վերջապէս ամէն բան կը յաջողցընէ: Բայց ասանկ խօսքերով երկուքներնուս սիրտն ալ կ'ելլէ. այսօր այսչափ բաւական է, ալ մէկգի թող տանք այսպիսի խօսակցութիւնները: Ասոր վրայ ուրիշ խօսք մը սկսան:

Տիկնոջ այսչափ բան լսելը՝ բաւական էր, ուստի աճապարելով ելաւ սենեակը գնաց: Բայց այնչափ այլայլած էր, որ բոլոր գիշեր չկրցաւ քնանալ. զարմանք, ցաւ, ապշութիւն՝ յաջորդաբար իր սիրտը կը գրաւէին: Ուրեմն, կ'ըսէր ինք իրեն, աս խեղճ ածխագործի աղջիկ կարծուածը՝ աղնուական օրիորդ մըն է եղեր, որ հօրը մօտ ըլլալու համար՝ ասանկ խիստ ծառայութեան մէջ մտեր, ան ողորմելի զգեստները հագեր է: Պատուղներն եւ բոլոր ուրիշ իրեն պարգեւած բաներս իր բերնէն կտրեր հօրը տարեր է: Իր հօրը սիրոյն համար՝ իրեն շնորհուած երջանիկ վիճակը մերժեց եւ աւելի ընտրեց որ նեղութեանց ու խեղճութեան մէջ ապրի: Ի՞նչ սիրտ ունի աս աղջիկը: Ո՛հ, ի՞նչ երջանիկ մայր կ'ըլլար իր մայրը՝ թէ որ դեռ ողջ ըլլար: Եւ աս օրիորդը, այնպիսի հօր մը աղջիկը, գորն որ մենք շղթայի զարկած կը պահենք, իմ որդւոյս կեանքը փրկեց: Աս հայրն է՝ որ աղջկանը նոյն դիւցազնական գործքը սորվեցուց: Ի՞նչ ազնիւ զգածմանց աղբիւր պիտ'որ ըլլայ այնպիսի հօր սիրտը:

Ասոնք մտածելով՝ սկսաւ դառն ար-

ցունք թափել: Չէ, կ'ըսէր, պէտք է որ
ան ազնուական մարդն ազատի: Պէտք է
որ իր բերդն ու իր բոլոր ինչքերն իրեն
ետ տրուին: Ան սքանչելի հայրը, ան ազ-
նիւ օրիորդը պէտք է որ յառաջուան պէս,
իրենց արժանեաց համաձայն՝ կեանքերնին
երջանկու թեամբ անցընեն: Ուր է, երանի՛
թէ իմ՝ ձեռքս ըլլար զինքն անմիջապէս
բանտէն ազատելը, իրեն ինչքերն ետ տա-
լը: Աս իրիկուրնէ շուտը չկար՝ զինքն իր
բանտէն կը հանէի, վաղը պէտք էր որ Ե-
ղեւնաբերդ մտնէր: Բայց ասիկայ անկա-
րելի է: Ան խուլ բերդապահ՝ որն որ միշտ
կ'աղաղակէ թէ կանայք ո՛չ կառավարու-
թեան, ո՛չ պատերազմի գործքերուն մէջ
կրնան մտնել, իմ հրամաններուս՝ ական-
ջը կրկին կը խլացընէ: Ո՛չ բերդէն եւ ո՛չ
ալ բանտէն դուրս կը հանէ զինքը: Եղեւ-
նաբերդի մեր բերդապահն ալ խօսքս բանի
տեղ չիդներ, զէջելբերդ տեսածին պէս՝
բերդին դռները կը դարձընէ ու բերդն
իբրեւ վտանգաւոր թշնամւոյ մը դէմ կը
պաշտպանէ: Ասկից զատ՝ թէ որ ամուսինս
ալ լսելու ըլլայ որ միայն բաղձացեր եմ
Եղեւնաբերդն իր բուն տիրոջը ձեռքը
յանձնելու, յաւիտեանս ինձի չիներեր:
Բայց թէ որ կանայք հրամայելով եւ կամ
անձամբ բան մը չեն կրնար ընել, շատ ան-
գամ իրենց աղաչանքովը մեծամեծ գործ-
քեր գործած են: Ուրեմն ամուսինս պա-
տերազմէն դառնալուն պէս՝ կը նայիմ որ

արցունքն ու աղաչանքն իր վրայ ինչ աղ-
 քեցուծիւն կ'ընեն: Աստուծոյ օրհնու-
 թիւնն աս գործքիս վրայ ըլլայ:

Բայց Արդուհւոյն հետ ինչպէս վա-
 րուիմ: Յայտնե՞մ որ զինքը կը ճանչնամ.
 կրնամ արդեօք իրեն հետ իր աստիճանին
 համաձայն վարուիլ: Չե՞մ կրնար զինքն
 ազնուական օրիորդի մը պէս հագուեցը-
 նել, բերդին մէջ իրեն սենեակ մը տալ,
 զինքն իմ սեղանս առնել: Ի՞նչ աղքեցու-
 թիւն կ'ընէ աս գործքս բոլոր բերդին մէջ:
 Ծեր պինդգլուխ բերդապահն իր պատե-
 րազմակցացը օգնութեամբը՝ ալ ամենեւին
 թող չեն տար որ Արդուհին հօրը հետ
 տեսնուի: Տառապեալ ասպետին հետ նո-
 րէն խստութեամբ կը սկսին վարուիլ: Այս-
 պէսով պատճառ կ'ըլլամ որ խեղճ օրիոր-
 դին հոգերն ու ցաւերը կրկնապատկուին:
 Չէ, չէ, բերդին մէջ ամենեւին մէկը պէտք
 չէ իմանալ թէ Արդուհին Էդելբերդին
 աղջիկն է: Եւ ոչ իրեն յայտնելու եմ որ
 աս բանս գիտեմ: Արովհետեւ ասով ոչ
 իրեն եւ ո՛չ հօրը շահ մը կրնայ ըլլալ: Ա-
 մենէն աղէկն ան է որ ձեռքէս եկածին
 չափ՝ ազնիւ օրիորդին եւ իր ձեռքովն իր
 հօրը՝ առանց ուրիշներուն իմացընելու՝ ծա-
 ծուկ բարիք ընեմ, եւ աս գաղանխքին
 յայտնութիւնն ուրիշ աւելի յարմար ժա-
 մանակի մը թողում, որն որ յուսամ թէ
 շատ չ'ուշանար:

Բ Լ Ո Ւ Խ Ժ Է .

Վարդուհին իր հօրը ազարուհեան համար
կ'ազուէ :

Երկրորդ առտու տիկինը Վարդուհին
կանչել տուաւ, եւ սկսաւ հետը յառա-
ջուրնէ աւելի սիրով վարուիլ : Իմացայ որ,
բնաւ, բերդին մէջ բանտարկուած ասպե-
տին մեծ սէր կը ցուցնէս, բարերարու-
թիւններ կ'ընէս : Աս բանս ինծի շատ հա-
ճոյ եղաւ, անոր համար ալ կը գովեմ
զբեզ : Բայց դուն, սիրելի՛ զաւակս, ամե-
նեւին բան մը չունիս : Ասկէ ետքը ըրած
բարերարութիւններուդ մէջ կ'ուզեմ քեզի
օգնել . ասպետին կերակուրն ու գինին իմ
խոհանոցէս ու մսուանէս առ :

Նոյն օրէն սկսեալ Էդելբերդին համար
բուն իր սեղանէն ազնիւ կերակուրներ ու
հին գինի կու տար Վարդուհւոյն : Ամէն
բան այնպէս կարգի կը դնէր որ դաժան
բերդապահը բան չիմանայ . անոր՝ օրիորդին
վրայ ունեցած կասկածն ալ մոքէն բոլո-
րովին ցրուեց : Ամէն օր իր զաւկըներովը
վար կ'իջնար, իբրեւ իր որդին ազատողին
այցելութիւն ընելու համար . որով այնպէս
բնաւ որ խեղճ օրիորդին խիստ աշխատու-
թիւնները քիչ մը թեթեւցան : Տիկինն ու-
զեց որ Վարդուհին իր ազատ ժամանակ-
ներն իրեն գայ ու դռնապանուհւոյն տղաքն
ալ հետը բերէ : Աս շնորհքին վրայ դռնա-

պանուհւոյն թեւերը սկսան ուռիլ, ինք
զինքն երջանիկ կը համարէր այսպիսի աղա-
խին մը ունենալուն, որ իր տիկնոջն այն-
պէս սիրելի էր:

Տիկինն անհամբերութեամբ իր ամու-
սնոյն գալստեան կը սպասէր: Թէ որ արդէն
տեղեկութիւն առած չըլլար որ ասպետն
առողջացած է եւ քիչ մը վերջը բերդը
կու գայ, ինք անձամբ մինչեւ պատերազմի
տեղն երթալու պիտի յանդգնէր: Վերջա-
պէս Թէոպալտ իրեն հետ գացող երկու
ասպետներուն ու զօրաց հետ բերդը դար-
ձաւ: Ասպետներն ու բոլոր բազմութիւնը
իրենց սաղաւարտներն ու նիզակներուն ծայ-
րերը կաղնիի դալարագեղ տերեւներով զար-
գարած էին, եւ մեծ շքով ու փողերու
հնչումներով բերդին դռնէն ներս մտան:
Թէոպալտ ձիէն վար ցատքեց, եւ իր ամու-
սինն ու որդիները՝ որ հոն բերդին հրա-
պարակը կը կենային, մեծ սիրով ողջունե-
լով՝ առաւ զիրենք ասպետներուն, ազնուա-
կաններուն եւ ուրիշ քաջ պատերազմող-
ներուն հետ ասպետաց սրահը գնաց: Առա-
ջին մէկդմէկ ողջունելու քաղաքավարական
խօսքերը լմրննալէն ետեւ, երբ որ Թէոպալտ
իր որդւոյն նայելով չէր կշտանար, մայրը
տղուն գլուխն եկածը պատմեց, թէ ինչ-
պէս ջրհորն ինկաւ եւ Վարդուհին զինքն
ազատեց: Ամէն բան այնպէս կենդանի ու
սրտաշարժ եղանակաւ ստորագրեց, որ
Թէոպալտ սաստիկ այլայլելով՝ Ուրեմն, սի-

րելի՛ Փերդինանդս, կանչեց, քիչ մնաց պիտի խղզուիս եղեր, ա՛լ զքեզ պիտի չտեսնեմ՝ եղեր, Ի՛նչ դառնակսկիծ ցաւերու մէջ պիտի խոթէիր զմեզ: Մի միայն աս մտածմունքն արիւնս երակներուս մէջ կը ռառեցընէ: Ո՛հ, սրդեակ, զգոյշ կեցիր:

Մայրը գնաց տղուն՝ ջրհոր ինկած ատեն հագած զգետար բերաւ, զորն որ աս դէպքիս յիշատակին համար կը պահէր: Յուցուց հօրը զգետտինան պատուած տեղը՝ զորն որ ջրհորին մէջի ճանկն բրած էր: Թէոպալտ պատուածքը զննելով՝ Աերջին բուպէին օգնութեան հասնուեր է, ըսաւ. քիչ մը վերջը՝ բոլոր զգետար պիտի պատուի եւ որդեակս ջրի անդնդներու մէջ պիտի կորսուի եղեր: Ողորմելի աղախին մը զմեզ մեծ գժբախտութենէ ազատեր է: Ստուգիւ ասիկա մեծ բան է, աղջկան մը համար ասիկա շատ դիւցաղնական գործք է: Իր ճարպկութիւնը, խոհեմութիւնն ու քաջասրտութիւնը զիս մեծ զարմանքի մէջ կը խոթեն: Իրեն ի՛նչ հատուցում՝ ըրիր:

Հատուցում՝ ընելը, պատասխանեց տիկինը, քեզի թող տուի: Ես ինչ որ իրեն կրնայի ընել նէ՛ իր բրածին քով չնչին բան մըն էր, մանաւանդ թէ ոչինչ. որովհետեւ ինք մեր որդին ազատելու համար իր կեանքը վտանգի մէջ դրաւ: Խելքս գլխէս կ'երթայ, քանի որ իրեն դոյլով ան ահագին անդուհիւն վըայ ճօճալը կը յիշեմ: Ասանկ բան մը քանի մը ոսկւոյ կտորուանքներով

չիլմըննար : Թող տուի որ դուն իրեն ըստ պատշաճի հատուցում ընես . կը յուսամ ալ որ զիս չես ամբչցրներ :

Ասպետն իր կենացը մէջ այսպէս այլայլած ու սիրտն ելած չունէր : Ան դաժան ու անմատչելի մարդը նոյն բոպէն օրիորդը տեսնել ուզեց : Արդուհին կանչուելով՝ պարկեշտ կերպարանքով ու վայելուչ քաղաքավարութեամբ մը ներս մտաւ : Ասպետը զինքն ուրախութեամբ ընդունեցաւ , Բարո՛վ եկար , քա՛ջ գիւցաղնուհի , բարո՛վ եկար որդւոյս ազատիչը , կանչելով : Քեզի մեծապէս շնորհակալ ըլլալու պարտական եմ , ըսաւ շուտ մը , որովհետեւ առանց քեզի՝ դժբախտ հայր մը պիտ'որ ըլլայի : Այսօրուան ուրախութեան օրը՝ խոր տրտմութեան ու դառնակսկիծ ցաւոց օր մը պիտի ըլլար ինծի : Խնդրէ ի՛նչ որ կ'ուզես , ստուգիւ կ'ընդունիս : Իր արտաքոյ կարգի զգածմանցը չափ գնելու վարժած չըլլալով , հայրական գթով եւ ուրախութեամբ սիրտը լեցուած՝ պոռալու սկսաւ : Ստուգիւ իմ ասպետական պատուոյս վրայ կ'երդնում , որ եթէ երկու բերդերէս մէկն ալ ուզելու ըլլաս , պէտք է որ առնես :

Արդուհին պարկեշտութեամբ ու հանդարտութեամբ մը՝ Շատ մեծ բան խոստացաք , աղնուական ասպետ , ըսաւ . ահա աս երկու բարձր ասպետներն ալ ձեր խոստման վկայ են : Ինծի մեծ շնորհք մը խոստացաք . բայց ես շնորհք չեմ խնդրեր ,

Հապա արդարութիւնն, իրաւունք կը խընդրեմ: Տուէք ինծի իմ հայրս, տուէք մեզմէ առածնիդ:

Ի՛նչ, ի՛նչպէս, ի՛նչպէս կրնայ ըլլալ, կանչեց թէոպալտ: Ես ձեր ի՞նչքն առած եմ: Ո՞վ ես գուն: Հայրդ ո՞վ է:

Ես եմ վարդուհի Եղեւնաբերդեանց, Էդելբերգ՝ իմ հայրս է: Ազատեցէք զինքը բանտէն. իր ինչքերն ետ տուէք:

Սրահին մէջն եղող երկու օտարական ասպետները, բոլոր ազնուականք ու զօրականք՝ մեծ զարմանաց մէջ ինկան: Թէոպալտ աս խօսքերը լսելուն պէս՝ ետ ետ քաշուեցաւ, կարծես թէ քար կտրած էր: Որչափ որ յառաջ աղջկան դիւցազնական գործքը սիրտը շարժած էր, այնչափ ալ հիմակ անոր հօրը դէմ ունեցած հին թշնամութիւնը գրգռեցաւ: Երեսները պատ դարձած՝ կատաղի գազանի մը պէս միմնաւորով ու աշուրները չորս կողմը պարտցընելով՝ Ստուգիւ երկու բերդերէս մէկը կուտայի, ըսաւ, եթէ որ ինծի աս բարերարութիւնն ընողը՝ ան մարդուն աղջիկը չըլլար:

Բոլոր սրահին մէջ եղողները խիստ այլալեցան թէոպալտին այսպէս շուտ փոխուելուն վրայ, նեղացած՝ լուռ մունջ իրարու կը նայէին:

Ան ատեն տիկինը քաղցր ձայնով մը խօսելու սկսաւ. Հազիւ քանի մը օր է որ իմացայ թէ ինք Էդելբերգին աղջիկն է:

Ինք որդիական սէրէ շարժեալ, որպէս զի կարող ըլլայ հայրը տեսնել, զանիկա իր առանձնութեան մէջ մխիթարել ու իր պատառ մը հացն անոր տալ, ելեր է աս ողորմելի հագուստներով մեր բերդն եկեր, բանտապանուհւոյն աչքը մտեր է, որուն քով ամենէն աղքատ աղախինն ալ չէր կրնար ըստէ մը կենալ: Այնպիսի աշխատութիւններ յանձն առած է, որոնք իրեն տասն անգամ աւելի դժուարին են՝ քան թէ մէկալ աղախիններուն: Սիրտս կտոր կտոր կ'ըլլար քանի որ կը տեսնէի աս խեղճ օրիորդը՝ որն որ մեզի զուգապատիւ է, որ գլուխը ջրոյ ծանր կուժն առած՝ կը տանէր եւ անարգ աղախնոյ մը պէս աւելը ձեռքը՝ բերդին հրապարակը կ'աւլէր: Ամենեւին նշան մը չտուի որ զինքը կը ճանչնամ: Չյանդգնեցայ առանց քու հաւանութեանդ բան մ'ընելու: Մեծ անձկութեամբ քու գալտեանդ կը սպասէի: Բայց հիմայ կ'աղաչեմ, սիրելի՛ թէոպալա, բարերարութիւնն ու մարդասիրութիւնը սաքի տակ մ'առներ: Թէ որ Վարդուհին քու որդիդ աղատելու ալ չըլլար, միայն իր որդիական սէրը պէտք էր որ զքեզ յորդորէր ասանկ աղջկան մը հօրը հետ հաշտուելու:

Մրցս վրայ կ'երդնում, պոռաց Սիկեբերդ՝ երկու օտարական ասպետաց մէկը, աս օրիորդին՝ իր հօրը համար ըրածը՝ տղուն համար ըրածներէն շատ աւելի է: Տղուն

ազատութիւնը մէկ յանդուգն բուսկէի գործք էր, որն որ ուրիշ շատ ցած մարդիկներ ալ կրնան ընել : Բայց ան երկայն ու տաժանելի նեշութիւնները՝ որոնց վարմանայի հաստատութեամբ համբերեց, կը ցուցնեն որ օրիորդն ազնիւ սիրտ, մեծ հոգի ունի : Այսպիսի որդիական սիրով լի սիրտ մը՝ մեծագին ու հազուագիւտ պատուական քարի մը նման է : Թէնոպալտ, թէ որ ետքու տեղդ ըլլայի, ընելիքս այսչափ երկայն բարակ չէի մտածեր :

Թէնոպալտ, ըսաւ Ալալունէր՝ մէկալ օտարական ասպետը, թէ որ Էդելբերդ քեզի թշնամի ըլլար, ձեռքը բաւական միջոց ունէր քեզմէ վրէժ առնելու : Ե՛րկինք, դուն թշնամիներուդ հետ պատերազմած ատենդ՝ ինք, զորն որ դուն քու սաստիկ թշնամիդ կը կարծես, քու բերդիդ մէջն էր. իր բանալին բանալիները իր աղջկան ձեռքն էին : Թէ որ ուզէին, կրնային առիթ մը գտնել՝ գիշեր ատեն բերդին մէկ կողմը կրակ ձգելու եւ իրենք ան շփոթութեան մէջ փախչելու : Թէնոպալտ, Թէնոպալտ, ամենեւին պատճառ չունիս քաջ Էդելբերդին թշնամի ըլլալու :

Թէնոպալտ աչուրները տնկած՝ պաղած կը կենար : Այլայլութենէն շունչը կտրածի պէս էր, ու կրակ դարձած ճակատը կը շփէր : Այնպէս կը կենար՝ որ կարծես թէ կնոջն ու երկու ասպետներուն ըսածն ամենեւին լսած չէ : Ամենուն աչուրներն

իրեն ուղղուած՝ խօսքի մը կը սպասէին իսկ Աւարդուհին մէկ կողմը քաշուած՝ հաւաւաւ տակ երկինք կը նայէր: Խցին մէջ զարհուրելի լուսթիւն մը կը տիրէր:

Մէյ մ'ալ տիկինը քովը գնաց ու սաստիկ այլայլութեամբ խօսելու սկսաւ: Սիրելի՛ թէ՛ ոպալտ, բան մ'ալ կ'ուզեմ՝ ըսել քեզի, կ'աղաչեմ միտ դիր: Գուն կը համարիս որ Էդելբերգ քու թշնամիդ է: Ո՛հ, թէ՛ որ քու կարծածիդ պէս՝ թշնամիդ ըլլար, ես՝ քու հաւատարիմ ամուսինիդ ինչ պէս կրնայի քեզմէ մեր թշնամուսին աղատութիւնը ինդրել. մանաւանդ թէ ասոր հակառակ՝ կ'աղաչէի որ աւելի եւս զգուշութեամբ զինքը բանտին մէջ պահես: Բայց այնպէս չէ, քեզի երեւցածին պէս չէ. հիմակ ասոր վրայ զքեզ կը համոզընեմ:

Նայէ, Աւարդուհուսին՝ Էդելբերգին աղջիկն ըլլալը մինակ ես գիտէի: Մինչեւ ան բոպէն՝ որ ինք քեզի աս ծածուկը յայտնեց, բերդին մէջ ինծմէ ուրիշ մէկը չէր գիտեր: Բերդը պահպանելու համար թող տուած մարդիկդ աս բանս չէին կրնար մտքերնէն անցընել: Թէ՛ որ ես չըլլայի ամենեւին մէկը՝ եւ ոչ իսկ քու հաւատարիմ՝ բերդապահդ կրնար իմանալ որ Աւարդուհին գիշեր ատեն բանտարկեալ ասպետը տեսնելու կ'երթայ: Ուզեցի իմանալ որ աս գիշերային այցելութեանց նպատակն ինչ է: Այնչափ նուաստացայ որ, ո՛հ, չեմ կրնար առանց ամբնալու այսպիսի աղնիւ-

ասպետներու եւ ազնուականներու առջին
 աս բանս պատմել, այնչափ նուաստացայ
 որ, գիշերանց՝ երբ որ հայր ու աղջիկ բան-
 տին մէջ կը խօսէին, գացի բանտին դռնէն
 զիրենք մտիկ ըրի: Աւելի քեզի ու քու
 բերդիդ համար, քան թէ ինձի համար
 ըրի աս գործքս՝ որմէ կ'ամբշնամ: Տես ու-
 ընմն թէ ինչ հոգ ու սէր ունիմ վրայ:
 Ես անձամբ իմ ականջներովս ուզեցի հա-
 մնողուիլ որ աս գործքիս մէջ քեզի դէմ
 դաւաճանութիւն մը չկայ: Հայր ու աղջիկ
 ամենեւին մտքերնէն չէին անցըներ եւ ոչ
 ալ կրնային անցընել որ իրենց խօսածները
 լսող կայ: Քայց, ինչ լսեցի. ինչպէս ա-
 մբ չցայ. ինչ բարեսիրտ մարդիկներ են ա-
 սոնք: Խեղճ Էդելբերգը թշնամութիւն,
 ատելութիւն, վրէժ բսած բաներդ մտքէն
 չ'անցըներ: Իր աղջկան բրածին վրայ չէ
 թէ միայն կ'ուրախանայ, այլ մանաւանդ
 ինքն է զանիկայ այսպիսի բաներու քաջա-
 լերողը: Ինք իր հայրենի խրատներովս աղ-
 ջիկը յորդորած է ու կը յորդորէ որ զմեզ
 սիրէ եւ ձեռքէն եկածին չափ բարիք ընէ
 մեզի: Առանց այսպիսի հայրական խրատ-
 ներու՝ վարդուհին դժուարաւ կրնար քու
 որդիդ ազատել: Ուստի աս բանիս համար
 նախ Էդելբերգին շնորհակալ ըլլալու պար-
 տական ես: Արդ ինչպէս կրնայ անիկա
 քեզի թշնամի եղած ըլլալ: Ինչպէս կրնաս
 դուն ալ ասկից վերջը իրեն դէմ թշնա-
 մութիւն ունենալ:

Աս այսպէս ըլլալով՝ ալ ինչ տարակուսելու բան կայ: Ո՛հ, Թէոպալտ, չես կրնար Աւարդուհի օրիորդը ձեռնունայնաս սրահէն դուրս հանել: Աստուած իմ, դուն շարժէ սիրտը:

Թէոպալտ տխուր դէմքով ու կամաց ձայնով մ'ըսաւ. Թող Աւարդուհին էղեւնարերդը բոլոր կարասիներովն առնէ: Ասոր ընդ դիմութիւն շունիմ: Բայց պէտք է որ էգելբերդ եղած տեղը կենայ: Աս խօսքերը կը զրուցէր առանց ամուսնոյն երեսը նայելու:

Ան ատեն բարեսիրտ տիկինը շարժած սրտով, կերկերեալ ձայնով ու արցունքներով իր որդւոյն դառնալով՝ սկսաւ կանչել. Էկուր, Փերդինանդս, եկուր դուն աղաչէ քու ազատչիդ համար: Ծնկան վրայ եկուր, ձեռուրներդ հօրդ վերցուր, աղաչէ իրեն որ ազատչիդ խնդրածը կէս մը չէ, այլ ամբողջ կատարէ: Նայէ, ես ալ քեզի հետ ծնկան վրայ կու դամ, ամէն ըսելու բաներդ տուն կու տամ՝ քեզի ինծի հետ մէկտեղ զրուցէ:

Պզտիկ տղան իր մայրն ու Աւարդուհին զորն որ դրեթէ մօր պէս կը սիրէր, դառն արտասուաց մէջ տեսնելով, ինքն ալ լալու սկսաւ: Հօրը դաժան կերպարանքը զինքը կը զարհուրեցընէր: Ծնկան վրայ եկաւ, իր պզտիկ դողդոջուն ձեռուրները տարածելով՝ սկսաւ յստակ ու սրտաշարժ ձայնով մը մօրը զրուցածները կրկնել:

Սերելի՛ հայրիկ, այսչափ խիստ մ'ըլլաք
 Մի գանդաղիք Աարդուհւոյն հայրն ազա-
 տելու, ինչպէս որ ինքն ալ չգանդաղեցաւ
 իր կեանքը վտանգի մէջ դնելու՝ որպէս զի
 զիս ազատէ: Աս բարի օրիորդը զիս ջրհո-
 րէն հանեց. դուք ալ զԷդելքերդ բանտէն
 հանեցէք: Ինք զիս խեղդամահս ըլլալէն ա-
 զատեց. դուք ալ թող մի տաք որ իր
 հայրը դառն մահուամբ բանալին մէջ մեռ-
 նի: Աարդուհին զիս՝ ձեր օրդին ձեզի
 պարգեւեց. դուք ալ իրեն պարգեւեցէք
 իր սիրական հայրը: Ա՛հ, ամենասիրելի՛
 հայր, աչուընիդ ինծի դարձուցէք. ալ ձեր
 սիրած որդին չեմ մի. երեսս նայեցէք:
 Տեսէք, թէ որ Աարդուհի օրիորդը չըլ-
 լար, ալ իմ կերպարանքս, ալ աս արտա-
 սուալից աչուըներս՝ որ ձեզի ուղղուած
 են, տեսնելիք չունէիք: Աս ձեռքերս՝ որ
 հիմայ գէպի ձեզի վերցուցած եմ, անտա-
 բախոյս մինչեւ հիմայ գերեզմանի մէջ փրա-
 տած կ'ըլլային . . . :

Աեցիր, ալ բաւական է, պուաց թէս-
 պալա: Փուճ տեղ կը ջանար ծածկելու
 արցունքները՝ զորոնք ասպետի մը անվայել
 բան կը համարէր: Աարդուհւոյն դառնա-
 լով կանչեց. Օ՛րիորդ, ձեր հայրն ազատ
 է, իր բերդը բոլոր ինչքերովն ու կարա-
 սիներովն իրենն են: Ստուգիւ մեծ անի-
 քաւութիւն էր իրեն բրածս: Չեզի պէս
 աղջիկ մը մեծցընողը՝ չիկրն ար գէշ մարդ
 ըլլալ:

Փահր Աստուծոյ, կանչեց Յուլիանէն :
 Արդուհին կարծես թէ արքայութիւն
 մտած էր : Երկու ասպետներն իսկ չէին
 կրնար արցունքնին բռնել . սկսան թէո-
 պալտին ձեռուըները թօթուել :

Հատ ազնիւ մարդ էք, ըսաւ Ալա-
 նէր, վրանիդ ունեցած համարումս ասրո-
 պէիս մէջ աւելի մեծցաւ :

Ասպետի մը վայել գործք գործեցիք,
 ըսաւ Սիկեբերդ . վասն զի արգարութիւն
 ընելը՝ քաջութեան գործք գործելէն, ան-
 ձին յաղթելը՝ թշնամեաց յաղթելէն շատ
 վէք է :

Մէկալ ազնուականներն ու զօրական-
 ներն ալ արցունքնին սրբելով՝ իրարու մէջ
 ասպետը սրտանց կը գովէին : Ազնիւ, պան-
 չելի, գեղեցիկ բառերը երբեմն մէկուե,
 երբեմն մէկալին բերնէն կը լսուէին : Ա եր-
 ջապէս ամէնը մէկանց մեծ ցնծումով ու
 սրտանց սկսան աղաղակել . Աեցցէ՛ թէո-
 պալտ, կեցցէ՛ն Յուլիանէ ու Փերդինանդ :
 Աեցցէ՛ն Էգելբերդ ու Արդուհի :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ Ը .

Արդո՞հին էր հօրը աղադանութեանը կ'աւերէ :

ԹԻԷՈՊԱԼՏ՝ մէյ մ'որ մարդասիրու-
թիւնը սիրտը գրաւեց, ալ յառաջուան
Թէոպալտը չէր: Իր կիրքը յաղթած եւ
պարտքը կատարած ըլլալը մտածելով սիրտն
անպատմելի ուրախութեամբ լեցուեցաւ:
Խաղաղութիւնն ու հանգստութիւնը իր
խռովեալ սրտին մէջ մտան: Երեսները
պայծառացան, աչուրներէն ուրախութեան
ճառագայթներ կ'արձրկէին: Մինչեւ Փեր-
դինանդին ալ աչքը զարնելով աս երջա-
նիկ փոփոխութիւնը՝ Հիմայ, սիրելի՛ հայ-
րիկ, կ'ըսէր, մօրս ու Արդուհուսն պէս
ուրախ ու զուարթ կ'երեւաք: Հիմայ կըր-
նամ՝ առանց վախի երեսնիդ նայիլ եւ
զձեզ սրտանց սիրել:

Արդուհին ալ ասպետին դքովն երթա-
լով՝ սկսաւ որտաշարժ խօսքերով շնորհա-
կալ ըլլալ: Չէ, չէ, սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ
Թէոպալտ, ըրածս շնորհակալութեան ար-
ժանի բան չէ: Ես ո՛չ գովեստի եւ ո՛չ շնոր-
հակալութեան արժանի եմ: Թէ որ ուրիշ
կերպով վարուէի, մարդ չէի ըլլար, այլ
գազան: Հիմայ թող տուէք աս բաներն
ու հետս եկէք: Երթանք, բանտ երթանք
ձեր հօրը: Ասկէ ետքը բոպէ մ'ալ զինքը
բանտին մէջ թող տալն՝ ինծի մեծ մեղք
կը համարիմ: Եկէք, աղնի՛ւ օրիորդ. ձեր
հօրն ազատութիւնը ձեր գործքն է. պէտք

է որ աս լուրն իրեն դուք աւետեք: Ինծի
համար ալ միջնորդ եղէք որ բրած անի-
բաւութեանս թողութիւն տայ:

Յուլիանէ տիկինն ամուսնոյն աչք մ'ը-
նելով՝ առաւ պատուհանի մը առջեւ տա-
րաւ եւ հոն կամաց կամաց խօսելու սկսաւ:
Թէոպալտ քանի մը անգամ ուրախու-
թեամբ հաւանելու նշաններ բրաւ: Ան ա-
տեն տիկինը Աարդուհւոյն դառնալով՝
Սիրելի՛ օրիորդ, ըսաւ, նախ քիչ մը ինծի
հետ եկէք: Ազնուական տիկինը զԱար-
դուհին փառաւոր սենեակ մը տարաւ, ո-
բուն մէջ քիչ մը ատենէ վեր զանազան
շքեղ զգեստներ ու զարդեր աս բոպէիս
համար պատրաստուած կեցած էին, որպէս
զի Աարդուհին անմիջապէս կարող ըլլայ
իր վիճակին համաձայն հագուիլ:

Օրիորդն իր միճոտեալ կերպարանքը
մարբէլէն ետեւ՝ տիկինն անոր աստիճանին
համեմատ մեծագին սպիտակ զգեստ մը
հագցուց: Ետքը ոսկեով զարդարուած ե-
բենոսէ արկղիկ մը բերաւ եւ բանալով՝
Նայեցէք, սիրելի՛ օրիորդ, ըսաւ, ասոնք
ձեր հանգուցեալ մօրը զարդերն են: Ա-
մուսինս ասոնք ինծի պարգեւեց. բայց ա-
մենեւին սիրաս չէր քաշեր որ գործածեմ:
Միշտ մեծ բաղձանօք աս երջանիկ բոպէիս
կը սպասէի՛ որ կարենամ նորէն ձեզի դար-
ձնել: Ահաւասիկ առէք իմ՝ ձեռքէս:

Աարդուհին պատշաճ շնորհակալու-
թեամբ զարդերն առաւ, սկսաւ մարգա-

րիտներն ու քարերը զննել . բայց ամենեւին
չէր ցուցըներ ան ուրախութիւնը՝ որն որ
իրմէ կրնար սպասուիլ : Ա՛հ, սիրելի՛ մայր,
կ'ըսէր՝ աշուրներն արշունքով լեցուած,
ինչպէս կենդանի կը յիշեցընեն ինծի զձեզ
աս քարերը : Միայն ձեր յիշատակին հա-
մար ինծի հաճելի ու պատուական են ասոնք :

Չարդարուիլը լմբննայէն ետեւ՝ տիկինը
զՎարդուհին առաւ հօրը բանտը տարաւ :
Օրիորդը բանտին դռները մէկէն բանալով՝
սկսաւ ցնծութեան ազազակաւ կանչել .
Փա՛նք Աստուծոյ, սիրելի՛ հայր, ա՛յլ ազա-
տեցաք, ա՛յլ ազատ էք : Բայց ի՛նչպէս զար-
մացաւ մնաց, երբ որ տեսաւ որ հայրը յս-
ռաջուան հանդեսի օրերուն պէս՝ իր աս-
պետական զգեստները հագած՝ օտարական
ասպետներն ալ երկու կողմն առած կը
կենայ :

Յուլիանէ տիկնոջ իր ամուսնոյն հետ
պատուհանին առջեւը ծածուկ խօսածն աս
էր, որ ինք Վարդուհին ըստ պատշաճի
զարդարած ատեն, թէնոպալտ ալ Էդել-
բերդին ասպետական զգեստները հագցընէ .
միանգամայն յանձնած էր որ օտարական
ասպետները՝ զՎարդուհի աս անակնկալ
աւետիքին կամաց կամաց պատրաստեն,
որպէս զի չըլայ թէ խեղճն ուրախութենէ
բան մ'ըլայ . բայց իր ազատութիւնը բո-
լորովին չիմացընեն, որ Վարդուհին ան-
ձամբ աւետելու ուրախութիւնն ունենայ :

Էդելբերդ սաստիկ այլայլութեամբ իր

աղջկան վիզը պլլուեցաւ . Ալարդուհին ալ՝
այնչափ նեղութիւններէ ու վիշտերէ ազա-
տած՝ հօրը կուրծքը կը հանգչէր : Բանտին
մէջ տիրող խոր լուռութիւնը՝ միայն ուրա-
խութեան ձայներով կ'ընդմիջահատէր :
Աւերջապէս Էդելբերգ ըսաւ . Ո՛հ, Ալար-
դուհի, իմ սիրելի աղջիկս, Աստուծոյ օգ-
նականութեամբն այնպիսի յաղթանակ մը
կանգնեցիր՝ որ բիւրաւոր զօրաց գնդերն
իրենց սրերովն ու նիզակներովը չէին կրնար
ստանալ : Զէնքի զօրութիւնը՝ միայն Թէո-
պալտին բերդը կրնար առնել, առ առաւելն
անոր մարմինը կրնար յաղթել . բայց դուն
հայրասիրութեան ու մարդասիրութեան
զէնքերովդ՝ ի սիրտը յաղթեցիր, աւար
առիր, զինքը թշնամիէ բարեկամ՝ ըրիր :
Շնորհակալ ըլլանք Աստուծոյ : Ինքն է՝
որ այս ամէն բաները սքանչելապէս կա-
տարեց : Ինքն է՝ որ քու որդիական սէրդ
օրհնեց, քու աշխատութիւններդ ու ջանքդ
երջանիկ վախճանով մը պսակեց :

Հազիւ նոյն ատեն Էդելբերգ տեսաւ
որ Ալարդուհին ադամանդներով ու մար-
դարիտներով զարդարուեր է : Նայէ, սի-
րելի՛ աղջիկս, ըսաւ, Աստուած չէ թէ
միայն քու ամէն օր ըրած խնդիրդ ու ա-
ղաչանքդ՝ քու հօրդ ազատութիւնը շնոր-
հեց, այլ նաեւ տուաւ քեզի քու հան-
գուցեալ մօրդ զարդերն ալ, զորոնք ամե-
նեւին խնդրած չունէիր : Հատանգամ ար-
տասուալից աչուրներով կը մտածէի թէ

դուն թու գինդերդ՝ որ միակ զարդերդ էին ,
ինձի համար ծախեցիր . ահա հիմակ Աս-
տուած չկարծած ատենդ՝ քեզի հատու-
ցումն ըրաւ : Աստուած արդար վարձահա-
տոյց է , մեր մնոցած բարերարութիւնն ալ
Ինք չիմնունար , ու ժամանակին՝ վարձքը
կու տայ :

Արդուհին նոյն միջոցին Թէոպալտին
խնդիրքը յիշելով՝ սկսաւ հօրն աղաչել որ
անոր թողութիւն տայ : Իդերերդ արտա-
քոյ կարգի այլայլեցաւ . Ա՛ղջիկս , ըսաւ ,
գիտես որ ես արդէն շատոնցուրնէ իրեն
թողութիւն տուած եմ : Աս ըսաւ չըսաւ՝
մէյ մ՝ալ բանտին դռները բացուեցան ,
Թէոպալտ ասպետն իր որդւովն ու ամու-
սնովը ներս մտան : Փերդինանդ իր հօրը
քովը կենալով՝ երեսը կը նայէր որ արդեօք
Իդերերդին հետ սրտանց պիտի հաշտուի :
Իդերերդ ու Թէոպալտ իրենց ասպետա-
կան աջերն իրարու երկընցուցին ու մեծ
սիրով մէկզմէկ գրկեցին : Թշնամութիւն-
նին բոլորովին աներեւոյթ եղած էր : Հաշ-
տութեան ինչ ազնիւ բան ըլլալը սկսան
զգալ եւ իրարու մշտնջենաւոր բարեկա-
մութիւն խոստացան :

Իդերերդ մասնաւոր ուրախութիւն
մ՝ալ ունեցաւ տեսնելով ան գեղեցիկ
տղան՝ որուն կեանքը Արդուհին ազատած
էր : Արայէ վրայ եկած ուրախութիւննե-
րէն յոգնած՝ գնաց բանտին քարէ նստա-
բանին վրայ նստաւ , տղան գիրկն առաւ

ու արատու ալից աչու ընկերով եւ ուրախու-
թեամբ երեսը նայելով՝ օրհնեց զինքն ըսե-
լով, Աշնիւ տղայ. Աստուած քեզի եր-
կայն կեանք պարգեւէ, որ ծնողացդ ու-
րախութիւն պատճառես, եւ ազնուական
մարդ մ'ըլլաս:

Ո՛վ պատուական ասպետ, բսաւ տղուն
մայրը, Աստուած տար որ որդիս ալ զմեզ
այնպէս սիրէր, ինչպէս որ ձեր աղջիկը
զձեզ կը սիրէ, եւ անոր պէս ազնիւ զգած-
մանց տէր ըլլար: Ան ատեն ասուգիւ եր-
ջանիկ ծնողք կ'ըլլանք:

Նոյն օրը՝ ասպետաց սրահին մէջ շքեղ
խնջոյքով մը կնքուեցաւ: Էդելքերդ ու
Վարդուհի ստիպուեցան սեղանին գլուխն
անցնելու: Բոլոր հիւրոց գէմքերուն վրայ
ուրախութիւն նկարուած էր: Թէոպալտ
ասպետը շատ տարիներէ վեր՝ ամենեւին այս-
պէս ուրախ տեսնուած չէր: Աս բանս ինք
ալ անձամբ խոստովանեցաւ, ըսելով թէ
Վեանքիս մէջ այսօրուան պէս սրտի ուրա-
խութիւն ու միտիթարութիւն ունեցած
չէի: Իմ քեզի գէմ ունեցած անմիտ թշնա-
մու թիւնս, սիրելի՛ Էդելքերդ, բոլոր ուրա-
խութիւններս կը դառնացընէր: խաղաղու-
թենէ ու միարանութենէ՛ գեղեցիկ ինչ
կայ: Հիմայ ճշմարտապէս կը զգամ որ
ատելութիւնն ու թշնամութիւնը դժոխ-
քէն ծագած են. իսկ սէրն ու բարեկա-
մութիւնը՝ արքայութենէն:

Արարողն էր հայրն ինչքերնին էր Գառնին :

Երկրորդ օրը առտու կանուխ թէս պալտ ճամբու զգեստներով , արծաթի բիտերով կօշիկները հագած՝ Էդելբերգին սենեակը մտնելով , Էդելբերգ , ըսաւ , արդէն ձիերը պատրաստել տուած էի , եւ անմիջապէս կ'ուզէի դէպ ի Եդլենաբերգ ճամբայ ելլել , որ քու ինչքերդ ու դղեակդ քեզի դարձնեմ . բայց Յուլիանէն աս բանիս դէմ դրաւ , ըսելով որ այսչափ ատեն զօրականաց ձեռքը մնացած բերդը չէր կրնար մաքուր ու կարգաւորեալ ըլլալ . պէտք է , կ'ըսէ , նախ մաքրել ու կարգաւորել : Ուրեմն , սիրելի՛ Էդելբերգ , Աարդուհւոյն հետ քիչ մ'ալ հօս կեցիր : Աս պատերուս մէջ այնչափ տխուր օրեր անցուցիր նէ , դէժ քանի մ'օր ալ մէկտեղ ուրախութեամբ անցրնենք :

Էդելբերգ աս առաջարկութեան հաւանեցաւ : Թէոպալտ զինքն առաւ ասպետաց սրահը տարաւ , ուր որ քիչ մը ետքը Սիկերերդ ու Ալալտնէր ասպետներն ալ գալով՝ նախաձաշի նստան : Նախաձաշէն ետեւ՝ երկու օտարական ասպետք , որոնք բոպէ մը յառաջ իրենց բերդը հասնելու կը բաղձային , թէոպալտին ու Էդելբերգին հրաժարական սղջոյննին տունն եւ իրենց մարդիկներովը ճամբայ ելան : Իսկ թէոպալտ Էդելբերգին դառնալով՝ Հիմակ , ը-

սաւ, պէտք է որ մէյ մը բոլոր բերդս տեսնես. սեղանէն վերջն ալ քեզի հետ որսի կ'ելլենք: Նախ սա սրահը զարդարող արձանները մէյ մը աչքէ անցուր: Էդ էլ լրերդ սկսաւ զննել ան հին ասպետները՝ որոնք ամէնն ալ զրահներ հագած էին, եւ անոնց կողակիցները՝ որոնք հին փառաւորութեամբ ու զարդերով ձեւացուած էին: Թէոպալտ շատերուն առջեւ բերկայն ատեն կը կենար եւ անոնց վրայ շատ բաներ կը պատմէր: Անկէ ետքը առաւ զինքն իր զինատունը տարաւ, ուր ամէն տեսակ շողուն ու փայլուն զէնքեր եւ ասպետաց ձիերու փառաւոր զրահներ կային: Զինատնէն՝ փստոն իջան, եւ մէջի քաջ ու աշխոյժ նժոյգները տեսան: Աւերջէն բարձրաբերձ ժայռերու մէջ շինուած կամարակապ մառանը գացին, ուր Էդ էլ լրերդ ապշեցատակառներուն մեծութեան վրայ, եւ ստիպուեցաւ ամենէն աղէկ գինիներուն համը նայելու: Աւերջապէս բերդին հրապարակն իջան, հորը տեսնելու: Երկուքն ալ սաստիկ զարհուրանքով վար նայեցան: Էդ էլ լրերդ իր աղջկան դիւցազնական դորձքին վրայ նորէն մեծ ուրախութիւն զգաց, իսկ Թէոպալտ՝ իր որդւոյն ազատութեան վրայ: Երկու ասպետք ալ ջրհորին քովն իրարու փաթթուելով՝ Աստուծոյ շնորհակալ կ'ըլլային աս զարմանալի ազատութեան համար:

Նոյն միջոցին Յուլիանէ տիկինն իր տան կարասիները Արդուհոյն կը ցուցնէր:

ձեան պէս ճերմակ ու բարակ կտաւեղէն-
 ներով լեցուն սնտուկներն առջեւը կը բա-
 նար, իր բանած ու մանած ճարտար ձե-
 աագործները, ընդարձակ ու մաքուր խո-
 չանոցն եւ ուրիշ բոլոր տեսնելու բաները
 ցուցուց : Աւերջապէս առանձինն խցի մը
 մէջ քանի մը սնտուկներ ալ բացաւ, ո-
 ռոնց մէջն էին ան ամէն ազնիւ ու բարակ
 կտաւները, կանացի գեղեցիկ զգեստներն եւ
 ուրիշ ասոնց նման բաները՝ զորոնք թէո-
 պալտ Եղեւնաբերդէն բերած էր : Այս ա-
 մէն բանը մեծ հոգով ու խնամով պահե-
 ցի, ըսաւ ազնուասիրտ տիկինը, եւ ան-
 միջապէս ձեր բերդը կը խրկեմ : Լսեցի որ
 ասոնց ամենէն գեղեցիկները՝ ձեր հանգու-
 ցեալ մայրն իր ձեռքը շիներ է : Միայն
 ասոնցմէ կը տեսնուի իր անխոնջ աշխա-
 տասիրութիւնն ու ձեր վրայ ունեցած սէ-
 րը : Սքանչելի մայրն արդէն նոյն ատե-
 նուրնէ ձեր ամէն բանը հոգացեր է : Աղէկ
 գիտեմ որ ասոնց մէջ ամենեւին բան մ'ան-
 իրաւ եղանակաւ ստացուած չէ, անոր հա-
 մար ալ վրանին Աստուծոյ օրհնութիւնն
 ըլլալով՝ անկարելի էր որ ձեռքերնէդ առ-
 նուած մնային :

Ասոնք լմբննայէն ետեւ՝ Աարդուհին
 ուղեց դռնապանուհւոյն ալ պցելութիւն
 ընել . Յուլիանէ տիկինը զինքն առաւ վար
 իջեցուց : Բերդին հրապարակէն անցնելու
 ատեննին՝ Էղեւբերդ ու Թէոպալտ ալ հե-
 տերնին միացան : Գռնապանը ճամբորդու-

Թե՛նէ յոգնած՝ բազմոցին վրայ կը հանդէ՛ր-
Թէ՛ ոպալտին ձայնն որ լսեց, ցատքեց ոտք
ելաւ, դուռը բացաւ: Մէ՛յ մ՛ալ մէկէն
Վարդուհին առջեւն ելաւ:

Բարո՛վ, Վարդուհեակ... Թողու՛թիւն
կ'ընէք, Վարդուհի օրիորդ, պիտ'որ ըսէի,
կանչեց: Ինչէ՛ր պիտի տեսնեմ՝ եղեր: Բայց
ներս հրամայեցէք: Ամէնքը ներս մտնելէն
ետեւ՝ խօսքը յառաջ տանելով՝ Ստուգիւ,
ըսաւ, չէի կրնար մտքէս անգամ այսպիսի
բան մ'անցընել. աւելի կը հաւտայի որ
աշխարհք գետինն անցնի, քան թէ որ իմ
ազախինս՝ Եղեւնաբերդեան օրիորդն ըլլայ:
Ասանկ բան մինչեւ հիմայ լսուած չէր, եւ
ոչ հիմայ կրնամ հաւատալ որ այսպիսի
ազնուական օրիորդ մը իմ կոխած գետինս
շփած ու մաքրած ըլլայ: Բայց պէտք է
իմ անմտութեանս վրայ զարմանում, որ ա-
պուշ մտօքս չկրցայ իմանալ թէ դուք Է-
դելբերդ ասպետին ազջիկն էք: Երէկ ի-
րիկուն դուրսը զինուորաց մէջ աս զարմա-
նալի գէպքին վրայ խօսուած ատեն՝ կար-
ծես թէ մտքիս մէջ լոյս մը ծագեցաւ.
ան ատեն իմացայ որ ինչո՛ւ դուք ան բան-
տարկելոյն այնչափ սէր ու գու՛թ կը ցու-
ցընէիք: Հիմայ կը գովեմ՝ ձեր օրդիական
սէրը, ահա Աստուած ու իմ տէրս զձեզ
վարձատրեցին: — Բայց կնոջս բրածները
պատմուելու բաներ չեն. երբ որ ձեր ո՛վ ըլ-
լան իմացաւ, բոլորովին ինք իրմէ ելած՝ ինչ
ընելիքը չէր գիտել: Թող երթայ իր ձեզի

ըրած այնչափ անբաղաբաւարութեանց ու կոպտութեանց թողութիւնն ինք խնդրէ :

Դռնապանին երկու տղաքը զարհուրած՝ անկիւն մը քաշուած կը կենային : Աարդուհին իրենց քովն երթալով՝ իրեն սովորական անուշութեամբը սկսաւ հետերնին խօսիլ : Տղաք ասով սիրտ առին : Աարդուհին իրենց հարցուց որ մայրերնին ո՛ւր է : Կուսէն՝ Հիմայ հոս էր, ըսաւ . չեմ գիտեր ո՛ւր գնաց :

Հրամեր էք, ըսաւ Օննիկ . հոս էր . բայց լսելուն պէս որ տիկինն ու ասպետը դռնէն ներս մտնելու վրայ են, վազելով մէկալ դռնէն դուրս ելաւ : Աարդուհին տղուն ցուցուցած դռնէն ներս մտաւ՝ որն որ խահանոց կը տանէր, եւ կինը խուցը բերաւ :

Խեղճ կնիկն ամօթէն գետինը կ'անցնէր, զէդելքերդ ասպետն ու Աարդուհի օրիորդն այնպէս շքեղ զգեստներով իր տիրոջ ու տիկնոջ հետ խցին մէջ տեսնելով : Երբեմն կը դեղճնար, երբեմն կը կարմրնար : Ա՛ երջապէս համարձակելով՝ ըսաւ . Աւելի կ'ուզէի գետինը մտնել՝ քան թէ հոս հրամանոցը առջեւն երեւալ : Ամէնքդ ալ Աարդուհի օրիորդին ըսած կճու խօսքերս ու իրեն տուած նախատական անուններս արդէն լսած պիտի ըլլաք : Բայց եթէ գիտնալու ըլլայի որ օրիորդն ինչ աղնուական ցեղէ է, ստուգիւ իրեն հետ այնպէս չէի վարուեր :

Տիկինն անուշութեամբ մը պատասխան տուաւ . Սիրելի՛ դռնապանուհիս , ամենէն ցած մարդն ալ Աստուծմէ է . ահաւասիկ աս է ամենէն բարձր ազնուականութիւնը՝ որուն որ ամենեւին մէկը չիկրնար հաւասարիլ : Ամենէն ողորմելի, ամենէն խեղճ աղքատը, միայն թէ բարի մարդ ըլլայ , անդիի աշխարհք անանկ փառաւորութեան պիտի հասնի, որուն քով աշխարհքիս բոլոր փառաւորութիւնները բան մը չեն արժեք : Ուրեմն պէտք ենք փոյթ տանիլ որ ամենէն ցած , ամենէն աղքատ մարդուն հետ ալ ազէկ վարուինք : Գուն հիմայ մեծ ամօթ կը կրես երբեմն քու աղախինդ եղող օրիորդին հետ այնպէս անպատշաճ կերպով վարուելուդ համար , որովհետեւ զինքը շքեղութեան մէջ կը տեսնես : Բայց ամօթն աւելի սաստիկ պիտի ըլլայ , թէ որ աս աշխարհքիս մէջ աղքատաց հետ դռնուցութեամբ ու հպարտութեամբ վարուելու եւ զիրենք անդին իրենց փառաւորութեան մէջ տեսնելու ըլլանք :

Գռնապանուհին աս խօսքերուն իրաւունք տուաւ , եւ Արդուհւոյն դարձած , լեզունեք թափելով՝ թողութիւն կը խնդրէր : Բայց Արդուհւոյն ամենեւին առանց իրեն դէմ ըրածները յիշելու , անոր աշխատասիրութիւնը , մաքրասիրութիւնը , բարեսրտութիւնն ու հաւատարմութիւնը գովելէն ետեւ , միայն համառօտ խօսքով մը հասկըցուց թէ իր բարկացոտութիւնն աս

ամէն բարի հանգամանքները ծածկելով՝
զինքը շատերուն ատելի կ'ընէ ու անունը
կ'աւրէ :

Քանի մը որ վերջը թէոպալտ եւ իր
կողակիցը՝ Ղէդելբերդ եւ ՂԱարդուհի մէկ-
տեղ առած՝ բազմաթիւ զօրքերով դէպ ի
Եղեւնաբերդ ճամբայ ելան : Նոճերերդ ե-
ղածներուն համբաւն ամէն տեղ հաշա-
կուած էր : Թէոպալտին բոլոր գեղերուն
բնակիչներն իրենց տնակներէն դուրս կը
վազէին, եւ երկու ասպետներուն հաշտու-
թեան ու միաբանութեան վրայ ունեցած
ուրախութիւննին կը յայտնէին : Մաս-
նաւորապէս ամէն մարդ մեծ փափաքանօք
կ'ուզէր տեսնել ան սքանչելի օրիորդը՝ որն
որ իր հայրն այնպէս սիրով նայած ու ա-
զատած եւ զՊերդինանդ մեծ քաջասրբ-
տութեամբ ահագին ջրհորին անդնդէն հա-
նած էր :

Բայց երբ որ Էդելբերդ իր իշխանու-
թեան սահմաններէն ներս մտաւ, հոն ա-
մէն բան խաղաղ ու հանդարտ էր, կար-
ծես թէ բոլոր բնակիչները մեռած թա-
ղուած էին : Ասպետը շատ կը զարմանար
աս բանիս վրայ ու մտքէն զանազան տա-
րակոյսներու կ'երթար : Սակայն երբ որ
բերդին արտաքին դռնէն ներս մտաւ, հրա-
պարակը սաստիկ բազմութեամբ լեցուած
տեսնելով՝ պատճառն իմացաւ : Բոլոր իր
հպատակները հոն ժողվուած ու կարգաւ
շարուած կընային : Մէկ կողմը՝ մանչ տղաք,

երիտասարդներն ու ծերերը, մէկալ կողմը՝ պղտիկ աղջիկներն, երիտասարդուհիներն ու կանայք, ամէնն ալ իրենց տօնական զգեստներովը զարգարուած: Արանց կողմանէ խօսողը՝ Բուրգարտ ածխագործն եղաւ, իսկ կանանց կողմանէ՝ Մարիամ անոր կինը:

Բուրգարտ ծեր բերդապահէն նոյն տենուան սծին համաձայն բերնուց քանի մը բան սորված ըլլալով՝ ծանր կերպարանքով ու ճարտասանական ձեւերով մը սկըսաւ իր ճառը: Երբեմն, յառաջուան տենները, ան հին դիւցազանց ժամանակը, երբ որ . . . , երբ որ . . . , երբ որ . . . ակն շէր կրնար յառաջ երթալ: Արջապէս՝ Թողութիւնն ըրէք, ազնիւ ու սիրելի ասպետ, ըսաւ, զձեզ տեսնելուս պէս՝ բոլոր սորվածներս, որ դէշ բաներ չէին, բոլորովին մոքէս ելան: Ա՛լ հիմակ ուրիշ բան չեմ՝ կրնար ըսել՝ բայց եթէ աս՝ որ այսօր տեսնելէս վերջը՝ ա՛լ ուրախութեամբ կը մեռնիմ: Նոյնպէս բարեսիրտն Մարիամ ալ բերնուց սորված բարեմաղթութեանց տեղ գրեթէ միայն ուրախութեան արցունք թափելով՝ բարեւեց Աարդուհի օրիորդը: Բոլոր ժողովրդեան սիրտն ալ այնպէս ելած էր, ամէնքն ալ այնպէս արցունք կը թափէին՝ որ հազիւ կեցցէ՛ կրնային կանչել:

Իդերբերդ ու Աարդուհի սաստիկ շարժած ու գրեթէ արցունքն աշուրնին, բազմութեան մէջէն անցան: Բերդին ներքին

դրան առջեւ ի բարձրաւանդակ տեղը, ուս-
 տի որ ասպետական բնակարանը կը մըտ-
 ցուէր, կը կենային Սիկերերդ ու Վալտնէր
 ասպետներն ուրիշ քանի մը ասպետներով
 ու իրենց կողակիցներովն ու զաւկրներովը,
 ամէնն ալ շքեղութեամբ զարդարուած :
 Ամենուն առջեւ կը կենար Ագնէս՝ ած-
 խագործին աղջիկը՝ ճերմակներ հագած ու
 ծաղիկներով պսակուած, եւ ձեռքը՝ ծի-
 րանեգոյն բարձի մը վրայ բերդին օսկեղէն
 ծոպերով զարդարուած արծաթափայլ բա-
 նալիները բռնած : Ագնէս Վարդուհւոյն
 մօտենալով՝ Ագնիւ օրիորդ, ըսաւ, դուք
 չէ թէ միայն ձեր սիրելի հայրը բանտէն
 ազատեցիք, այլ նաեւ ձեր որդիական սիրովն
 իր բերդին դռներն իր առջեւը նորէն բա-
 ցիք. ուստի ընդունեցէք աս բանլիքներն եւ
 իրեն մատուցէք :

Վարդուհւոյն բանլիքները բարձովն իր
 հօրը մատոյց : Էդելբերդ բարեպաշտական
 աչուրներով դէպ ի երկինք նայելով՝ աղ-
 ջրկանը ձեռքէն առաւ բանալիքները : Ար-
 յիշէր ան զարհուրելի գիշերը՝ սրուն մէջ
 բոտ ամենայնի նոյն դրան առջեւ հովի ու
 անձրեւի տակ շղթայի զարնուած եւ սայլի
 վրայ նստած՝ իր բերդէն հանուեցաւ, եւ
 Վարդուհւոյն լալով ետեւէն կու գար :
 Այսպիսի ընդունելութիւն մը՝ որն որ բո-
 յոր Յուլիանէ տիկինը կարգի դրած էր,
 Էդելբերդին սիրտը չափէ դուրս շարժեց :
 Դրանս սեմը չկոխած, ըսաւ, պէտք է որ

բերդին մատուռն երթանք Աստուծոյ գո-
հուծիւնն ու շնորհակալութիւն մատուցա-
նենք : Ամէնքը սիրով հաւանեցան ու իրեն
հետ դէպ ի մատուռ գացին :

Ասկէ ետքը բերդին մեծ սրահին մէջ
սեղանի նստան . բոլոր ժողովրդեան ալ
բերդին հրապարակին մէջ խնճոյք տրուե-
ցաւ : Բայց Էդելբերգ չկրցաւ մինչեւ սե-
ղանին վերջը համբերել . կերակուրը չմըն-
ցած՝ ելաւ հրապարակն իջաւ եւ իր հպա-
տակացը հետ իբրեւ հայր սկսաւ սիրով ու
մտերմութեամբ խօսիլ : Ամենէն յառաջ
Քուրգարտ ածխագործին մօտենալով՝ Հա-
ւատարիմ՝ ծերունի, ըսաւ . դուն քու բա-
րեսիրտ կնոջմովդ իմ աղջիկս սիրով քու
տանդ մէջ ընդունեցար . ասկէ ետքը ալ
աս բերդէն պիտի չզատուիս, միշտ հոս
պիտի բնակիս : Ասկէ ետքը իմ ախոռա-
պետս կ'ըլլաս : Պզտիկուց իբրեւ ձիաւոր
ծառայած ըլլալով՝ աւելի դիւրաւ կրնաս
կատարել աս պաշտօնը՝ քան թէ ածխա-
գործութիւն ընել : Քու կինդ ալ՝ որ բան-
տիս մէջ իմ ճերմակեղէններս հոգաց,
ասկէ ետքը բոլոր բերդիս հոգաբարձուն
կ'ըլլայ : Իսկ բարեսիրտ Ազնէսը՝ որ իմ
աղջկանս՝ իր դժբախտութեան մէջ ընկեր
եղած էր, նաեւ հիմակ՝ երջանկութեան
ատենն ալ՝ անոր ընկերակիցը կ'ըլլայ : Անկից
հաւատարիմ՝ բարեկամ ու սպասաւորուհի
չիկրնար գտնել :

Էդելբերգ ամէն մէկ սեղանին քով եր-

Թալով՝ նստողներէն ամէն մէկուն հետ զատ
 զատ կը խօսէր, ամենուն ալ մէյ մէկ ուրա-
 խացուցիչ խօսք կը զրուցէր: Որովհետեւ
 անկարելի բան էր որ Էդելբերգին բոլոր
 հպատակները կարող ըլլային մէկանց ներկայ
 գտնուիլ, Նոճերբերգեան տիկինը՝ առանց
 հարուստի աղքատի նայելու՝ ամենէն ծեր
 տանտէրները կանչած էր իրենց որդիներովը
 ու Թոռներովը. իսկ մնացածներուն ըսած
 էր որ Էդելբերգ իրենց ուրիշ անգամ սե-
 ղան մը կու տայ: Հոնտեղի բազմութեան
 մէջէն շատերը յառաջագոյն Էդելբերգէն
 ամսական մուտքեր ունէին. բայց քանի որ
 բերդն օտար մարդու ձեռք անցած էր, աս
 բանս դադրած էր: Էդելբերգ աս բարե-
 րարութիւնը նորէն խոստացաւ իրենց: Աս
 ալ որ եղաւ, ալ ուրախութեան ու ցըն-
 ծութեան չափ ու պայման չմնաց: Ամէն
 մէկը կը հաստատէր որ պատրաստ է իր
 բարերար տիրոջը համար ինչքերն ու ա-
 ըրիւնը զոհելու: Թէոպալտ՝ որ եկած Էդել-
 բերգին քով կեցած էր, Ստոյգ է, ըսաւ
 բարութիւնը՝ բռնութեան յաղթող է, եւ
 աւելի աղէկ է որ հպատակներն իրենց տէ-
 րը սիրեն, քան թէ անկից վախ ունենան:
 Իսկ Էդելբերգ պատասխանեց. Իմ կար-
 ծեացս նայելով՝ անիկայ ամենալաւ տէր է,
 որմէ չարերը կը վախնան եւ բարիները կը
 սիրեն:

Պ Լ Ո Ւ Խ Ի .

Վարդուհայն լրայ ունեցումք ուրիշ Կեղե-
կութիւններ :

ԼՅԴԵԼԲԵՐԴ ու թէնոպալտ, Վար-
դուհի եւ Յուլիանէ շատ անգամ իրարու
այցելութեան կ'երթային : Թէնոպալտ ա-
մէն երեւելի գործոցը մէջ իր Էդելբերդ
բարեկամին խորհուրդ կը հարցընէր, որմէ
թէ իրեն թէ իր հպատակացը շատ օգուտ
ու բարիք կ'ըլլար : Վարդուհին ազնուասիրտ
Յուլիանէն երկրորդ մօր մը պէս կը պա-
տուէր, ու միշտ կը նայէր որ անկից բան
սորվի : Աս մէջերնին եղած բարեկամու-
թեամբ երկու կողմն ալ երջանիկ օրեր
կ'անցընէին :

Բայց քիչ մը ատեն էր՝ որ թէնոպալտ ա-
մենեւ ին Էդելենաբերդ ոտք կոխած չունէր,
մանաւանդ որ զանազան շնչին պատճառնե-
րով Էդելենաբերդեանց թող չէր տար որ
իրեն այցելութեան գան : Մէյ մ'ալ օր մը
մէկէն Էդելենաբերդ եկաւ ու փութալով
մը զԷդելբերդ եւ զՎարդուհի հրաւիրեց
ու պահանջեց որ անմիջապէս իրեն հետ
Նոճերբերդ գան : Յայտնի կը տեսնուէր որ
մտքին մէջ ծածուկ բան մը կայ, բայց ինչ
որ ըրին չկրցան բերնէն բան մ'առնել :
Նոճերբերդ հասած ատեննին՝ թէնոպալտ
հազիւ ժամանակ թողուց իրենց որ աի-
կինը բարեւեն : Էդելբերդ, ըսաւ, պէտք
է որ հիմակ անմիջապէս Վարդուհին հետ

էտեւէօ դաս: Եւ գրեթէ բռնութեամբ
բաշեց զԷդեւթերդ. Յուլիանէ ու Ար-
դուհի ալ երկու ասպետներուն ետեւէն
կ'երթային: Եկան հասան ան մութ անց-
քը՝ որն որ Էդեւթերդին բանտը կը տա-
նէր: Տէր Աստուած, ո՞ւր կը տանիս զիս,
բտաւ Էդեւթերդ: Ար դողամ, կ'ըսէր Ար-
դուհին. ան տխուր բանտին մէջ ի՛նչ պի-
տի ընենք: Թէ՛ոպալտ լուռ մունջ՝ բանտին
դուռը բացու . . . մէյ մ'ալ գեղեցիկ
մատրան մը մէջ մտան, որն որ նոյն ատե-
նուան ճարտարապետութեան համաձայն
շքեղ զարդարուած էր: Ի՛նչ ապշում
չպատեց զիրենք՝ երբ որ ան խաւարին բանտն
այնպէս գեղեցիկ մատրան փոխուած տե-
սան: Պատուհաններուն բազմազոյն նկա-
րուած ապակիները մատուռը կը լուսաւո-
րէին: Ամամբներն ու պատերը երկնագոյն
նկարուած էին ու վրանին սսկեղէն աստղ-
ներ կը փայլէին: Խորանն արծաթեղէն ու
սսկեղէն զարդերով կը շողար:

Էդեւթերդ ու Արդուհի սաստիկ զար-
մացած եւ ուրախացած էին: Արդէն գիտէի
որ, բտա թէ՛ոպալտ, աս փոփոխութիւնը
ձեզի շատ հաճոյ պիտի ըլլայ. անոր համար
զձեզ յանկարծակիի բերել ուզելով՝ շէնքի
ատեն ձեր այցելութիւնն ընդունիլ չու-
զեցի: Բայց ասոր պատիւը բոլոր իմ՝ բա-
րեպաշտ Յուլիանէիս է: Բանն այնպէս
խոհեմութեամբ դարձուց՝ որ վերջապէս
մատրան շինութեան ձեռք զարկի. ահա-

ւասիկ եղածներուն պատմութիւնն ալ աս
 է: Անցեալ աշնան երբ որ ձեր բերդէն
 ետ դարձանք, սկսաւ ինծի աղաչել որ քու
 կեցած բանտիդ այցելութեան մը ելլենք:
 Շիտակը սիրտ չունէի. ի վերայ այսր ամենայնի
 ելանք գացինք: Երբ որ ներս
 մտանք, Նայէ, ըսաւ, որդիական սէրն աս
 խաւարին ու մթին բանտն ինչպէս գեղե-
 ցիկ սենեկի մըն է դարձուցեր: Ստոյգ է,
 ըսի, յառաջ հոս զարհուրելի տեղ մըն էր,
 հիմայ մատրան մը պէս գեղեցիկ ու սիրուն
 կ'երեւայ: Աս ըսի չըսի, մէյ մ'ալ բարե-
 սիրտ Յուլիանէս սկսաւ կանչել. Շա՛տ ա-
 ղէկ, ըստ ամենայնի ինծի պէս մտածեցիր:
 Եղեւնաբերդի մատուռը տեսնելու պէս՝
 աս բանը միտքս եկաւ: Ստուգիւ մատրան
 մը համար աս ընդարձակ կամարաշէն տեղը
 շատ յարմար կու գայ: Պէտք է որ բան
 մ'ընենք մեր որդւոյն ազատութեան հա-
 մար շնորհակալութիւննիս Աստուծոյ յայ-
 տնելու. մատուռ մը շինելէն յարմար բան
 չկայ: Եւ ստուգիւ այսպէս մեծ ու գեղեց-
 կաշէն բերդ մ'ունենալէն ետեւ՝ մատուռ
 մը չունենալը՝ մեծ պակասութիւն է: Մին-
 չեւ հիմայ պատարագ տեսնելու համար ամէն
 անգամ՝ պէտք էր որ վար գեղին ժամն
 իջնայինք, որն որ շատ դժուարին ու եր-
 բեմն ալ դրեթէ անկարելի կ'ըլլայ: Սեպ-
 հական մատուռն անանկ յիշատակարան մըն
 է՝ որ անով մեր յաջորդներուն օրհնու-
 թիւնը կրնանք մեր վրայ ձգել:

Աս խորհուրդն ինծի ալ շատ աղէկ երեցաւ : Իրաւունք ունիս, ըսի իրեն, թող այնպէս ըլլայ : Ասկէ ետքը աս տեղս ալ ամենեւին բանտարկելոյ երես չտեսնէ : Ասկէ ետքը հոս միշտ Աստուծոյ շնորհակալութիւն մատուցանենք՝ իր մեզի ըրած մեծ շնորհքին ու ողորմութեան համար, որ մեր սրգին Վարդուհի օրիորդին ձեռօքն ազատեց, զիս Էդելբերգ ասպետին հետ հաշտեցուց եւ ինծի սրտի խաղաղութիւն շնորհեց : Այսպէսով աս մատուռը շինուեցաւ :

Վաղը, ըսաւ Յուլիանէ, բարեպաշտ Նորբերդ արքան՝ իբրեւ քորեպիսկոպոս՝ մատուռը պիտի օժէ : Վալտնէր, Սիկեբերդ եւ ուրիշ մեզի ծանօթ ասպետներն իրենց տիկիններովն ու զաւկրներովն աս հանդիսութեան ներկայ պիտի ըլլան : Բայց մեզի ամենէն մեծարոյ ու ամենէն սիրելի հիւրերը՝ դուք էք :

Երկրորդ օրը մատրան օժումը ստուգիւղեղեցիկ ու սրտաշարժ հանդիսութիւն մ'եղաւ : Հրաւիրուած ասպետները բոլոր իրենց ընտանիքովն որոշուած ատենը ճշգիւհօն գտնուեցան : Ամէնքն ալ իրենց շքեղ զգեստներովը, ան ատենուան սովորութեան համաձայն՝ զրահով, սաղաւարտով, սրով խորանին երկու կողմը շարուած էին : Ասպետուհիներն ըստ սովորութեան ժամանակին՝ ոսկւով բանուած սեւ զգեստներ, իսկ օրիորդները ձերմակներ հագած ու ծա-

ղիկներով պսակուած էին: Ամէնն ալ յարգութեամբ ու եռանդեամբ կը կենային: Իսկ Փերդինանդ եւ իր երկու քոյրերը խորանին առջեւն այնպէս եռանդեամբ ծունկ ինկած կը կենային, որ մարդ կարծէր թէ հրեշտակներ եկեր խորանին առջեւն իջեր են: Մատուռն ու խորանը գեղեցիկ ծաղիկներով զարդարուած էին, որոնց հօար կերօններուն լուսաւորութեան եւ անուշահոտ խնկոյն բուրման հետ խառնուելով՝ մեծ ազդեցութիւն կ'ընէր ամենուն վրայ:

Մատուռն օծուելէն եւ առաջին պատարազը մատուցուելէն ետեւ՝ մեծ սրահին մէջ սեղանի նստան: Հազիւ թէ սկսած էին, յանկարծ փողերու հնչում մըն էրերդին հրապարակէն լսուեցաւ: Թէոպալա ու մէկալ առպեաները մեծ զարմանքով պատուհան վազեցին. մէյ մ'ալ ինչ նայիս, դունդ մը զինեալ ձիաւոր հրապարակին մէջ կը կենային: Անդիէն քանի մը ծառայ մէկէն սրահին դռնէն ներս վազելով՝ Գո՛ւքսը, Գո՛ւքսը, պոռացին: Առպեաներն ուղեցին զիմացն ելլել, բայց ինք արդէն առպեաներու բազմութեամբ մը դռնէն ներս մտնելու վրայ էր: Գո՛ւքսը տեսք ունեցող մէկն էր, բարձրահասակ ու ազնիւ կերպարանօք: Մազերը ճերմըկնալու վրայ էին, բայց ինք դեռ աշխոյժ, քաջասիրտ ու հրաշեայ: Նախ Եղեւնաբերդի տէրը բարեւելով՝ աջն անոր երկընցուց: Սիրելի՛ Էգել-

բերդ ասպետս, ըսաւ, ես անձամբ կ'ուղէի
 ձեզի փառաւոր յաղթութեամբ ձեռք բե-
 րուած խաղաղութեան լուրը բերել, ձեր
 զօրքերուն ըրած օգնութեան համար կայ-
 սեր կողմանէ ձեզի շնորհակալ ըլլալ, եւ
 անձամբ ձեզի բերել ձեր քաջ պատերազ-
 մողները՝ որոնք յաղթութիւնը ստանալու
 մեծապէս օգնեցին: Երէկ իրիկուն ուշ ա-
 տեն Եղեւնաբերդ հասնելով՝ լսեցի որ
 Նոճեբերդ էք եղեր: Ուստի առտուանց
 կանուխ՝ դէպ ի հոս ճամբայ ելայ, աղէկ
 դիտնալով որ Թէոպալա ասպետն ալ մե-
 զի ճշմարիտ ու հաւատարիմ բարեկամ է:

Անանկ չէ՞ մի, ըսաւ Թէոպալտին դառ-
 նալով ու ձեռքն անոր երկընցընելով, այս-
 պէս յանկարծական յարձակման մը չէիք
 սպասեր: — Կայտեր մասնաւոր հրամանաւը
 կը ծանուցանեմ՝ ձեզի իր գոհութիւնը ձեր
 պատուական Էպելբերդին հետ հաշտուե-
 լուն վրայ. ես ալ երկու քաջ ասպետ-
 ներ այսպէս միաբան տեսնելուս վրայ ու-
 նեցած ուրախութիւնս կը յայտնեմ՝ ձեզի:
 Թէոպալա ուրախութենէն ինք իրմէ ելած
 էր. կայտեր ու դքսին աս հաճութիւնը
 տեսնելով՝ խելքը գլխէն գնաց:

Գուքսը նոյն ատեն մեծարոյ արբան
 տեսնելով՝ աճապարեց քովը գնաց եւ զին-
 քը հոն գտնելուն վրայ ունեցած ուրախու-
 թիւնը յայտնելով՝ ըսաւ. Շատ կ'ուրա-
 խանամ որ զձեզ հոս տեսայ, ամենապա-
 տիւ Տէր, որովհետեւ աս երջանկութիւնը

մեզի պէս աշխարհքիս գործքերուն մէջ
մտնող մարդկան շատ քիչ կը պատահի :
Գուք ձեր վանքին պատերէն դուրս ելած
չունիք, բայց եթէ այսպէս հոգեւոր պաշ-
տօններ ունեցած ժամանակնիդ :

Ասկէ ետքը Յուլիանէ տիկնոջ դառ-
նալով ըսաւ . Ձեր ազնուամտութեան վրայ
վստահանալով, ազնիւ տիկին, ես ալ ինք
զինքս՝ իբրեւ մատրան օժման անկոչ հիւր՝
սեղանի հրաւիրեցի . ուստի իմ ու բոլոր
ինձի հետ եղած ասպետներուն կողմանէ՝
իբրեւ տանտիկին կ'ողջունեմ՝ զձեզ : Ձեզի
ալ, սիրելի՛ օրիորդս, ըսաւ Աարդուհւոյն,
մասնաւոր բան մ'ունիմ, որն որ սեղանէն
վերջը կ'իմանար :

Հիմակ, ըսաւ դուքօք բոլոր ընկերու-
թեան դառնալով, չեմ ուզեր հոս եղող
ազնուական ասպետները, տիկիններն ու
օրիորդները որոնց ամէնն ալ կը բարեւեմ,
աւելի երկայն ատեն սեղանէն արգելել,
մանաւանդ թէ ճշմարիտն ըսելու համար՝
երկայն ճամբորդութենէն ես ալ անօթե-
ցած եմ : Առանց երկայն բարակ ձեւե-
րու՝ նստի՛ք բարեկամաբար կերակուրնիս
ուտենք : Արբաղձամ՝ որ Յուլիանէ տիկինն
ու Աարդուհի օրիորդը իմ երկու կողմերս
նստին : Չձեզ, ամենապատիւ Տէր, կը բաղ-
ձամ իմ դիմացս՝ երկու հաշտեալ ասպե-
տներուն մէջ նստած տեսնել : Հաշտեցընելն
ու խաղաղացընելն արդէն ձեր սովորական
գործքն է . ուստի՝ անկից յարմար տեղ

չիկրնար բլլալ ձեզի: Այսպէսով այսօր ամենուս հոս ժողովելու պատճառ եղող դէպքին մէջ գտնուող շորս գլխաւոր անձինքը մեր քովը կ'ունենանք, եւ կրնանք բարեկամաբար իրարու հետ խօսիլ: Իսկ մէկալ պատուական հիւրերն արդէն իրենց տեղը գիտեն:

Ամէն մարդ իր ակորժակը քիչ մը գոհ ընելէն ետեւ՝ դուքսը խօսելու սկսաւ: Թէպէտ Էդելբերգ ու Թէոպալտ ասպետաց կռիւն սւ իրենց հաշտութիւնը, եւ միանգամայն Յուլիանէ տիկնոջ ու մանաւանդ Ալարդուհի օրիորդին աս գործքիս մէջ ունեցած մասնակցութիւնը կայսերական բանակին մէջ ամենուս ականջները հասաւ, բայց աս պատմութիւնն այնպէս հետաքրքրական բան է՝ որ ամենափոքր պարագաներն ալ կը բաղձամ իմանալ: Ուստի երբեմն աս երբեմն ան պարագան մէկուս մէկալին կը հարցընէր: Էդելբերգ ու Ալարդուհի, Թէոպալտ եւ Յուլիանէ փոփոխակի հարցուածներուն կը պատասխանէին: Գուքսը մեծ մտադրութեամբ մտիկ ընելով՝ պատուական Էդելբերգին ցաւակից կ'ըլլար ու աղնիւ Ալարդուհւոյն վրայ կը զարմանար: Նաեւ Նոճեբերգեան տիկնոջ ալ մեծ գովասանք խօսեցաւ եւ Թէոպալտին փոփոխման վրայ մեծ գոհութիւն ցուցուց: Էդելբերգ ու Ալարդուհի պատմութիւնը պատմելու ատեն՝ զԹէոպալտ չամըցընելու համար՝ կ'ուզէին տեղ տեղ

լուել կամ շուտ անցնիլ : Բայց անիկայ
ամէն բան պարզութեամբ կը պատմէր :
Ստոյգ է, կ'ըսէր, բրածս մեծ յանցանք
է. բայց ծածկուելով՝ չգործուած չիկրո-
նար ըլլալ : Ամենէն աղէկն ան է՝ որ յան-
ցանքը ճանչցուի, եւ ըստ կարելոյն նո-
րէն տեղը լեցուի : Մարդ ուրիշ եղանա-
կաւ սիրտն ալ չիկրնար հանդարտեցընել
ու խաղաղութիւն ստանալ :

Պատմութիւնը լմըննալէն ետեւ՝ դուք-
սը զուարթութեամբ աշուրներն անդին
ասդին պտըտցընելով ու Աարդուհին ցու-
ցընելով՝ այսպէս խօսեցաւ . Ամէնքս պէտք
է որ Աարդուհի օրիորդին շնորհակալ ըլ-
լանք՝ որ այսպէս մէկտեղ աս ուրախութեան
կոչուէնքը խաղաղութեամբ նստած ենք :
Ասան զի թէ որ ինք չըլլալու ըլլար, հի-
մակ իբրեւ թշնամի՝ իրարու դէմ՝ արիւն-
ուշտ պատերազմի մէջ պիտի գտնուէինք :
Որովհետեւ անկարելի բան էր որ մենք զե-
դելբերդ ասպետը բանտի մէջ թողուինք :
Այստերական բանակին մէջ արդէն որո-
շուած էր որ արտաքին թշնամւոյն հետ
խաղաղութիւնը հաստատուելուն պէս՝ ես
իմ բոլոր զօրութեամբս Նոճեբերդին վրայ
պիտի քալէի : Անշուշտ թէոպալտ մեզի
հետ մինչեւ վերջին ճիգը պիտի պատերազ-
մէր, եւ աս բերդին պատերէն արեան հե-
ղեղներ պիտ'որ իջնային : Աստուած օրհ-
նեալ ըլլայ, որ օրիորդի մը ձեռք բաներն
այսպէս աղէկի դարձուց :

Աս խօսքերէն պարկեշտ Աւարդուհին խիստ ամբօջուռ ու կարմրնալու սկսաւ . Բարձրապատիւ տէր, ըսաւ համեստութեամբ, այսչափ պատիւ ինծի չիվայլեր : Աստուած է՝ որ ամէն բան այսպէս կարգադրեց : Զրհորին դոյլին մէջ ցատքող թռչունն՝ իմ հօրս ու թէնպալտ ասպետին հաշտուելուն որչափ մասնակից եղաւ նէ՝ ես ալ անկէ աւելի բան մը չունիմ : Ինչու որ նոյն թռչունը Փերդինանդին Զրհորին քով գտնուած եւ թեկղիին հոն չեղած ատեն՝ դոյլին մէջ իջնալով՝ պատերազմն արգելուեցաւ :

Պատուական արբան խօսքն առնելով Աւարդուհի օրիորդին բրած գեղեցիկ խորհրդածութիւնն, ըսաւ, շատ ստոյգ է : Ամէն օր անանկ բաներ կը պատահին, որոնց ամենեւին միտ չենք դներ . բայց շատ անգամ անոնցմէ երեւելի հետեւութիւններ կ'ելլեն եւ շատ մարդիկներու դժբախտութեան կամ երջանկութեան պատճառ կ'ըլլան : Աս պատմութեան մէջն ալ այսպիսի պարագաներ պակաս չեն : Ով կրնար, օրինակի համար, մտածել որ մէկու մը երջանկութիւնն այսօր անձրեւ գալուն կամ չգալուն վրայ կայացած ըլլայ, սակայն եթէ նոյն օրը՝ աշնան գեղեցիկ արեւը բերդին վրայ այնպէս զուարթ չծագէր կամ անձրեւ գար, ան ատեն Փերդինանդ բերդին հրապարակն իջնալու, եւ ըստ հետեւորդի՝ Աւարդուհի օրիորդն ալ զինքն

աշատելու եւ անոր հօրը սիրտը կակրղցընելու առիթ չէր ունենար: Այսպէսով գուցէ աս բերդին պաշարման ատենը հաշարաւոր մարդիկ իրենց կեանքը կը կորսընցընէին, որոնց որբերն ու այրիները արտասուաց ու խորին տրամնութեանց մէջ թաղուած կը մնային: Ո՛վ կրնայ կարծել որ իր կենացը վրայ մեծ փոփոխութիւն մը պիտ'որ ըլլայ սեղանին վրայ աս կամ ան անոտարբեր կերակուրը գտնուելով: Բայց թէ որ ածխագործին սեղանին վրայ սրնկի կերակուրը չըլլալու ըլլար, օրիորդը չէր կրնար առիթ ունենալ մտածելու որ գրունագանուհւոյն աղախինն ըլլայ: Ան սրնկերն Աստուծոյ կարգադրութեամբը զմեզ մեծ չարիքներէ պահեցին, որոնք գուցէ հիմակ աս բերդիս մէջ կ'ըլլային: Այսպէս նախախնամութիւնը մարդուս կենաց պատահարներով կը փառաւորուի: Ինչպէս որ քաջ երաժիշտ մը հազարումէկ ձայներէ եւ առանձինն առնելով՝ անախորժ եղող եղանակներէ, կրնայ գեղեցիկ դաշնակաւոր ու ախորժալուր երգ մը յօրինել, նոյնպէս ալ Աստուած մեր կենաց ախորժելի եւ անախորժ դիպուածներէն կրնայ գեղեցիկ ամբողջ մը կազմել: Երանի՛ թէ ասանկ մտադրութեամբ կարող ըլլայինք բոլոր մեր կենաց վրայ հսկել. ան ատեն որչափ առիթներ կ'ունենայինք Աստուծոյ իմաստուն ու մարդասէր կարգադրութիւններն օրհնելու եւ փառաւորելու:

Ամէնքը հաճութեամբ ընդունեցան աս
խօսքերն ու իրաւունք տուին: Իսկ դուքսն
ոսկեղէն բաժակն առնելով՝ ոտք ելաւ եւ
կանչեց Այստէր կենդանութեանը: Ամէնքը
յարգութեամբ ոտք ելան եւ բարձրաձայն
նոյն բարեմաղթութիւնը կրկնեցին ու
գաւաթները պարպուեցան: Գուքսը բա-
ժակը սեղանին վրայ դրաւ եւ Աւարդուհւոյն
դառնալով՝ ըսաւ. Աս փառաւոր հանդի-
սական ըսպէին մէջ պարտք կը համարիմ՝
կայսեր ձեզի համար ըրած յանձնարարու-
թիւնը կատարելու, ազնիւ օրիորդ: Ինք
մեծ հաճութեամբ լսեց ձեր հօրը վրայ ու-
նեցած սէրերնիդ, որն որ զմեզ երջանկու-
թեամբ լմընցած պատերազմէ մ'ետեւ՝ ներ-
քին պատերազմի ձեռք զարնելէն պահեց:
Ուստի ինք անձամբ որոշեց ան ամէն բանե-
րը՝ զորոնք հիմայ ձեզի, սիրելի՛ օրիորդ,
ձեր պատուական հօրն ու բոլոր ժողովա-
կանաց կը ծանուցանեմ:

Աս ըսելէն ետեւ՝ հետն եկող ասպետ-
ներէն մէկուն նշան մ'ըրաւ: Ասպետը մա-
գաղաթի վրայ գեղեցիկ զարդերով գրուած
հրովարտակ մը բերաւ, կարմիր թաւշեայ
ամանի մը մէջ՝ ուսկից որ մետաքսեայ ու-
կեզարդ ժապաւէնով փղոսկրէ տփի մը
մէջ կայսեր կնիքը կախուած էր: Գուքսը
նոյն հրովարտակը Աւարդուհւոյն տալով՝
ըսաւ. Ազնիւ օրիորդ, որովհետեւ հայ-
րերնիդ մանչ զաւակ չունի, որով Ե-
ղեւնաբերդն իր մեռնելէն ետեւ՝ բոլոր ինչ-

քերովը կայսեր ու տէրութեան պիտի իյնար, եւ որովհետեւ դուք ալ տէրութեան անանկ մեծ ծառայութիւն մ'ըրիք, զորն որ գուցէ տասը մանչ զաւակ չէին կրնար ընել, անոր համար՝ ինչպէս որ աս հրովարտակը մանրամասն կը զրուցէ, կայսրն ու պետութեան աւագանին աս ստացուածները ձեզի կ'անցընեն: Ուստի բոլոր Գերմանիայի ամենէն ազնուական ասպետներուն որդիներէն կրնաք ուղածնիդ ձեզի ամուսին ընտրել. եւ անիկա պէտք է որ Էղեւնաբերդեան ասպետ անուանուի: Աստուած տայ որ այս Էղեւնաբերդեան հաշակաւոր անունը դարերով ժառանգներ ունենայ եւ նոյն ազնուական ցեղն երկայն ատեն մնայ:

Էդելբերդին սիրտը կայսեր ատ խիստ մեծ շնորհաց վրայ շատ շարժեցաւ: Իսկ Աարդուհին՝ որ ինք զինքն այսպիսի մեծ պատուոյ մը արժանի չէր սեպեր, իր շնորհակալութիւնը յայտնելու հազիւ քանի մը բառ կրցաւ արտաբերել:

Իուքսը կը բաղձար որ սեղանէն ետեւ թէ ջրհորը եւ թէ մատուռը տեսնէ: Յուլիանէ ամէն բան կարգաւորեց. դոյլը վար իջեցընելէն յառաջ՝ չորս կողմը վառած մամեղէններով պատեց, որպէս զի ջրհորին խորութիւնը տեսնուի: Իուքսը բոլոր բազմականներով ջրհորին քովն իջաւ, չէնքին արուեստական ճարտարութիւնը լի բերնով կը գովէր, եւ ան փալփուէն ու շողացող

լուսերէ կազմուած պսակին վար իջնալու
ընթացքը դիտելով՝ Ստուգիւ, կանչեց,
ազնիւ օրիորդ, զարմանալէն չեմ կրնար
կշտանալ, որ ինչպէս ասանկ գործք մը կա-
տարելու քաջասրտութիւն ունեցեր էք:
Քանի որ աս բերդը հոս է, Եղեւնաբեր-
դեան օրիորդին յիշատակն անջինջ պիտի
մնայ: Աս ջրհորին վրայ ձեզի այնպիսի յի-
շատակարան մը թողուցիք՝ որ ամենէն ե-
րեւելի դիւցազներն ալ չեն կրնան աւելի
բանի մը բաղձալ:

Չէ, չէ, բարձրապատիւ Տէր, պատաս-
խանեց Աւարդուհին. աս ջրհորը թող Աս-
տուծոյ ամենակարողութեան ու գթու-
թեան յիշատակարան մ'ըլլայ: Աս բոպէս
քանի որ վար կը նայիմ, սիրտս կը վկայէ որ
իջնալու քաջասրտութիւնն իմ վրաս չէ:
Աստուած ազդեց ան ատեն սրտիս մէջ նոյն
քաջութեան հոգին, Աստուած ազատեց
զՔերդինանդ: Միայն ամենագութն Աս-
տուծոյ՝ որմէ ամենայն բարերարութիւնք
կը սփռին, շնորհակալ ըլլանք: Թող զԱս-
տուած օրհնէ ու գովէ՝ ով որ աս ջրհորը
կը տեսնէ:

Գուքսն ասկից մատուռը մտաւ, եւ
խորանին աստիճաններուն վրայ քանի մը
բոպէ ծնկի վրայ գալէն ետեւ՝ ոտք ելլելով
ըսաւ. Որովհետեւ բուն Աւարդուհի օրիոր-
դին իր բանտարկեալ հօրն ունեցած որ-
դիական սէրն է՝ որ այսպիսի բանտ մը մա-
տրան փոխեց, անոր համար ոսկեղէն գրե-

րով պէտք էր խորանին վերնագիր մը գրել :
Յեւորոյ որդիւնս սիրոյ :

Վարդուհին պարկեշտական կարմրու-
թեամբ մը Չէ, չէ, պատասխանեց, ասիկա
մարդու մը՝ չափէ աւելի պատիւ է : Աս
խորանն ու աս մատուռն ընծայուած է
Բարձրելոյն՝ որ մեզի այսպիսի մեծամեծ
բաներ բրաւ :

Աստուածապաշտարանն Վարդուհին
պարկեշտութիւնը գովելով՝ ըսաւ . Ես իմ՝
կողմանէս կ'առաջարկեմ որ պարկեշտ օ-
րիորդին իրաւամբ մերժած վերնագրին աեղ՝
մեծ ու սակեղէն գրերով աս խօսքերը
գրուի . Հայրդ հայրդ պարտէ, որդե՛ս չէ
քե՛զի Եւլոյ, է՛ր երե՛կ Էրոյ երկայնութեաց Եւ-
լոյ : Իրօք ալ այնպէս եղաւ . եւ աս խօս-
քերուն մէջ պարունակուած աստուածային
խոստումն ալ Վարդուհին վրայ լիով
կատարուեցաւ :

8 ሀ ስ ሀ

ጥረ. ሀ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	1
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	16
ጥረ. ጥ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	22
ጥረ. ጥ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	32
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	41
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	49
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	57
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	65
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	72
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	81
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	88
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	97
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	109
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	117
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	125
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	132
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	141
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	153
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	159
ጥረ. ለ. ለደብዳቤው ስርዓት ስርዓት ስርዓት ስርዓት . . .	170

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120

